Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو شعر

عروضي نظام

OWNED BY 0300 9792115

نقيب الله سالک
ککي بنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمٰن الرحيم

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

كتاب پېژندنه

د كتاب نوم ------------------------- د پښتوشعر عروضي نظام

ليکوال ------------------------------- نقيب الله سالك

اشاعت ------------------------------- اګست ، ٢٠١٤

شمېر ------------------------------- پنځۀ سوه (٥٠٠)

کمپوزر ------------------------------- نقيب الله سالك

نظر ثاني ---------------------------- فرهاد محمدغالب ترين

ټايټل ------------------------------- زاهد امين زاهد

بيعه ------------------------------- دوه سوه (٢٠٠) روپۍ

چاپخانه ------------------------ دانش خپرندويه ټولنه،پېښور

OWNED BY 0300 9792115

د موندلو درکونه :

حمزه بک ډپو چوک بازار بنو،

صمليه کتب خانه،غله منډي چوک بنو،

يونيورستي بک ايجنسي خيبر بازار پېښور،

پښتو اکېډمي بک شاپ پېښور يونيوستي

ابواحمد حافظ رحمت الله کتبخانه وکمپوزنګ سنټرملتان ککي بنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقوق د لیکوال پهٔ حق کښې محفوظ دي

ليکوال

نوم -- نقيب الله

قلمي نوم -- سالک

د استوګنې ځاې ------------------------------ ککي بنو

تعليم ---------------- ايم - ايس - سي (اقتصاديات) ،

بي - ايډ

پيشه -- ملازمت

موبائل ---------------------------------- 03009792115

ايميل ---------------- salekhashimi@gmail.com

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترون

د ارواښاد میاشرف
او د
ښاغلي درویش دراني

په نومونو
چا چې د پښتو شعري خزانې ته د
خپلو عروضو اثاثه
را برخېره کړه-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه

د محترم سلیم قرار صیب د ګټورو ادبي مشورو ډېر شکر ګذار یم -
د ښاغلي فرهاد محمد غالب ترین صیب ډېره ډېره مننه کوم چاچې د خپلومنصبي فریضو او کورني ضرورتونوسره په دې نیولي وخت کښې زما دې کتاب "د پښتو شعر عروضي نظام" نظر ثاني کولو ته پوره پوره وخت ور بخښلو او زهٔ یې په خپلو قدر منو مشورو باندې ولمانځلم او د نظرثاني نه علاوه یې په دې کتاب خپل تاثرات قلمبند هم کړل او زما د کتاب ښائست یې یو په دوه کړو- د ګران رشید جوهر صیب د ادبي خدماتو او د قدر شناسي هم ډېره مننه کوم چا چې د مسودې د لیدلو په وخت په ملا تړپولې یم او په دې کړلېچنې لارې کښې یې د لارې هوارولو په لړ کښې راسره نهٔ هېرېدونکې هڅې کړې دي-

OWNED BY 0300 9792115

کوموملګرو چې زما کتاب ته موجوده صورت ورکولو کښې په یوې یا په بلې طریقې زما مرستې کړې دي هغه مې په خپلې حافظې کښې خوندي کړې دي خو دلته یې د نومونو ذکر کافي ګڼم: دمسازشاهین ، ډاکټر وهاب روان ، راست عمل ظهیر، روح نیاز سیفي ، اصف ککي، فرید پیرخیلي، ابو احمد حافظ رحمت الله ککي ، فراز پیرزاده ، ظفر پیرخېلي ،سیف الله شاه سیفل ، پروفېسر جاوېد احساس ، پروفېسر عمرقیاز قائل،پروفېسر ډاکټر حافظ شمس الدین ، اقبال حسرت، عبدالسلام بېتاب عادلوي،عبدالسلام تابش،روئدارعلي شاه روئدار، شاهد خان شاهد ، ارشد منډاان ، رشید جوهر ، عبدالرحمان شاه ساګر ، دلکشور محصور ، غازي سیا ل ، منیب راحل ، زاهد امین زاهد ، سلیم قرار ، عمر دراز مروت، پروفېسر (ریټائرډ) حمید الله جان ، ډاکټر حارث حمید،انجنیئر محمد نعمان خان ، انجنیئر جنېد خان او محب الله خان -

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرس

مشکل سرخط (فرهاد محمد غالب ترین) ---------------------- ۱۲

خپلې خبرې-- ۲۰

اول باب : علم عروض او پښتو ته راتګ ------------- ۲۵

د عروضو پېژندنه (تعریف) او تاریخ ----------------------------- ۲۵

پښتو ته د عروضو راتګ -- ۳۰

دویم باب : د علم عروض اصطلاحات ------------------- ۴۵

سېلاب (څپه) -- ۴۵

خج (فشار) --- ۵۲

رکن (غونډ) -- ۵۷

مصرعه -- ۶۱

وزن --- ۶۴

بحر -- ۶۹

دریم باب : تقطیع او د تقطیع قاعدې ------------------ ۷۲

تقطیع -- ۷۲

د تقطیع قاعدې -- ۷۳

څلورم باب : د پښتو شاعرۍ دودیز بحرونه ------------- ۸۵

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوږد رکني بحرونه -- ۸۵
لومړے اوږد رکني بحر ---------------------------------- ۸۶
لومړے بناخ -- ۸۶
دويم بناخ --- ۸۸
دريم بناخ --- ۹۰
څلورم بناخ --- ۹۲
دويم اوږد رکني بحر ----------------------------------- ۹۵
لومړے بناخ -- ۹۵
دويم بناخ --- ۹۷
دريم بناخ --- ۹۹
څلورم بناخ --- ۱۰۲
دريم اوږد رکني بحر ----------------------------------- ۱۰۶
لومړے بناخ -- ۱۰۷
دويم بناخ --- ۱۰۹
دريم بناخ --- ۱۱۱
څلورم بناخ --- ۱۱۳
څلورم اوږد رکني بحر ---------------------------------- ۱۱۵
لومړے بناخ -- ۱۱۵

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم ښاخ -- ۱۱۷
دریم ښاخ -- ۱۲۰
څلورم ښاخ -- ۱۲۴
پنځم اوږد رکني بحر ---------------------------- ۱۲۷
لومړے ښاخ -- ۱۲۸
دویم ښاخ -- ۱۳۰
دریم ښاخ -- ۱۳۲
څلورم ښاخ -- ۱۳۴
پنځم ښاخ -- ۱۳۶
لنډ رکني بحرونه ---------------------------- ۱۳۹
لومړے لنډ رکني بحر ---------------------------- ۱۳۹
لومړے ښاخ -- ۱۴۰
دویم ښاخ -- ۱۴۲
دریم ښاخ -- ۱۴۳
دویم لنډ رکني بحر ---------------------------- ۱۴۴
لومړے ښاخ -- ۱۴۵
دویم ښاخ -- ۱۴۶
دریم ښاخ -- ۱۴۸

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم لنډ رکني بحر -- ۱۴۹
لومړے ښاخ -- ۱۵۰
دويم ښاخ -- ۱۵۲
دريم ښاخ -- ۱۵۴
اخذ ليک (کتابيات) -- ۱۵۶

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشکل سرخط

هره علمي ليکنه ګرانه وي، خشکه وي؛ څنګه چې يې ليکل وخت غواړي،کړاو غواړي او د ډېر محنت او شواخون نه پس ليکلې کېږي ، دغه شان يې لوستل هم ګران وي - سوچ او فکر پرې کول غواړي - چرته چې پرې بنده پوهه نۀ شي ، پېراګراف دوباره لوستل غواړي - د دې پۀ مقابل کښې د داستان ، قيصې يا ناول ليکل که هر څو ګران دي خو لوستل يې ډېر اسان دي ، ليکل يې هم ډېر سرخوږے نۀ غواړي او لوستل خو يې لۀ هر څۀ نه اسان دي- هم دغه وجه ده چې علمي ليکونه کول هم کم دي او د علمي ليکنو لوستل هم د لږو او شاذو خلقو کار دے او بيا پۀ تېره پۀ پښتو کښې خو که يو اړخ ته علمي ليکنې کمې دي، بلکه د نثر ليکنه پکښې لا هم کمه ده نو بل اړخ ته يې لوستونکي هم ډېر زيات کم دي - پۀ پښتو ادب کښې زياته برخه د منظومو اثارو ده او د پښتو منظومات واقعي چې پۀ هر لحاظ د معيار او مقدار لۀ رويه غني حيثيت لري -

محترم نقيب الله سالکؔ صاحب پۀ هغه عالمانو فاضلا نو او پوهانو کښې دے چې د علمِ عروض غونډې پۀ يو مشکل او تر څۀ حده پورې "متروک" سرخط يې ډېر غوره ، مدلل او پۀ زړۀ پورې ليک کړے دے او بيا پۀ پښتو شاعرۍ کښې يې د عروضو مختصر تاريخ بيان کړے دے - مختصر ورته ځکه وايم چې پۀ پښتو شاعرۍ کښې عروضي شاعري ډېره کمه ده نو تذکره به يې ضرور

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمه وي - "میاشرف" وړو لیکوال دے چې پۀ پښتو کښې یې پۀ عروضو کتاب دے - چې یو غوره کوشش وو ، خو د میاشرف نه پس بل چا پۀ دغه لار تګ و نۀ کړو ' وجه یې څرګنده ده چې یو خو دغه لار "پلِ صراط" وو او بل پښتانۀ لۀ هر اړخه پۀ مشکلاتو کښې ګېر وو- او علمي کارونه امن، خوشحالي او سوکالي غواړي چې پښتون قام ترې لۀ بده مرغه پۀ هره زمانه کښې محروم دے -

زمونږ محترم لیکوال د نورو ژبو د عروضو د حوالې ورکولو سره سره اهم کار دا کړے دے چې مثالونه یې د پښتو ادب نه ورکړي دي او د عربي عروضو نظام سره یې د پښتو د تطبیق د پاره ځان ډېر زيات کړو دے ځکه چې د هرې ژبې خۀ خوبۍ او خامۍ وي - رښتیا خبره خو دا ده چې پۀ حقیقت کښې د یوې ژبې نه بلې ژبې ته ترجمه هم پۀ اصلي معنو کښې نۀ شي کېدې ځکه چې د هرې ژبې پۀ شا د دغه ژبې د ویونکو یو تهذیب او کلتور دے او د تهذیب او کلتور سره تعلق لرونکي اصطلاحات وي نو د یو تهذیبي او کلتوري اصطلاحي نظام ترجمه چېرې هم ممکنه نۀ ده - نو عرض مې دا دے چې د عروض علم د عربۍ ژبې دننه زیږون موند دے او د عربۍ ژبې پۀ مناسبت سره یې ارتقاء کړې ده نو هغه د پښتو سره پۀ تطبیق کولو کښې ډېر مشکلات لري ځکه چې د دواړو ژبو تر منځه ډېر توپیر دے خو نقیب الله سالکؔ هم پۀ دغه مشکل قابو موند دے چې دا د لیکوال پۀ دغه علم د قدرت یو ځلنده مثال دے اود

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو د ادب او ژبې د مطالعې یې څرګند دلیل دے۔

مصنف د عربی عروضو نه علاوه د ځینې نورو ژبو د عروضو هم ذکر کړے دے۔نو رښتیا خبره دا ده چې پۀ ټولو مشرقي ژبو کښې د شاعرئ د پاره ځۀ قواعد او ضوابط موجود وو او هغوي د خپلې شاعرئ منضبط کولو دپاره ځینې اصول ټاکلي وو۔ جابرعلي سید د انګرېزي عروض خامئ او خوبئ پۀ تفصیل سره بیان کړې دي هغه وایي چې د انګرېزي عروضو (metre) د وزن بنیاد پۀ دوه څیزونو دے ؛ یود لفظونو اجزاءُ او د دوي خفي یا بلند (اوچتېدل) یعني (quality syllables) ، دا د وزن مقدم شرط دے او دویم د دوي شمېره (quantity)۔ جابرعلي سید یې بیا تفصیل بیان کړے دےاو د انګرېزي عروض یو خصوصیت یې دا هم بیان کړے دے چې د زیاتو الفاظو پۀ وزن کښې د راوستو دپاره هغه پۀ یو کره توګه نۀ شي ادا کو او اخېري حروف یې پۀ تادي (جلدئ) ادا کول او مخکښې تلل لازمي وي beasts , fields وغېره د دغه قبیلې الفاظ دي ۔ او دا یې هم لیکلي دي چې پۀ انګرېزي عروض کښې د تقطیع عمل هم ډېر اوږدوا لري ۔ مونږه خو ارکان پۀ عمودي کرښو کښې تقسیموو او دغه کافي ګڼو لیکن پۀ انګرېزئ کښې د کرښو (لکیرو) نه علاوه د هر جز دپاسه د هغې د نوعیت څرګندولو دپاره علامت – ، ^ هم لګول وي چې شمېره یې د لسو او اتو نه کمه نۀ وي۔

د هندي عروضي نظام پۀ باره کښې ډېر کم معلومات دي۔

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجه يې دا ده چې دغه لور ته زمونږ عالمانو هیڅ توجه نهٔ ده کړې -او هندي علوم د البیروني نه علاوه چا د پام وړ نهٔ دي ګڼلي- البته عظمت الله خان پهٔ دغه لړ کښې کار کړے دے - د هغه وېنا مطابق هندي عروض چې "پنګل" نامه لري، پهٔ هغې کښې هم د انګرېزي پهٔ شان خفي جز یعني "ماترا" پهٔ یو حرف مبني وي، پهٔ "دوهه" کښې ټول اتهٔ څلوېښت ماترا وي پهٔ هره مصرعه کښې څلېریشت څلېریشت (۲۴،۲۴) او پهٔ "سرسي" بحر کښې اوويشت (۲۷) ماترا وي چې کافي طوالت لري- د بحرالفصاحت مصنف نجم الغني د دریو ژبوعربي، فارسي او هندي د مشترکه بحرونو یادونه کړې ده- چوپایي بحر د سریع مشابه دے، تربهنګه د متدارک سره او بهجنګک پریات د متقارب هم وزن بحر دے-

OWNED BY 0300 9792115

زهٔ پهٔ اخیره کښې پهٔ عروض باندې ځینې عمومي خبرې د جابرعلي سید د دائره معارف اسلامیه څخه را نقل کوم چې ځینې وضاحتونه دي او زما پهٔ خیال ضروري هم دي-

ا - د الحریري او ابنِ خلکان دا قیاس د هغوي ذاتي مفروضه ده چې ګني خلیل د عروضي اوزانو پهٔ تشکیل کښې د ټک ټک د اواز نه اثر واخیستو- د اوازونو چې څهٔ اندروني صوتي او عروضي نظام نهٔ وي ، د هغې نه د خلیل د مستفید کېدو امر ډېر لرے وا لري وجه یې دا ده چې عروضي نظام د متحرکو او ساکنو حروفو یو سخت ګیره سلسله ده چې د زیاتو رعایاتِ زماني د وصف

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرلود خپل ساخت سختوالي لۀ وجې سرغړونه نۀ شي کولې، بلکه نور هم سختېږي او پېچيده کېږي- حقيقت خو دا دے چې د وضع کونکي پۀ وړاندې د ف ـع ـل ماده وه چې وړاندې د صرفي اوزانو انحصاروو ،خليل پکښې دغه تصرف وکړو چې د صرفي اوزانو مفيد حرکات او سکنات يې ازاد او عمومي کړل دغه شان صوتي اوزان خالصاً معنوي اوزان شول هرکله چې عروضي اوزان خالصاً د اهنګ نمونې (rhythmic patterns) وګرځېدې -

۲ - د حمزه اصفهاني دا دعوىٰ صرف د حسد وجه معلومېږي چې خليل علم النغم پۀ علم العروض بدل کۀ او پۀ ظاهره يې د يوۀ نوي علم بنياد کېښودۀ ، دا سراسر بې دليله خبره ده ، پۀ دې وجه چې علم النغم کښې ايقاع بنيادي جوهر وي چې هغه د شعري اوزانو د ساخت نه زيات مبسوط او مختلف النوع وي - خليل که څۀ هم پۀ علم النغم کښې ماهر هم وو نو هم يې د مذهبي وجوهاتو پۀ بناء پۀ خپل وضع کړي شوي علم کښې لۀ دغه شرع کښې ممنوع علم نه استفاده نۀ شوه کولې -

۳ - د بحرونو د استخراج پۀ لړ کښې د متدارک مؤجد ابوالحسن اخفش الاوسط (م – ۲۲۱ هج) ذکر نۀ شي کو د اخفش پۀ نزد د خليل مجوزه فواصل معتبر بالذات اصول نۀ دي ځکه چې فاصله صغرىٰ چې پکښې درې متحرک او يو ساکن راځي پۀ اصل کښې د يو سبب ثقيل او د يو سبب خفيف نه مختلف نۀ دي ؛ مثلاً لفظ "ضربت" چې د خليل پۀ نزد

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاصله صغریٰ دے پۀ اصل کښې د سبب ثقیل "ضر" او سبب خفیف "بت" مجموعه ده - د نجم الغني پۀ وېنا د اخفش مذهب ایراني عروضیانو غوره کړۀ او فاصله یې غیر ضروري اصول وګرځوله -

۴ - د بحر معنیٰ د سمندر ده، څنګه چې سمندر ته څو دریابونه ور غورزېږي او ورسره یو ځاې کېږي دغه شان پۀ بحر کښې هم څو وزنونه شامل وي -

۵ - د علل اصطلاح لۀ یوې لوېې مودې نه د زحاف پۀ اصطلاح کښې ضم شوې ده-

۶ - دا خبره منلې شوې او څرګنده ده چې پۀ عربي ، انګرېزي او یوناني عروض کښې بنیادي فرق د نبره (ictus) دے د شمېر څو مثالونه داسې تر لاسه کېږي او هغه هم (جبریه) چرته چې ځینې عروضي اصول یا ارکان د انګرېزي الفاظ سره اهنګ یو کوي ،د مثال پۀ توګه که چېرې مونږ د عربي لفظ "لکَ" (سبب ثقیل) د انګرېزۍ د "city" یا "pity" (ټروکاي رکن) برابر وګڼو چې پۀ څرګنده صحیح ښکاري خو بیا هم زمونږه سماعت به دا ګواهي ورکوي چې د " city " یا"pity " لهجه د "لکَ" نه پورته واقع کېږي دغه شان د انګرېزي لفظ "piteous" لهجه د عربي لفظ "ضربت" نه زیاته اوچته ده -

۷ - د یوناني ژبې پۀ عروضي نظام یوروپي عروضي نظام اډاڼه دے پکښې د نبره وجود مشتبه دے خو دا اشتباه یو څو

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

عروضي ماهرینو ته شوې ده ګڼې په عامه توګه یوناني عروض لهجه دار (accentual) منلي شوي دي چې short unaccented یې او long accented یې منلي شي لیکن په دغه اصولو کښې لچک هم شته اګرچه د انګرېزي شاعر کولرج (Coleridge) یې په اصولي توګه short، unaccented او long یې accented مني -

۸ - د عربی شعر د بحورو او اهنګ سراغ د صحرایي اوښې د تګ سره تطبیق کول ، چې ځینې مستشرقینو لکه هارټ مان چې کوم کوشش کړے دے ، هغه د قیاس نۀ لرې خبره ده او د عروضي حرکاتو سره نۀ خوري -

ځینې نورې هم ډېرې خبرې شته ، خو د محترم سالک صاحب په عروض شوے دا کتاب د ډېرو سوالونو په خپله جواب دے- دوي چرته خو ډېر تفصیل بیان کړے دےاو چرته یې د ډېر اختصار نه کار ا دے - خو دا موضوع ډېره پېچیده ،ګرانه او سرخوږې موضوع ده او د سالک صاحب نه چې څۀ توقع کېدې شوه په ډېره احسنه طریقه او په عام فهم انداز کښې یې د دغه موضوع احاطه کړې ده - په عربی او فارسی او تر څۀ حده پورې په اردو کښې په دې موضوع ډېر کار شوے دے او په دغه ژبو کښې په دغه موضوع ډېر څۀ تر لاسه کېدے شي خو زما په خپل خیال په پښتو کښې د میاشرف نه پس د درویش دراني صاحب او د نقیب الله سالک صاحب کتابونه زمونږ خو پوره کو نۀ شي، خو تر څۀ حده

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږه لاربښودنه کو شي او په خاصه توګه د سالک صاحب د عروضو علم د کافي مطالعې نه پس د هغوي نه په دې لړ کښې د ډېر څۀ امید لر شو-

الله دې وکړي چې د سالک صاحب دا کوشش د پښتو ژبې، پښتون قام او د واړه پښتونخوا په ښۀ ورشي ،او الله دې وکړي چې سالک صاحب زمونږ د ژبې د علمي موضوعاتو د کمي په لور پام وکړے شي او دا ژبه په علمي موضوعاتو غني کولو کښې خپلې هڅې جاري وساتي - الله دې د دوي عمر ، علم او د علم خدمت جذبه تانده او ژوندۍ وساتي - امین - والسلام

OWNED BY 0300 9792115

فرهاد محمد غالب ترین خوښکي

صدر مرکزي پښتو ادبي جرګه ، ضلع نوښار

۱۲ مارچ ۲۰۱۴ ء

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلې خبرې

د نن نه څو کاله مخکښې مې د فېس بک پۀ وال باندې يو غزل ورکړے وو- پۀ هغې غزل باندې د ملګرو تبصرې راشروع شوې- علي زمان وزير هم زما د فېس بک ملګرے وو- د دۀ تعلق د ډومېل سيمې سره وو او استوګنه يې پۀ کراچي کښې کوله- دے د پي ائ اې ملازم وو او د شاعرۍ ذوق يې هم ځوان وو- علي زمان وزير چې خپله تبصره زما پۀ غزل راپوست کړه نو پۀ هغې کښې يې داسې ليکلي وو ؛

"لکه انار د ننه خون خون يم
پۀ مسکاخلۀ مې ژاړل ډېرکم دي

وروره ! تاسو د دې شعر دو يمې مصرعې ته فکر وکړئ ماته يې پۀ بحر کښې څۀ ستونځه ښکاري نو ځکه يې رواني هم اغيزمنه شوېده"-

ما د څۀ فکر نه پس پۀ دې مصرعه کښې داسې بدلون وکړو :

هم که پۀ خلۀ مې ژاړل ډېرکم دي

او دا مصرعه مې پۀ فېس بک کښې دويم ځل پوست کړه- علي زمان وزير بيا پۀ خپله تبصره کښې وليکل چې اوس يې رواني سمه شوه- نو ما ترېنه تپوس وکړو چې "دا څۀ راز دے؟ پۀ دواړو صورتونو کښې د سېلابونو شمېر هم يو شان دے"- نو دۀ پۀ جواب

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې ولیکل چې هسې د تجربې پۀ بنیاد را ته ستونځه ښکاره شوه نور تاسو ښۀ پوهېږئ -

د دې خبرې نه پس زما پۀ زړۀ کښې د تجسس او تلاش ،

د څېړنې او شننې ا زغي مات شول- چې څۀ منطقي عوامل ا و ساینسي دلایل دلته هم کار فرما دي چې د یوۀ شمېر سېلابونو پۀ دوو مصرعو کښې ، صرف د ټکو پۀ بدلون سره بحر اغیزمن کېږي- تلاش او شننې مې شروع کړې - ملګرو ، شاعرانو ، استاذانو ، ژبپوهانو او کتبخانو سره مې اړ یکې تینګې کړې او د علم عروض باقاعده مطالعه مې هم شروع کړه - پۀ دې دوران کښې به مې د مطالعې نه قاعدې رااېستلې او پۀ شعرونو بۀ مې عملي کولې - پۀ دغې کار کښې به سوالونه هم پیدا کېدل هغه سوالونه به مې د ادب (اردو، پښتواو د عربی) استاذانو ته لېږل - او دوي به دخپلې پوهې او د تجربې پۀ بنیاد جوابونه رالېږل-

اردو ، عربي او انګرېزي ژبې د ادب کلهم ضرورتونه پوره کوي - خو ماته پۀ لیکلي شوي صورت کښې د پښتو عروضو ایله څو کتابونه پۀ لاس راغلل- د پښتو د عروضو پۀ لړ کښې اروابناد میاشرف ، ښاغلي درویش دراني او مجاور احمد زیار داسې انکشافات کړي دي چې د پښتو ژبه یې د دنیا نورو ترقیافته ژبو سره سیاله کړه او د دوي دا کارنامې به همېشه دپاره ژوندۍ وي -او زما پۀ خیال کښې دوي لومړي پوهان دي چا چې د پښتو شعري خزانې نه د خپلو عروضو اثاثه را برڅېره کړه - لۀ دې وجهې که مونږ دا دواړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبپوهان دپښتو ”د عروضو اِمامان“ وبولو نو څۀ مبالغه به نۀ وي- د دوي تصنيفات د پښتو د عروضو هراړخيزه او تفصيلي ضرورتونه پوره کوي - نن د د غو تصنيفاتو پۀ برکت د پښتو شعرهغه کمي پوره شوه کوم ته چې شاعرانو او پوهانووخت پۀ وخت ګوتې نيولې وې يعني د ”يوۀ باقاعده عروضي نظام نشت والي ته“-

خو دا هم يو حقيقت دے چې څۀ خو د عروضو علم انتهايي مشکل دے او څۀ مونږ شاعران هم تن اساني خوښوو- هم لۀ دې وجهې دغې علم ته لکه څومره چې پکار ده هغومره توجه نۀ ده ورکړې شوې- چې چا سره هم د عروضو پۀ باب زما خبرې شوې دي نو چا به ورته مشکل کار ووے ، چابه ورته غير ضروري پۀ دې وجه ووے چې زمونږ ضرورتونه د موسيقۍ د طرزونو نه پوره کېږي ، چا به دا ووے چې د پښتو شاعرۍ عروضي نۀ ده- پۀ دغو ورځو شپو کښې ماته د خپلې منزل لاره هواره شوې وه ، خوڅۀ راسره د عروضو مواد زياتېدل او څۀ مې دا احساس هم ملګرے وو چې دا مواد د وخت تېرېدو سره را نه ضايع نۀ شي اوخوندي يې وساتم - چونکه پۀ پښتو ادب کښې د نثر برخه (پۀ خاصه توګه د عروضو برخه) ډېره کمه ده نو د موادو د خوندي ساتلو د پاره مې دې اړخ ته پام شو چې دا هر څۀ پۀ ترتيب سره سم او داسې صورت کښې وليکم چې نوي کهول ته د عروضو علم يو پردے او بيګانه ونۀ ښکاري بلکه دا علم دوي ته د يوۀ خپل او د ضروري علم پۀ توګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېش کړے شي، پۀ داسې حال کښې چې پۀ پښتو ادب کښې د نثر پۀ میدان کښې کار هم کم شوېدے او بیا پۀعلمي موضوعاتو باندې د لیکلو خو ډېر ضرورت هم دے۔

یوه ورځ مې د اداره تخلیقات پۀ یوۀ تقریب کښې جاوېد احساس صیب سره دا خبره کوله چې بنو د نثر پۀ تخلیق کښې ډېر کمزورے دے زۀ غواړم چې پۀ عروضو څۀ لیک وړاندې کړم نو جاوېد احساس صېب راته ووے چې ډېره ښه او اړینه خبره ده خو د اسانولو کوشش یې هم وکړه۔

دا څو محرکات وو چې د دې کتاب پۀ لیکلو مې پېل وکړو۔ پۀ دې کتاب کښې مې د عروضو انتهایي ضروري توکونو(تاریخ ، رانګ ، اصطلاحات ، تقطیع او بحرونه) د راښولولو کوشش کړېدے، ورسره مې د تقطیع هغه قاعدې هم راښولې کړې کومې چې د پښتو ویونو (ټکو) او ځانګړې لهجې سره اړخ لګولې شو۔ د دې کار پۀ موده کښې مې د لنډولو (اختصار) او د اسانولو لارې هم پۀ پام کښې ساتلې وې۔

یاده دې وي چې د عربی عروضو د رکنونو خپل نومونه دي او د بحرونو خپل ، خو چونکه پۀ پښتو ژبه کښې د دې علم عمر ډېرکم دے نو ځکه د پښتو پۀ رکنونو یا بحرونو هغه قسم نومونه نۀ دي کېښولي شوي۔ د اسانۍ د پاره دروېش دراني صېب چې پۀ شروع کښې پۀ رکنونو او بحرونو کوم نومونه ایښي دي نو ما هم هغه نومونه

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارولي دي او پکار ده چې د درویش دراني صېب نومونه دې همېشه دپاره په پښتو عروضو کښې ژوندي وساتل شي۔

اوس دا کاوش ستاسو په مخکښې دے۔ نور د ستاسو لوستونکو کار دے چې ستاسو د ضرورت په معیار څومره پوره پرېووځي - الله تعالیٰ دې زما دا کوشش د پښتو ادب په کټه وروليٓ۔ امین۔

په درنښت

نقیب الله سالك

OWNED BY 0300 9792115

ککي بنو

۵ جنوري ۲۰۱۴ء

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول باب : علمِ عروض او پښتو ته راتګ

د عروضو پېژندنه (تعریف) او تاریخ

عروض هغه علم دے چې د دۀ پۀ مرسته د نظم او د نثر پۀ مینځ کښې توپیر کېږي۔

د علم عروض باني عبدالرحمٰن خلیل بن احمد بصري دے څوک چې پۀ سلمه (۱۰۰) صدی هجری کښې پۀ بصره کښې زېږېدلے وو او پۀ یوسل او اویا (۱۷۰) صدی هجری یا اووۀ سوه یو نوي (۷۹۱) صدی عیسوی کښې وفات شو۔ دے چونکه پۀ مکه مکرمه کښې وفات شوے وو نو ځکه پۀ خلیل بن احمد مکي هم یادېدلو۔ دے د شروع نه پۀ شاعری او موسیقی زیات مئین وو۔

OWNED BY 0300 9792115

د علم عروض د شروع پۀ حقله څو روایتونه دي :

یو ځل خلیل پۀ مکه مکرمه کښې پۀ دهوبي ګهاټ تېرېدلو چې د جامو د ټکولو اواز یې واورېدلو۔ خلیل د اورېدو سره سم اوویئل چې "واللہ یظهر من هٰذ ا شيءٌ" معنا دا چې قسم دے لۀ دې نه به څۀ راوځي۔ پۀ دې ځاي کښې دۀ ته د علم عروض بنیاد پۀ لاس ورغلو۔

خلیل پۀ بازار کښې تېرېدلو چې دۀ د ځټک مسلسل اوازونه واورېدل۔ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

موسيقی د مينې لۀ کبله د دۀ د خلې نه ووتل

چې " والله يظهر من هٰذا شيءٌ" معنا دا چې

قسم دے لۀ دې نه به څۀ راوځي -

د دې علم دپاره د "عروض" نوم

خوښولو اسباب :

خليل ته د مکی مکرمی پۀ

ژوند کښې د دې علم الهام شوے وو او د مکې

مکرمې يو نوم "عروض" هم وو نو ځکه يې

دې علم ته عروض اووے -

د عروض ټکے د معروض نه و

دے چې تلې ته وايي - اوس د دې علم پۀ

مرسته د شعر کره او کوټه پېژندنه کېږي نو ځکه

يې ورته عروض اووے -

پۀ عربی و يېپانګه (لغت)

کښې د عروض معنا داسې ده "هغه پلنه لاره چې

د دوو غرونو تر مينځ وي" پۀ داسې لاره خلق د

يوۀ کلي نه بل کلي ته ځي معنا يې دا شوه چې

دوه کلي بېلوي - نو عروض هم داسې علم دے

چې د موزون او غير موزون کلام پېژندګلو

راکوي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

او داسی نور-----

علامه صفدي وایي چې خلیل یوناني ژبه هم زده وه - په دغه وخت کښې په یوناني ژبه کښې د عروضو شروع شوې وه - یوناني ژبه کښې هم بحرونه مقرر وو- دبحرغونډونو(رکنونو)ته یې "ایلي" او "ارجل" یعني لاس او پښې ویئل او دا د اسپې (ځناورو) اندامونه دي- خلیل د خپلو عروضو په توکونو د ځناورو نومونه کېښودل او په رکنونو کښې بدلونونو ته یې د ځناورو د رنځونو نومونه ورکړل - خواجه نصیرالدین طوسي هم د دې خبرې کړېدے - د حرکات او سکنات لهٔ مخې ټکي په درو برخو کښې وویشل شول- سبب (رسی)، وتد (مېخ) او فاصله (مټه یا ستنې) - پخوا به عرب په خیمو کښې اوسېدل او رسۍ،مېخ ا و مټه یا ستنې د خیمې د اودرولو توکي دي نو ځکه یې د ټکو ځېلونو (قسمونو) ته دا نومونه ورکړل -

OWNED BY 0300 9792115

سبب د دوو حرکتونو یا دوه حرفیزه ټکي دي ، وتد د درو حرکتونو یا درې حرفیزه ټکي دي او فاصله د څلورو یا پنځو حرکتونو ټکي دي - په شروع کښې د عربۍ پنځلس بحرونه را مخته شول بیا وروستو دغه شمېر پنځهٔ دېرش (۳۵) ته ورسېدواو کېدے شي چې نن یې څهٔ بل شمېر وي -

پهٔ یو سل او اویا (۱۷۰) صدۍ هجرۍ کښې یوه ورځ د زوي د تجارت د پاره خلیل د څهٔ تلې پهٔ لټون کښې پهٔ بازار کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرزېدلو چې سر يې د ستنې سره وجنګېدلو او وفات شو -

د خليل نه پس نظامي عروضي (وفات ۱۰۹۲ عيسوی)

چې د ثمرقند اوسېدو وو ، دې علم ته زياته ترقي ورکړه - د عروضو د ا يجاد نه مخکښې د عربو شاعری د وزن پۀ بنسټ وه خو وزن ته د يوۀ باقاعده علم مقام حاصل شوے نۀ وو - د قاسم بن سلام بغدادي د وېنا پۀ رڼا کښې د عربی ژبې ورو شاعر د نوحؑ زوي د سام پۀ ا ولاد کښې يعرب بن قحطان وو (د نوحؑ څلور زامن وو - سام ، حام ، يافث او کنعان - د سام پۀ ا ولاد کښې عرب دي ، دحام پۀ اولاد کښې عجم او د يافث پۀ ا ولاد کښې ياجوج و ماجوج راځي، او کنعان پۀ طوفان کښې مړ شو)او پۀ فارسی کښې وړومبې شاعر بهرام ګور وو -

OWNED BY 0300 9792115

د هندوانو پخوا کتاب "رګ وېد" ټول پۀ وزن کښې دے خو پکښې اوولس (۱۷)وزنونه کارولي شوي دي- البته مثنوي "سحر البيان" ټول پۀ يوۀ بحر کښې وو - د دې نه دا خبره څرګندېږي چې د عروضو د ايجاد پۀ وخت پۀ هندی کښې د خپلې ژبې وزنونه ا و بحرونه موجود وو-

د وروستنی شننې او څېړنې نه دا خبره هم څرګنده شوې ده چې د کلام الله ډېر ايتونه او د نبي کريم ﷺ ځينې حديثونه هم پۀ پۀ وزن کښې دي لکه "بسم الله الرحمٰن الرحيم" پۀ سريع بحر کښې دے ، "لن تنالو البر حتٰی تنفقوا" پۀ رمل کښې ، سورة الکهف پۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

طویل کښې ، سورة الدهر پۀ منسرح کښې ، سورة سبا پۀ رمل کښې ، سورة مؤمن پۀ مضارع کښې ، سورة الانفال پۀ بسیط کښې او سورة توبه پۀ وافر بحر کښې دے- چونکه عربو د فصاحت ا و بلاغت کمال لرلو نو الله تعالیٰ هم فصیح او بلیغ کلام نازل کړلو چې پۀ دوي باندې حجت شي ا و د نۀ پوهېدلو بهانه یې نۀ شي پاتې- د عقیدې لۀ رویه قران پاک د الله تعالیٰ کلام دے-نو د غو ذکر شوو ایتونو ته، نۀ خو د عقیدې لۀ رویه شعر ویل کېږي ا و نۀ د شعر د تعریف لۀ رویه -

د خلیل عروض د عربی ژبې د نزاکت پۀ چاپېریال کښې رازېږېدلي وو- د فارسی شاعرانو ، د عربی کلهم عروض خپل کړل - د اردو شاعرانو د فارسی د شاعرانو پۀ ګام باندې ګام کېښودو- یاده دې وي چې پۀ دغه وخت کښې پۀ هندی کښې دا علم موجود وو چې نوم یې "پنګل" وو خو دا دومره مشکل وو چې د اردو د پاره د کارونې جوګه نۀ وو- د عربی ځینې بحرونه خو د اردو شاعرانو خپل کړل خو ځینې بحرونه د اردو د پاره پښه او ځپلی نۀ شول ولې چې د دواړو ژبو پۀ مزاج کښې ډېر توپیر وو- نو ځکه د اردو پۀ عروضو کښې فقط دومره ترقي وشوه څومره یې چې د عربی نه بحرونه را واخیستل - نو ځکه دا و شو چې څۀ خو د عروضو علم ګران دے خو څۀ د اردو شاعرانو توجه هم نۀ ده ورکړې-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ته د عروضو راتګ

د روښانیانو هڅې

پهٔ پښتو کښې پهٔ دېواني (لیکلي) صورت کښې چې مونږ ته کومه اثاثه رسېدلې ده هغه د روښانیانو د زمانې نه راشروع شوې ده - روښانیان د کلاسیکي شاعرۍ بنیاد دے دوي پښتو ادب ته ډېر دېوانونه ور وبخښل - د پښتو پهٔ غېږ کښې د عروضو د ځایولو هڅې هم د روښانیانو نه راپیل کېږي - پهٔ هغه وخت کښې د عربۍ او فارسۍ ژبو د علمي اثاثو سره د پښتو ادب هم اشنا شو نو د پښتو ادب هم ترېنه ګټه پورته کول پېل کړل - پهٔ دې لړ کښې د پښتو شاعرانو او پوهانو د نورو ادبي اثاثو سره سره د عربۍ پهٔ عروضو هم نظر پرېوت - د پښتو ژبه لهٔ عربۍ ژبې نه پهٔ ډېر څهٔ کښې لرې وه؛ لکه دا چې د عربۍ ټکي د ساکن حرف نه نهٔ شروع کېږي خو د پښښتو ټکي د ساکن توري نه هم شروع کېږي ، یا لکه دا چې د عربۍ پهٔ یوهٔ ټکي کښې دوه ساکن حرفونه پهٔ یوهٔ ځاي نهٔ شي را تللې خو پهٔ پښتو کښې داسې ټکي ډېر دي ، یا لکه دا چې د پښتو پهٔ ډېرو ټکو کښې منطقي او عادي خج د ټکي پهٔ اخیري حرف یا د اخیر حرف نه مخکښې راځي خو پهٔ عربۍ کښې داسې نهٔ ده - نو د عربۍ عروض پهٔ پښتو کښې ځاي نهٔ شول خو بیا هم پښتانهٔ شاعران پهٔ شاعرۍ کښې د عروضو د اهمیت او ضرورت نه خبر شول او فکر به یې کولو چې څنګه نورې ژبې عروض لرې پکار ده چې پښتو یې هم ولرې - دوي

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

به هم دغه د عربی عروض اړول را اړول چې ښکه تريکار واخلي - پۀ دغو شاعرانو کښې يو دولت لواڼے هم وو څوک چې د پلار لۀ طرفه حسن خېل لواڼے او د مور لۀ طرفه وردګ وو- د دۀ وطن جلال اباد يا رشيد اباد وو- د پيداوښت درسته نېټه يې نۀ ده معلومه خو د کلام نه يې دا معلومېږي چې تر يو زر او پنځوس (۱۰۵۰) هجری پورې ژوندے وو - دولت لواڼے د پير روښان عقيدت مند ا و د ميرزا خان ا نصاري شاګرد ا و مريد وو - د دۀ پۀ ديوان کښې څو داسې غزل هم شته چې پۀ عربی عروضو باندې برابر وو - دا پۀ پښتو کښې وړومبې عروضي تجربه وه - د دۀ نۀ علاوه مرزا خان انصاري او ارزاني هم د عربی عروضو د راخپلولو هڅې کړې دي لکه د ارزاني دا بېلګه (نمونه) :

OWNED BY 0300 9792115

د يوۀ وحدت لۀ اصله

دکثرت شول دېر فروع

يا لکه د ميرزا خان انصاري دا بېلګه :

پۀ وحدت لۀ هره جوده بېګانه يم

پۀ کثرت کښې د ميرزا پۀ خلۀ ويېږم

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال خان خټک

(۱۰۲۲ - ۱۱۰۰ هجري)

بیا په کلاسیکي شاعرانو کښې خوشال خان خټک وو چا چې په پښتو شاعرۍ کښې د ځانګړي عروضي نظام ضرورت ته پام شوے وو- د خوشال خان په کلیات کښې چې د کومو عروضي اصطلاحاتو ذکر شوېدے دے هغه د پښتو د یوۀ نامعلومه عروضي نظام اصطلاحات دي -

په عروضو د ټینګکار په ترځ کښې خوشال خان میرزا خان ستا دے ،لکه چې وایي :

لۀ چا نه په پښتو کښې ما میزان لید نۀ دے
میرزا پۀ دا زبان کښې ویئل کړي دي تللي

OWNED BY 0300 9792115

خوشال خان بیا وایي :

پښتو ژبه ده مشکله د دې بحر موندۀ نۀ شي
هم ما لره یو خو بحره پۀ ډېر مښود راغلي

پۀ دې شعر کښې د دۀ مراد هم دغه شپیز- خجیز نظام دے او ورسره ورسره د بحرونو د جوړښت لپاره څلور قسمه رکنونو(د لومړي خجن سپلاب رکن، د دویم خجن سپلاب رکن ، د دریم خجن سپلاب رکن او د څلورم خجن سپلاب رکن) ته یې اشاره کړېده - خوشال خان پۀ اکاهانه توګه پۀ خپلو بېلا بېلو شعري څېلونو (قسمونو) کښې کله پۀ لومړي خجن سپلاب ، کله پۀ دویم خجن

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپلاب ، کله پۀ دریم خجن سپلاب او کله پۀ څلورم خجن سپلاب کښې مصرعې لیکلې دي - د باندیني شعر اوله مصرعه یې پۀ د ریم خجن سپلاب سره او دویمه مصرعه یې پۀ دویم خجن سپلاب سره لیکلې ده -

خوشال خان د عروضو نه بغېر شاعري هڅو شاعري نۀ بولي لکه چې وايي :

چې چا دے شعر کړے بې میزانه، بې عروضه
دا هیڅ شاعري نۀ ده یو څو سپي دي ټمپدلي

کاظم خان شېدا

(؟۱۱۳۵- ؟۱۱۹۳ هجري)

OWNED BY 0300 9792115

د عربي عروضو سره د پښتو سمون نۀ خوړلو ته ځینې شاعران د پښتو ناهلي او بې نظمي وايي - دا خبره د پښتو یو لوي استاد او نازک خیاله شاعر کاظم خان شېدا کړې ده - دے وايي :

د پښتو ژبه تمامه
ده بې نظمه بې نظامه
لۀ اوزانه مختلفه
لۀ میزانه منحرفه
پۀ میزان باندې س چې را شي
هر کلام تهِ و بالا شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حوا له چې پۀ تقطیع شي
ګهې طعن ګهې تشنیع شي
ا را سته پۀ قانون نۀ شۀ
کا لموزون شۀ موزون نۀ شۀ

(دیوانِ کاظم خان شیدا)

کاظم خان شېدا که پښتو ژبه "بې نظمه او بې نظامه" بولي هم ځو بیا یې لکه د نورو ځینې شاعرانو داسې هم نۀ دي کړي چې پۀ عربي عروضو کښې یې د پښتو شعر پۀ زور د ځایولو هڅه کړې وي - کاظم خان شېدا خپله شاعري د پښتو مزاج سره سمه د پښتو پۀ نامعلومه عروضي چوکاټ کښې د ننه کړې ده - د دۀ پۀ شعر کښې د "کالموزون" نه دا څرګندېږي چې د پښتو شاعري اګر که موزونه نۀ ده خو "د موزون پۀ شانې" ده د دې نه مونږ ته دا نتیجه هم پۀ لاس راځي چې هغه د پښتو د یوۀ نامعلومه عروضي نظام ادراک هم لرلو - د دۀ شاعرا نه مقام د دۀ د وخت نه واخله تر ننه پورې هر چا د ے - دۀ د ژوند زیاته برخه د هندوستان پۀ رامپور کښې تېره کړې وه - ځکه یې د ژوند ډېر حالات معلوم نۀ دي - کاظم خان شېدا د مېجر راورټي د تحقیق پۀ رڼا کښې د خوشال خان کړو کېږي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

میا شرف

(۱۱۶۰ -۱۱۸۶ لیږدیز)

پښتو ژبه د عروضو سره اشناکولو په لړ کښې د میاشرف کارنامه هم د ستاینې وړ ده - هغهٔ د احمد شاه بابا په زمانه کښې (۱۱۶۰ -۱۱۸۶ لیږدیز)ژوند کولو کومه چې د پښتنو یوه ازاده ا و خپلواکه زمانه وه - میاشرف لیکوال او شاعر وو- دهٔ د ازاد نظم په صورت کښې په عربی عروضو په پښتو ژبه کښې یو وړه " کتاب د پښتو عروض" ولیکلو - په دې وجه د پښتو ژبې علمي پنګه په زیاتولو کښې دا یو مهم ګام وو- دغه عروض به پرمخ تللي وے خو لهٔ بده مرغه د پښتنو سیاسي او معاشرتي حالات سازګار پاتې نهٔ شول - میاشرف څهٔ کار پهٔ پښتو عروضو باندې کړے وو - ډېره شاعری یې د پښتو پهٔ وزنونو برابره کړې ده لکه دا شعر یې پهٔ دویم خج کښې پېل کړے دے :

بیلتون نصیب زما دے ،قدرت د کردګار دے
بندي پهٔ بند د هند یم ،مولد مې ننګرهار دے

د عروضو رساله یې استاد رښتین د " میاشرف عروض" پهٔ نامه ۱۳۳۸ لمریز کال د پښتو ټولنې لهٔ خوا چاپ او خپره کړې ده - وایي چې تر میاشرف وروستو د عیسي هوتک خېل مکمل دېوان عروضي بڼه لري کوم چې دوه زره بیتونه لري -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمندر خان سمندر

(۱۹۰۱ - ۱۹۸۹ عیسوي)

په هندوستان د قبضې نه پس انګرېزانو دلته مکتبونه پرانستل - د انګرېز نیت چې هر څه وو- خو د دغو مکتبونو نه بیدار مغز پښتانه پوهان هم راووتل چا چې د خپلواکۍ او د ژبې د ودې دپاره بیا سمې هڅې شروع کړې - د دغې پېر (دور) په اخیري وخت کښې سمندر خان سمندر د پښتو شاعرۍ عروضي کولو د پاره ملا وتړله - په دغه وخت کښې د پښتو علم و ادب سرچینه د عربۍ یا فارسۍ په ځاي انګرېزۍ ژبه وګرځېدله - انګرېزي ژبې خپل عروضي نظام لرلو او پښتنو ګټه ترې اخستې شوه خو سمندر خان د انګرېزۍ ادب نه نابلد وو، دهٔ هم هغه د عربۍ عروضو زړه لاره ونیوله -

سمندر خان به پوهانو ته ویئل چې یا خو د پښتو شعر ته خپل څهٔ نظام جوړکړئ او یا د ما ملګري شئ چې عربۍ عروضو ته خپله شاعرۍ وسپارو خو چا د دهٔ په خبره غوږ ونهٔ ګرولو- بس خپله شاعرۍ به یې په عربۍ عروضو کښې کوله - د سمندر خان دغه شعري مجموعه "د خوږه شپېلۍ" په نوم چاپ شوه - د بېلګې په توګه د دهٔ څو شعرونه:

تماشا شوم چې مې کړه ستا تماشا

زما اوس کاندي کل دنیا تماشا

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما اشنا پۀ تندر سور را

سمندر جاوېدان شوم اور را

منم چې ژوند خو خوږ دے خو بې لۀ ياره تلخ شي

پۀ سر دې اې سمندره د زهرو کوټ دے تېر يې کا

سمندر خان پۀ خوږه شپېلۍ کښې پۀ يو شمېر بحرونو کښې نظمونه ويئلي دي - سمند ر خان پۀ خوږه شپېلۍ کښې ليکي چې پۀ پښتو کښې د هيڅ يوۀ تېر شوي او ژوندي شاعر د کلام تول د قانون پۀ تله برابر نۀ دے خو د سمندر خان دا نظر صحيح نۀ ښکاري ولې چې د دۀ نه مخکښې پۀ تول برابر نظمونه ويئلي شوي دي لکه د عبدالعلي اخونزاده کاکړ (۱۲۹۹ - ۱۳۶۵ هجري) نظمونه لۀ هغوي نه دوه سوه کاله مخکښې ، دميا شرف شاعر (۱۱۲۰-۱۱۸۶ هجري) او لۀ هغې نه مخکښې دولت لوانړے چې ژوند يې تر ۱۰۸۵ هجري پورې يقيني دے-دولت پخپله وايي چې :

دا وزن دےصحيح پرې وکړه نظر

فاعلا تن مفا علن فعلن

کېدے شي چې سمندر خان دا پور نظر پۀ تحقيقي تاريخي بنياد نۀ وي پېش کړے نو که داسې وي بيا د دۀ د نظر نۀ د عروضو انتهايي او شديد ضرورت ته لېواله کېدل ښکاري -

تر اوسه پورې پۀ لانديني عربي بحرونو کښې ليکلي شوي نظمونه موندلي شوي دي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

هجز ، لکه د عبدالعلی

کاکړ مصرعه :

عجب راځي لۀ دې دهره پۀ هر ساعت ستم پر ما

رمل ، لکه د میا شرف

مصرعه:

اې چې بلبل د عطا تل پۀ چمن ستاکه چغار

مضارع ، لکه د عبدالعلی

کاکړ دا مصرعه:

یار درومي او زۀ نۀ مرم هر ګوره بې

وفا یم

OWNED BY 0300-9792115

خفیف ، لکه د دولت

لواني دا مصرعه:

دا جهان دے پۀ مثل بهار

رجز ، لکه د عبدالقادر دا

مصرعه:

مهر زما د خپل صنم مه شه زما لۀ

عمره کم

مدید ، لکه د رحمان باباؒ دا

مصرعه :

سرزما سامان زما ، زار شه تر جانان زما

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه رشاد

لهٔ دې سره سره چې څهٔ ناڅهٔ يې د عروضو پهٔ چوکاټ کښې د پښتو شعر د څپيز او خجيز سېستم لړه يا ډېره منښته کړې ده خو بيا هم د تدريس ، ليکنې او څېړنې لهٔ لارې پهٔ خپل زاړهٔ او "انتيک" سيستم باندې ټينګ او ترينګ پا شوے دے او د ژوند تر پايه يې د هغهٔ سخته دفاع کړې ده - پهٔ اوږد مهالي استادي بهير کښې يې لهٔ دولت لواڼي او مياشرف ، خواجه محمد بنګش ، عبدالعلي اخونزاده نه واخله تر بهايي جان او سمندر خان پورې هغه زړې عروضي نمونې به يې بيا بيا رامخته کولې - پهٔ دې لړ کښې يې د نيم اولسي شاعر بهايي جان (١٣١٣ - ١٣٥١ ق) هماغه "جزئيات" را اخيستي دي چې پهٔ عربي عروضو کښې دي او "کليات" يې چې د پښتو تول و تال لړي دومره پامور نهٔ دي بللي - رشاد فرهنګي ټولنې د دهٔ اثار چاپ کړي دي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویش دراني

د سمندر خان سمندر خوږه شپېلۍ چې کله درویش دراني وکتله نو دے اول ځل خبر شو چې د عروضو په نوم یو هم د شعر په دنیا کښې شته خو د دې سره سره یې نظر هم دا وو چې څنګه نورې ژبې عروض لري نو پکار ده چې پښتو یې هم ولري او د عربۍ عروض خپلول نۀ دي پکار - درېش دراني د عروضو یوه خاکه جوړه کړه چې د حبیب الله رفیع سره یې هم خبرې وریاندې وشوې - حبیب الله رفیع د خاکې لیکلو راي ورکړه -

په کال ۱۹۸۹ عیسوي کښې یې د کراچې مجلې "پلوشه" ته دا خاکه د مضمون شکل کښې ولیکله خو په دې وخت کښې سمندر خان وفات شوے وو نو څکه وریاندې څۀ بحث ونۀ شو- وروستو یې د عروضو هغه خاکه په یوۀ مکمل کتاب کښې بدله کړه - دا کتاب په کال ۲۰۰۷ عیسوي کښې د " پښتو عروض " په نوم چاپ شو -

لکه څنګه چې مخکښې ویئلي شوي دي چې خلیل بن احمد د عربۍ عروضو ځینې نومونه د څناورو د اندامونو په نومونو کېښودل او په رکنونو کښې بدلونونو ته یې د څناورو د رنځونو نومونه ورکړل ، خو پښتو کښې داسې نومونه نۀ دي ایښوي شوي ، دا ځکه چې په پښتو ادب کښې د خپلو عروضو عمر ډېر کم دے - په دې لړ

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې درویش درانې داسې څېړنې وکړې چې یو خو یې د شعري پنګې نه خپل عروض رابرڅېره کړل ، رکنونه یې پۀ ګوته کړل ، موندل شوو بحرونو ته یې قالبونه جوړکړل او بیا د نومونو ورکولو پۀ لړکښې یې عددي کلیات پۀ کار راوستل- د دې نومونو غټه ګټه دا ده چې دا نومونه پۀ اسانه د شاعر حافظې ته داسې ننوځي چې بیا هډو هېرېږي هم نه-

د درویش درانې د بیان طریقه ډېره سلیسه او اسانه ده- زما پۀ نظرکښې ، د عروضو د ښودلو پۀ ترڅ کښې ښاغلي درویش درانې چې د تدریس کومه طریقه پۀ دې ذکر شوي کتاب کښې پۀ کار اچولې ده هغه " د اسان نه د مشکل پۀ لور" ده-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجاور احمد زیار

ډاکټر مجاور احمد زیار نهٔ صرف دا چې لکه د خوشال خان ، کاظم خان شېدا او درویش درانې ، د پښتو په ځانګړي عروضي نظام باندې ټینګار کړېدے بلکه ورسره یې دغه نظام را برڅېره کړے هم دے - ډاکټر مجاور احمد زیار هم د خپلې پوهې ، تجربې او د څېړنې په بنسټ د دې اند (فکر) څښتن دے چې د عربي عروض (میټرک سېستم) د پښتو شعر سره اړخ نهٔ شي لګو بلکه څپیز (سېلابي) او خجیز دے- موخه (مقصد) یې دا دے چې د پښتو شعر سېلابو تونیک دے -

OWNED BY 0300 9792115

پروفېسر دانیال مکنزي د لندن پهٔ پوهنتون کښې د پښتو پوهاند دے چا سره چې مجاور احمد زیار د پښتو شعر پهٔ حقله پهٔ وېلس کښې ډېر کته ور بحث هم کړے وو ، هغهٔ د پښتو شعر څپیز دے او پهٔ عملي توګه یې د ډېرو دېواني او اولسي شعرونو پهٔ سکښت یا تقطیع (scansion) کښې څپیز – خجیز نظام نه کار ا دے د مصرعې دننه یې ویي خج (د ټکي خج) هم پهٔ ګوته کړے دے او د څپې (سېلاب) اوږدوا او لنډوا یې پهٔ پښتو شعر کښې بې نقشه دے-

نجیب منلي ځوک چې فرانس میشتي پښتو ادبپوه ،لیکوال او څېړنکار دے ، د کال ۱۹۸۷ عیسوي پهٔ پنځلسم اکتوبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې مجاور احمد زيار ته د پښتو شعر پۀ حقله يو اوږد ليک راليږلی وو- د هغه اوږدۀ ليک نه د دۀ درېز هم ښکاره کېږي - دے وايي چې د شپاړسمې پېړۍ پۀ پاي کښې د پير روښان (۱۵۲۴- ۱۵۷۹ ز) سياسي او مذهبي پاڅون د پښتو ژبې د فعاليت يوه پېلامه (ابتدا)وه - پۀ دې وخت کښې د پښتنو سيمه د دوو پارسي ژبو تر مينځ ويشلې شوې وه - لوېديځ ته د پارس صفوي امپراتوري وه او ختيځ ته د هند د مغلو قدرت وو - پۀ دې چاپېريال کښې پښتنو شاعرانو او ليکوالانو پۀ پراخه پيمانه لۀ پارسي څخه هم د لغاتو پۀ برخه کښې ،هم د مفاهيمو پۀ برخه کښې پراخې اخيستنې وکړې -کله کله يې د پښتو ژبې ګرامري جوړښت هم د پارسي پۀ ډول برابر کړے دے- د دغو اخيستنو پۀ ترڅ کښې شاعرانو د پښتو شعر اصلي او د معمول بڼې پرېښودې او د پارسي او عربي عروضو د خپلولو هڅې يې کولې خو پۀ دې کار کښې څۀ ډېر برياليي نۀ شول -

د دوي پۀ فکر کښې د پښتو شعر بنسټيز واحد مصرعه ده ، او مصرعه غونډونه (رکنونه) لري ، بيا هر رکن څلور څپې (سېلابونه) لري ، پۀ دغو څلورو څپو کښې خامخا يوه څپه خجنه وي-

د دوي پۀ نظر کښې يوه مصرعه کمې نا کمه يوه خجيزه کړۍ لري او زياتې نا زياتې څلور خجيزې کړۍ - د څپو د شمېر لۀ مخې وړه مصرعه څلور څپې او اوږده مصرعه شپاړس څپې وي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينې اوسنيو او ځينې پخوانيو شاعرانو تر دې اوږدې مصرعې هم جوړې کړې دي خو دا ډول شعرونه د ګوتو په شمار دي او خاصه توجه نۀ غواړي -

د پښتو شعر په حقله د مجاور احمد زيار ، دانيال مکنزي او نجيب منلي فکرونه په بنيادي غټو اصولو کښې يوشانوا لري اګرکه په ځينې فروعي ځايونو کښې يې نظر جدا جدا دے-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم باب : د علمِ عروض اصطلاحات

سېلاب (څپه)

انګرېزۍ کښې ورته (syllable) ، عربۍ کښې هجاءاو په پښتو کښې څپه وايي -

تعریف : په یوه ژبه کښې د یوۀ یا زیا تو غږیزو ټکو هغه ټولګه یا ټوټه ده چې

لۀ یوۀ خپلواک یا واوېل

(a,e,i,o,u) ،

یا لۀ یوۀ واوېل او یوۀ یا څو

بېواکو یا کنسونینتس (b,d,g,h,f,j,k,l…) ،

یا لۀ یوۀ واوېل او یوۀ

نیمواک یا سیمي واوېل (w,y) ، او

یا لۀ یوۀ واوېل ، یوۀ سیمی

واوېل او یوۀ یا څو کنسونینتونو

څخه جوړه شوې وي او په یوۀ ځاي په یوۀ وخت په یوۀ وار سا ا یستلو یا د خلې خوځولو نه راوځي - یو خپلواک (واوېل) یواځې هم ځان ته څپه جوړو شي - د دغو خبرو مطلب دا شو چې خپلواک د نورو ډلو په ملګرتیا لنډې او اوږدې څپې جوړوي - یو بېواک یا نیمواک د خپلواک د ملګرتیا نه بغېر ځان ته څپه نۀ شي جوړو او نۀ دواړه په ګډه جوړو شي - هر غبرګغږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(diphthong) هم څپه شي - یاده دې وي چې د واوېل او سیمي واوېل مجموعې ته دفتهانګ یا غبرګغږ وایي لکه e,y -

اوس به د باندیني تعریف په رڼا کښې ، د پښتو په تناظر کښې سېلاب ته وګورو - په پښتو کښې دوه قسمه حرفونه دي ، یوۀ قسم ته د علت حرفونه وایي لکه و،ا،ي، ه ا و بل قسم ته صحیح حرفونه وایي لکه د علت حرفونو نه ما سوا حرفونه - په پښتو کښې شلور حرکتونه هم دي لکه زوَر ، زېر ، پېش او زور یا نیم زوَر - په صحیح حرفونو کښې پخپله هیڅ سا نۀ وي ، دا حرکتونه دي چې ځان ته د راکش کولو نه پس په صحیح حرفونو کښې سا اچوي -

سیلاب یا څپه داسې ټکي یا د ټکي برخې ته وایي چې د اواز په حرکت سره ادا کېږي یا به داسې ووایو چې د وېنا په مهال یو ځل خلۀ خوځول یو سېلاب یا څپه جوړوي - لکه "غر" ټکے دوه حرفونه لري او په لومړي حرف "غ" باندې د زوَر حرکت دے د یوۀ حرکت په وجه "غر" ټکے - یو سېلاب دے-

د علت حرفونو سره هم صحیح حرفونو ته حرکت حاصلېږي لکه په "مور" کښې "و" د پېش کار ورکوي ، په "بناد" کښې "ا" د زوَر کار ورکوي ، په "ډېر" کښې "ې" د زېر کار ورکوي ، په "ده" کښې "ه" د زوَر کار ورکوي ، او په "ورۀ" کښې "ۀ" د زورکې (نیم زوَر) کار ورکوي - په یوۀ سېلاب کښې حرفونه یو یا زیات کېدے شي خو حرکت پکښې یو وي -

په پښتو کښې د ډېرو ټکو ابتدا په سکون سره هم کېږي نو

OWNED BY 0300 0792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ساکن توري پهٔ وروستيني حرکت پورې تړل کېږي او ځان له سېلاب نهٔ شي جوړولې ولې چې ساکن د حرکت نه محروم وي او سېلاب د حرکت نه جوړېږي هم دغه شان که يو ساکن د ټکي پهٔ مينځ کښې راشي يا د ټکي پهٔ اخير کښې ، نو دا ساکن به خامخا د ګاونډ پهٔ حرکت پورې ښخېږي -

څو بېلګې :

يو سېلابيز ټکی لکه غرهٔ ،

وژن ، کښې ، مې ، به ، لهٔ ، ته ، ښکار او داسې نور

دوه سېلابيز ټکی لکه قصه ،

OWNED BY 0300 9792115

واوره ، کلکه ، پوزه ، غړي ، غوړي او داسې نور

درې سېلابيز ټکی لکه

واورينه ، اولسي ، پاکستان ، کرکيله ، بريالي او داسې نور

څلور سېلابيز ټکی لکه

برياليتوب ، کتابونه ، دريابونه ، غږ پوهنه او داسې نور

پهٔ يوهٔ سېلاب کښې د حرفونو شمېر :

يو حرکت او يو حرف : چې يوهٔ حرکت سره يو حرف

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګرے وي او هغه لۀ خپله ځایه راځوځوي
لکه "ځي" د یوۀ سېلاب تړکے دے چې پکښې
د "ځ" سره د "ي" حرکت را دےیا لکه چې ، مې ،
دا ، ما او داسې نور-

پۀ دې ډله کښې د یوۀ بل جوړښت ټکي هم راځي لکه بدن، سحر ، ژړل ، او داسې نور- دا ټکي دوه سېلابیز دي خو پۀ دغو درو واړوکښې لومړے سېلاب د یوۀ حرف دے-

یو حرکت او دوه حرفونه : دلته یو حرکت د یوۀ حرف لۀ خوځولو پس یو بل حرف هم د هغۀ سره وتړي نو دا هم یو سېلاب جوړوي یعني د یوۀ حرکت پۀ ملګرےَ کښې لۀ دوو حرفونو هم یو سېلاب جوړیږي لکه سَر ، لَس ، ا وښ ، شین او داسې نور -

OWNED BY 0300 9792115

یو حرکت او درې حرفونه : پۀ دې سېلاب کښی یو حرکت درې حرفونه د ځان سره خوځوي لکه ګرد ، شپون ، وران او داسې نور-

یو حرکت او څلور حرفونه :پۀ دې ډول سېلاب کښی یو حرکت د ځان سره څلور حرفونه راخوځوي لکه شرنګ ، وروست ، خوند ، ژوند او داسې نور-

یو حرکت او پنځۀ حرفونه : پۀ داسی سېلاب کښی یو حرکت پنځۀ حرفونه سره وتړي لکه شخوند - دا د یوۀ سېلاب ټکے دے پۀ دې ټکي کښې پۀ دریم حرف باندې د زوَر حرکت دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور پکښې ټول حرفونه ساکن دي -

حرکت د مقناطیس په توګه

:

کله چې یو حرکت خپل ځان ته ، له یو خوا او بل خوا ، لکه د مقناطیس حرفونه راکش کړي نو دا یوه غنچه (cluster) جوړه کړي - کله د مخ له طرفه او کله د شا له طرفه حرفونه په یوه حرکت پورې ښخ شي نو دغسې غنچې په اتۀ ډوله دي - په دې لړ کښې دحرکت د پاره "v" او د حرف د پاره "c" نخښه کاروو :

۱- ځو	cv	۲- ورا	ccv
۳- ځم	cvc	۴- خپل	ccvc
۵ - ګرد	cvcc	۶ - شرنګ	ccvcc
۷- شخوَل	cccvc	۸- شخوند	cccvcc

OWNED BY 0300-9792115

د سېلاب قسمونه

(د خج یا فشار له مخې)

د وینا په وخت کښې ټول سېلابونه په یوه ډول نۀ ادا کېږي ، په ځینې سېلابونو باندې زور یا فشار راځي او په ځینې باندې نۀ راځي - د سېلابونو تر مینځ دغه فرق په ساده وینا کښې هم ارزښت لري او په منظومه وینا کښې هم - په دې لړ کښې د سېلاب لاندینې دوه قسمونه دي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

خجن سپلاب : د وېنا پۀ وخت چې
پۀ کوم سپلاب باندې زور یا فشار راځي هغۀ ته خجن
یا دروند سپلاب وایي -

سپک سپلاب : د وېنا پۀ وخت چې
پۀ کوم سپلاب باندې زور یا فشار نۀ راځي هغۀ ته
سپک سپلاب وایي -

لنډ او اوږد سپلاب

لنډ سپلاب : لنډ سپلاب هغه سپلاب دے چې هر ځاي او هر وخت د یوۀ سپلاب پۀ توګه کارو شي - د اوږدۀ سپلاب نه علاوه نوره ټول سپلابونه لنډ وي -

OWNED BY 0300 9792115

اوږد سپلاب :پۀ یوه مصرعه کښې د خجنو سپلابونو پۀ قطار کښې هغه اخیرنې خجن سپلاب ته وایي چې د دوو یا درو سپلابونو ځاې ونیسي ، او بحر ته هیڅ نقصان هم نۀ ورکوي -

د پښتو پۀ زیاتره بحرونو کښې دا ګنجایش شته دے چې د مصرعې اخیرنې یو یا دوه سپلابونه یې کم کړې شي دلته دا اخیر دروند سپلاب ، چې ورته اوږد سپلاب هم وایي ، د دوو یا درو سپلابونو ځاي ونیسي - خلاصه یې دا ده چې د اوږدۀ سپلاب پۀ مصرعه کښې د هماغۀ بحر لۀ بلې مصرعې څخه یو یا دوه سپلابونه کم راځي - دغه اوږد سپلاب د پخوانیو او اوسنیو ډېرو شاعرانو پۀ شاعرئ کښې شتون لري لکه د رحمانؒ بابا د غزل دا دوه بیتونه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

با دشاهي لري هر يو غلام د ستا
د خاصانو پۀ ځاي ناست وي عام د ستا
زۀ رحمان دعا سلام پۀ هغۀ وايم
هر چې ما لره راوړي سلام د ستا

دا بيتونه د دولس سېلابيز بحر د غزل نه اخيستي شوي دي ، مطلع يې يولس سېلابه ده بيا هره قافيه داره مصرعه هم يولس سېلابه ده خو هره بې قافيه مصرعه يې دولس سېلابه ده او وزن يې هم درست دے، معنا يې دا شوه چې د مطلع او د هرې قافيه دارې مصرعې د پاي پۀ رکن کښې د اوږد سېلاب پۀ توګه "ستا"را دے -

OWNED BY 0300 9792115

د عربي او پښتو پۀ سېلاب کښې فرق

د عربي عروضو اکايي کلمه ده بيا د کلمې درې قسمونه (سبب ، وتد او فاصله) دي اوس د تيکنالوجي پۀ جديد دور کښې د قومونو ا و د ملکونو تر مينځ فاصلې کمې شوې دي - د دې نزدېکت لۀ وجهې اوس عربي ته هم د سېلاب تصور پۀ ورکړد ېد لو دے- د عربي سېلاب پۀ دوه ډوله دے يو هغه دے چې يو حرکت يو حرف راخوځوي او بل هغه دے چې يو حرکت يو ورو ساکن حرف هم ځان ته راګډ کړي او خوځوي يې - د مثا ل پۀ توګه "سَفَر" به واخلو - دا دوه سېلابه ټکے دے پۀ لومړي سېلاب "س" باندې زوَر دے او پۀ دويم سېلاب "فَر" کښې دوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرفونه دي يو متحرك او بل ساکن - پهٔ عربی عروضو کښې پهٔ سپلاب کښې د حرفونو شمېر ارزښت لري - د دې خبرې مطلب دا شو چې پهٔ عربی عروضو کښې د سپلاب ښومره وا یا کمیت (quantity) ارزښت لري - خو پهٔ پښتو کښې د سپلاب کمیت نه ، بلکه کیفیت یا څرنګوا (quality) ارزښت لري-

پهٔ پښتو کښې "سفر" او "سرور" پهٔ وزن کښې برابر دوه ټکي دي ، خو چې کله یې د عربی عروضو تلې ته واچوونو بیا یې پهٔ وزن کښې فرق راشي، ولې چې د "سفر" لومړے سپلاب لهٔ یوهٔ حرف جوړ دے خو د "سرور" لومړے سپلاب لهٔ دوو حرفونو جوړ دے اګر که د دواړو دویم سپلاب لهٔ دوو دوو حرفونو جوړ دے - پهٔ پښتو کښې دا نهٔ شي چې پهٔ سپلاب کښې حرفونه څو دي بلکه دا کتل کېږي چې سپلاب خجن دے او که سپک -

OWNED BY 0300-9792115

خج (فشار)

خج ته پهٔ فارسی کښې فشار ، عربی کښې خج ، پښتو کښې دروند وا یا زور ا و پهٔ انګرېزی کښې (stress/accent) وایي دي-

د عروضو پهٔ اصطلاح کښې خج پهٔ یوهٔ ټاکلي شوي ځاي باندې د غږ سختوالي ، شدت ا و هسکوالي ته وایي یا به داسې داسې ووایو چې خج هغه کار یا عمل ته وایي چې د ژبنی یوونو (واحدونو) پهٔ لړ کښې یو ټکے د سا ا یستنې لهٔ فشار سره پهٔ زیات زور

(c) ketabton.com: The Digital Library

او شد ت وويئل شي او دغسې يوهٔ غږ يا څپې ته تر نورو ګاونډيانو زياته ټينګتيا او لوړتيا وروبخښي او هم لهٔ دې وجهې د ټکي معنا ا و پهٔ ترڅ کښې شعري وزن اغېزمنوي - پهٔ پښتو څپيز - خجيز سېستم کښې خج د څپې نه هم زيات او لومړے بنسټيز ټاکنده نقش لري -

خج د ژبنى جوړښتونو يا چاپېريال لهٔ مخې پهٔ څلور ډوله دے؛

ا - څپيز خج : دغه خج پهٔ څپه کښى دننه پهٔ حرکت(واوېل) باندې راځي ځکه چې حرکت (واوېل)جوت ويئل کېږي او د بېواک(consonants) يا د صحيح حرفونو ويئل او اوربدل هم پهٔ خپل سر اخلي لکه پهٔ "سپين "کښې "ي" باندې څپيز خج دے-

OWNED BY 0300 9792115

۲ - ويى خج (کلمى يا د ټکى خج) :چى د يوې کلمى يا ټکي دننه يوه څپه ، ديوهٔ واوېل (حرکت) او د سا د فشار پهٔ مرسته تر نورو څپو ټينګه او زورداره وويله شي لکه د "ورغوي" ټکے درې سېلابه (ور-غ+زور -وي) دے ، پهٔ دې ټکي کښې د مينځ څپه ويي خج تا د کلمې خج لري ، پهٔ "کټمل" (کټ - مل) کښې دويمه څپه چې مانيزه هم ده ، ويي خج لري - که پهٔ يوه څپه کښې خج پهٔ خپل ټاکلي ځاي رانهٔ شي نو معنا يې ونجېږي (بدله شي) او کېدے شي چې د يوهٔ بل ټکي سره يې ادلون بدلون راشي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه "غوټه" پۀ لومړي خج سره ګڼله ، ګره او پۀ دويم خج سره غو په ، غوطه معنا خپلوي -

ياده دې وي چې پۀ دوديز ليک (املاء) کښې د خج لپاره کومه نخښه (symbol) نۀ شته ، صرف د ټاکلې څپې پۀ ټاکلي ځاى (حرکت يا واوېل) باندې فتحه يا ضمه (ُ) اچول کېږي -

۳ - غونډ خج (د عبارت خج) : چې پۀ يوۀ عبارت کښې يو توک يا ټکے پۀ زور سره وويئل شي لکه پۀ "سپين کالي" کښې "سپين" ، يا پۀ "د جونو ښوونځي" کښې "د جونو" ټکي خجن راځي او بيا د ويې خج پۀ لړ کښې د"جونو" لۀ دوارو څپو (جو-نو) لومړۍ څپه خجنه ده- دلته لۀ غونډ يا عبارت څخه مراد صرف نحوي غونډ يا عبارت دے-

۴ - غونډ له يا غونډ له ييز خج :چې ديوې غونډ لې(جملې) دننه يو ټکے تر نورو پۀ زيات زور، لوړوالي او فشار سره وويئل شي او پۀ دې توګه د جملې بېلابېل معنوي قسمونه مينځ ته راشي لکه بيانيه ، سواليه ، امريه -
- -

يو مثال : يوه درې سېلابيزه جمله اخلو او وار پۀ وار د خج ځاي بدلوو او ورسره يې پۀ معنا هم غور کوو :

- زۀ چاي څښم

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

- زۀ **چاي** څښم
- زۀ چاي **څښم**

پۀ اولې جملې کښې خج پۀ " **زۀ** " باندې دے چې د دې سوال جواب دے چې "څوک چاي څښي ؟ "

پۀ دويمې جملې کښې خج پۀ "**چاي**" باندې دے چې د دې سوال جواب دے چې "تۀ څۀ څښې ؟ "

پۀ دريمې جملې کښې خج پۀ " **څښم** " باندې دے چې د دې منع پۀ جواب کښې اصرار دے چې "تۀ چاي مه څښه" -

OWNED BY 0300 9792115

پۀ ټکو (کلمو) کښې د ويې خج (کلمي خج) ځايونه :

د پښتو پۀ ځينو ټکو کښې پۀ

لومړي سېلاب خج راځي لکه شخړه،خواښې ، پېغله - - -

پۀ ځينو ټکو کښې پۀ دويم

سېلاب خج راځي لکه سپوږمۍ ، ورارۀ ، تربور

- - -

پۀ ځينو ټکو کښې پۀ دريم

سېلاب خج راځي لکه الوتکه ، الوتنه ، جنګ ځپلي - - -

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ ځينو ټکو کښې پۀ څلورم

سېلاب خج راځي لکه ټولنپوهنه ، اتلولي ،

ټولنيزوالي - - -

پۀ ځينو ټکو کښې پۀ پنځم

سېلاب خج راځي -

پۀ ځينو کښې پۀ شپږم

سېلاب خج راځي -

او پۀ ځينو ټکو کښې د پاي

پۀ سېلاب خج راځي لکه پکتيا ، پسرلي ،

پېښور - - -

OWNED BY 0300 9792115

پۀ پښتو کښې د نورو ټکو پۀ مقابل کښې د پايخج ټکي ډېر زيات دي - د پښتو خجپوهنې (accentology) لۀ مخې خج هيڅ کله لۀ څلورمې څپې وروستو نۀ راځي - داسې ټکي چې د هغو د څپو شمېر پنځۀ يا زيات وي ، لکه اهورا مزدا ا و نيکاراګوا ، پۀ پښتو شاعرۍ کښې نۀ شي راتلې - د ا ر (اصل) لۀ مخې د پښتو عادي او منطقي خج پۀ وروستنۍ څپې راځي -

ثانوي خج

خج پۀ يوۀ ټکي کښې پۀ خپل ځاي پروت وي خو که دې ټکي ته يو يا زيات حرفونه ورزيات کړل شي نو خج هم ورسره بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای ته بدل شي لکه "سترګه" دوه سېلابيز ټکے دے چې خج يې پۀ لومړي سېلاب دے - اوس که دا ټکے "سترګوَر" شي نو خج لۀ لومړي سېلاب نه دريم سېلاب ته لاړ شي - پۀ "سترګوَر" ټکي کښې اصلي خج پۀ دريم سېلاب دے او لومړي سېلاب باندې ثانوي خج دے- دا ثانوي خج هيڅ کشاله نۀ پيدا کوي ولې چې هغه صرف اصلي خج دے پۀ کوم باندې چې بحر ولاړ وي -

رکن (غونډ)

OWNED BY 0300 9792115

دې ته پۀ پښتو کښې غونډ ، عربی کښې رکن ا و انګرېزی کښې (foot) وايي -

پېژند (تعريف) : د سېلابونو هغې مجموعې ته غونډ يا رکن وايي چې يو سېلاب پکښې لازمي خجن وي او نور سېلابونه يې سپک وي - د رکن پۀ خجن سېلاب باندې بحر ولاړ وي - د يوۀ خاص رکن د تکرار څخه د يوۀ خاص بحر مصرعه جوړېږي او د بل رکن د تکرار نه د بل بحر مصرعه جوړېږي -

پۀ پښتو شاعری کښې دوه قسمه رکنونه کارولي شوي دي :

يو قسم هغه رکن دے چې څلور سېلابونه لري او مونږ ورته اوږد رکن وايو- پۀ اوږدۀ رکن کښې درې سېلابونه سپک وي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو سېلاب لازمي خجن يا درونډ وي - په پښتو شاعرۍ کښې زيات استعمال د اوږدۀ رکن شوے دے-اوږدۀ رکنونه پۀ شمېر کښې څلور دي ، او اوږد رکني بحرونه جوړوي - دا څلور واړه اوږدۀ رکنونه يو تر بله فقط دومره فرق لري چې لازمي خجن سېلاب پکښې خپل ځاي يا خانه بدله کړي-

بل قسم هغه رکن دے چې درې سېلابونه لري او مونږ ورته لنډ رکن وايو- پۀ لنډ رکن کښې دوه سېلابونه سپک وي او يو سېلاب لازمي درونډ وي - پۀ پښتو شاعرۍ کښې د لنډ رکن ډېر کم استعمال شوے دے- لنډ رکنونه پۀ شمېر کښې درې دي ، اولنډ رکني بحرونه جوړوي - دا درې واړه لنډ رکنونه هم يو تر بله دومره فرق لري چې لازمي خجن سېلاب پکښې ځاي يا خانه بدله کړي-

OWNED BY 0300 9792115

اوږدۀ رکنونه (غونډونه)

ياده دې وي چې د نومونو ورکولو پۀ لړ کښې د خجن سېلاب ځاي يا خانې ته کتلي شوي دي - لاندېني قالبونو کښې د سپک سېلاب دپاره صرف هندسې (اعداد) ا و د خجن سېلاب دپاره د عدد د پاسه ( ) نخښه کاروو ؛

١-لومړے اوږد رکن |١َ ٢ ٣ ٤ | : ځکه ورته لومړے اوږد رکن وايي چې لومړے سېلاب يې خجن دے،او نور يې سپک دي -

٢ - دويم اوږد رکن |١ ٢َ ٣ ٤ | : ځکه ورته دويم اوږد رکن وايي چې دويم سېلاب يې خجن دے ، او نور يې سپک دي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - دريم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| : ځکه ورته دريم اوږد
رکن وايي چې دريم سېلاب يې خجن دے ، او نور يې سپک دي -
۴ - څلورم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| : ځکه ورته څلورم اوږد
رکن وايي چې څلورم سېلاب يې خجن دے، او نور يې سپک دي -

لنډ رکنونه (غونډونه)

رکنونو ته د نومونو ورکولو څۀ لړ کښې لومړي دې ته کتل
شي چې رکن اوږد دے او که لنډ ، بيا دې ته کتل شي چې د دې
رکن څويم سېلاب خجن دے؟ نو دلته به پېل د لومړي لنډ رکن نه
کوو -

۱ - لومړے لنډ رکن |۱ ۲ ۳| : ځکه ورته لومړے
لنډ رکن وايي چې لومړے سېلاب يې خجن دے او نور يې سپک
دي- (تر نزدې ماضي پورې دې ته خالي رکن ويئل کېدل)

۲ - دويم لنډ رکن |۱ ۲ ۳| : ځکه ورته دويم لنډ رکن
وايي چې دويم سېلاب يې خجن دے او نور يې سپک دي -
۳ - دريم لنډ رکن|۱ ۲ ۳| : ځکه ورته دريم لنډ رکن
وايي چې دريم سېلاب يې خجن دے او نور يې سپک دي -

د رکنونو د پېژندګلو نه وروستو اوس مونږ ته ښکاره شوه

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې سېلاب هغه بنيادي اکايي يا يوون (unit) دے چې د رکن ټکړه ترېنه جوړېږي ، رکن هغه ضروري ټکړه ده چې د مصرعې يوه تخته ترېنه جوړېږي ، او مصرعه هغه تخته ده چې د بيت يا شعر دروازه ترېنه جوړېږي - د لازمي خجن سېلاب پۀ حقله به دا ووايو چې څنګه مېخونه پۀ ضروري او خاصو ځايونو ولګول شي، دومره به دروازه محکمه او ښکلې وي، هم دغه شان خجن سېلا ب هم دے چې پۀ خپل ټاکلي شوي ځاي کښې راشي نو د مصرعې بحر به درست وي -

پوره رکن او نيمګړے رکن

OWNED BY 0300-9792115

د دريم اوږدۀ رکن (۱،۲،۳،۴) خاصه دا ده چې پۀ مصرعه کښې څو ځله هم تکرار کېږي پۀ پوره شکل تکرار کېږي او باقي نوره رکنونه د مصرعې پۀ سر ا و مينځ کښې پوره راځي خو پۀ اخير کښې پۀ نيمګړي شکل راځي نو د اخيري رکن نه کله يو سېلاب ، کله دوه او کله درې سېلابونه وغورځېږي- د کوم رکن نه چې د اخير يو سېلاب وغورځي د هغۀ نيمګړے شکل د درو سېلابونو پيا شي هم دغه شان د کوم رکن چې درې سېلابونه وغورځي د هغۀ نيمګړے شکل د يوۀ سېلاب پيا شي د دريم اوږدۀ رکن نه علاوه نوره رکنونه (لومړے اوږد رکن ، دويم اوږد رکن او څلورم اوږد رکن) د خپل سالم شکل پۀ تکرار مصرعه نۀ شي پوره کولې ، او خامخا نيمګړي رکن ته اړتيا لري -

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو رکن زیات نا زیات څلور ځله او کم نا کم یو ځل تکرار کېږي -

مصرعه (verse)

د رکن د تکرار څخه مصرعه جوړېږي - د دود له مخې د اولسي او ادبي قافیه وال شعر کوشني ترین (له ټولو وړو) یوون یا واحد مصرعه بلل شوې ده - دوې همکچې (همتولې) مصرعې یو شعر یا بیت جوړوي - یوه بشپړ شعر ته "فرد" وایي - مصرعه د یوه شعري ځېل (دوبیزې ، څلوریزې ، چاربیبې ، غزل ، قصیدې - - -) رغنده ټوک (جزء) ګرځي - د ننګر هارځینې اولسي شاعران بیت ته کړۍ او مصرعې ته نیمه کړۍ وایي -

په اروپایي ژبو کښې د مصرعې او بیت توپیر (فرق) نه شته او کوشني ترین موزون یوون یې هماغه لیکه ده چې په انګرېزۍ کښې ورته (line verse) یا په لنډه توګه (verse) وا یې او د زمونږ یوه بیت یا شعر ته "جوړه لیکې" (verse couplet) وایي چې لا تیني سرچینه یې (versus) ده - د شعر ویي (ټکے) په عربۍ او اریا نې دواړو ژبو کښې شتون لري -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مصرعې (دودیزه) کچه یا اوږد وا

یو اوږد رکن څلور سپلابونه لري او کم نا کم یو ځل او زیات نا زیات څلور ځله تکرار کیدے شي نو په دې تناظر کښې د پښتو لۀ ټولو وړه یا لنډه مصرعه څلور سپلابه او لۀ ټولو اوږده مصرعه شل سپلابه ده-

ښه به وي چې د مصرعې کچې په حقله د مجاور احمد زیارّ د نظر نه هم ځان خبر وسا شي - د کچې لۀ مخې د پښتو دیواني شعر لنډ ترینه مصرعه اووۀ څپیزه او اوږده ترینه یې شپاړس څپیزه ده حالانکه نن صبا په نوي غزل کښې تر دوو څپیزو ، او په اوسني ازاد شعرکښې هره ټوټه د ار لۀ مخې تر یوۀ غونډ (څلور څپیز رکن) کوشني کېدے شي او په ځینې ځایونو کښې تر یوې څپیزې هم ټوټې مونډلې کیدې شي او اوږدوا یې هم تر ۲۸ څپیزې ټوټې ازما شوے دے-نورزیا تي اوږدوا یې څکه خوند نۀ کوي چې پخپله شاعر او بل هر لوستو یا سندر غاړے یې نور په یوه سا او بې د وقفې د لوستلو توان نۀ لري - حالانکه په ازاد (ناپښېلیز ، بې قافیه) شعرکښې تر ۵۲ څپیزې ټوټې هم مونډېږي لکه نصرالله حافظ او

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

صديق پسرلي تر دوديز(شپاړس څپيز) بريد وراړو دے او تر شل څپيزې او يا هم پورته بېلګې يې ازمايلې دي - پۀ ازاد قالب کښې اسماعيل يون خپلې مصرعې تر ديرش څپيزې غځولې دي -

ماته پخپله د غازي سيال صېب يو داسې غزل پۀ ګوتو را دے چې د هرې يوې مصرعې لنډوا يې د يوۀ سېلاب دے - خو د شاعر د پاره دومره وړې (يو سېلابيزې) مصرعې ته څۀ پيغام وردننه کول ، مقصد يت او شعريت شاملول که نا ممکن نۀ وي نو مشکل خو خامخا دي - هم دغه شان مې د اوږدوالي پۀ لړ کښې د عبدالروف زاهد ، د ادريس خان ادريس او د ممتاز اورکزي تر شل څپيزې اوږدې مصرعې هم موندلې دي - دا مصرعې د لسو څپو غبرګې مصرعې وې (د لسو څپو نه پس پکښې وقفه وه) نود داسې شل څپيزو پۀ يوه سا ويئل او لوستل هم اسان وي او مقصديت هم لرلې شي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزن

وزن تللو ته وايي - پۀ اصطلاح کښې د دوو کلمو (ټکو) حرکات او سکنات برابرولو ته وزن وايي ، پۀ نوره ټکو کښې به داسې ووايو چې د علمِ عروض مقرر شوو بحرونو څخه د يوۀ بحر پۀ تله د يوۀ شعر تللو ته وزن وايي - کوم شعر چې پۀ دې تله صحيح او برابر پرېوځي نو هغه موزون وي که نۀ وي نو غير موزون -

د فن پۀ ژوروکښې لۀ ښخېدلو مخکښې ، مونږ داسې و شو چې وزن د ټکو داسې ترتيب دے چې پۀ کوم سره يوه جمله پۀ اورېدلو کښې خوږه او پۀ ويئلو کښې روا نه وي دا خوږلت او رواني اهنګ پيدا کوي او د اهنګ رشته د احساس سره ده - پۀ ټکو کښې پۀ مکمله توګه د احساس ادا کول که ناممکن نۀ وي نو ګران ضرور دي - د وزن احساس د هر هغه سړي پۀ مزاج کښې پروت وي څوک چې د موسيقۍ ذوق لري-

OWNED BY 0300 9792115

د عامې مشاهدې خبره ده چې د خواږۀ اواز يا د ساز اورېدو سره د سړي لاس ، پښې يا ګوتې ؛ د اواز يا ساز د زير و بم سره لاشعوري حرکت شروع کړي - که داسې اورېدونکي ته نظر وشي نو سړے به محسوس کړي چې د اورېدونکي د لاس پښو پۀ زير و بم کښې يو خاص ترتيب او خاصه وقفه وي - که سړے لږ نور پۀ ژور نظر ورته وګوري نو يو بل حقيقت هم ښکاره کېږي هغه دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د موزون نظم یا غزل هرې مصرعې سره د لاس پښې د زیر و بم شمېر هم برابر وي د ګوتو یا د لاس پښې د زیر و بم په دې وقفه کښې د وزن راز پټ دے -

د زیر و بم د دې کیفیت صحیح اندازه لګول مشکل هم دي خو که د دې دپاره پنسل او کاغذ واخیستل شي او د لاس پښې زیر و بم په دې کاغذ باندې د کرښو په صورت کښې ریکارډ کړے شي ، بیا به معلومه شي چې لاس یا پښې یا ګوتو څو ځله باندې حرکت وکړو - د کرښو راکاړلو عمل چې څومره لاشعوري وي دومره به زیات صحیح وي - دلته دا احتیاط پکار دے چې د لاس پښې یا ګوتو په حرکت کښې ، او د اواز په زیر و بم کښې یکسانیت او رواني وي، که نه وي نو د موزون کلام پېژندګلو به و نه شي - د مصرعې د اوچتولو سره به د پنسل باندې لاندې کول داسې یو شانوا لري لکه څنګه چې د مصرعې د زیر و بم سره د طبله نواز لاسونه هم اهنګ وي -

اوس د باندیني بحث وضاحت په یوۀ عملي مثال سره کوو-

د مصرعې د اواز د زیر و بم سره د هم اهنګو ګوتو یو ځل " اوچتولو" سره یو ځل په پنسل "باندې کرښه " ، او بیا د هم اهنګو ګوتو د یو ځل "لاندې کولو" سره په پنسل "لاندې کرښه" راکاړو-

اوس د اروابناد منتظر بېټني یو غزل زمزمه کوو او ورسره به کرښې هم راکاړو :

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرګ اومحبوب پهٔ رابللو چاته کله راځي /\/\/\/\/\/\/\/\/

چې يې پهٔ زړهٔ سمه شي،وخت راشي نوخپله راځي /\/\/\/\/\/\/\/\/

د چاپلو ،دچامنګول پرې لګېدلې ده نن /\/\/\/\/\/\/\/\/

داسې نادره خوشبويي چې لهٔ هر ګله راځي /\/\/\/\/\/\/\/\/

زما د امن مينو! تاته خهٔ نه جوړ کړم /\/\/\/\/\/\/\/\/

بوي د ګوګړو لهٔ هر ګل او لهٔ سنبله راځي /\/\/\/\/\/\/\/\/

ما پهٔ خپل سر د ښېښ نيکۍ ګلشن کښې ښهٔ وير وکړو /\/\/\/\/\/\/\/\/

الله خبر چې ورته بيا داسې بلبله راځي /\/\/\/\/\/\/\/\/

ا به هم وخت وي منتظر ته چې د يار لهٔ لوري /\/\/\/\/\/\/\/\/

دا " کرې" راشي چې "ورځم"که دے پخپله راځي /\/\/\/\/\/\/\/\/

OWNED BY 0300 9792115

د دې غزل نهٔ مو خو شعرونه زمزمه کړل او د هرې مصرعې د زېر و بم سره د ګوتو لاندې باندې حرکت مو پهٔ کرښو کښې راوکاږلو نو د دې غزل هرې مصرعې ته مخامخ ۱۵کرښې راغلې - ياده دې وي چې د کرښو راکاږلو عمل ته مو فکر نهٔ وو -

دا عمل لاشعوري پکار وي - اورېدونکي يا د ويونکي د لاس پنسل به پهٔ کاغذ ساکن ولاړ وي، څنګه چې مصرعه شروع کېږي نو د کرښو راکاږلو عمل به هم ورسره شروع کېږي د اورېدونکي يا د ويونکي مکمله توجه به د مصرعې اهنګ لوري ته وي ، وروستو د دې عمل د صحت امکان کېدے شي -

اوس دا موجوده غزل د شروع نه تر اخيره پورې چې مونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویئلو نو ټول فکر مو د اواز زیر و بم لوري ته وو او د کرښو شمېر ته مو هیڅ فکر نۀ وو ، د مصرعې د زیر و بم سره د کرښو راکارلو عمل کښې رواني هم وه ، پۀ دې عمل کښې هیڅ مشکل پیدا نۀ شو - کله چې غزل مکمل شو نو ورسره د کرښو راکارلو عمل هم مکمل شو - هرې مصرعې ته مخا مخ ، دګوتو د زیر و بم دپاره د کرښو شمېر ۱۵ وو نو اوس بیا مونږ ویئلې شو چې دا غزل پۀ وزن برابر دے- ۱۵،

اوس که سړے لږ نور فکر وکړي نو د هرې مصرعې کرښې د سېلابونو د شمېر سره هم برابرې دي ، هره مصرعه پنځلس (۱۵) سېلابه ده او د هرې مصرعې کرښې هم پنځلس (۱۵) دي - ځکه دا غزل پۀ وزن برابر دے -

OWNED BY 0300 9792115

ټول نظمونه یا غزلې پۀ اوږدوالي کښې یو برابر نۀ وي د ځینې غزل یا نظم مصرعې وړې وي یعني سېلابونه یې کم وي او ځینې مصرعې اوږدې وي یعني سېلابونه پکښې ډېر وي - د کمو سېلابونو مصرعې ته مخامخ د زیر و بم د کرښو شمېر هم کم وي او د ډېرو سېلابونو مصرعې ته مخامخ د زیر و بم د کرښو شمېر هم زیات وي، خو دا قاعده ضروري ده چې د غزل یا د نظم هرې مصرعې ته مخامخ د زیر و بم د کرښو شمېر مستقل یو (constant) وي ورنه وزن به مات تصور کېږي -

د یوې مصرعې د شننې (تجزیې) پۀ وخت که د قلم پۀ رفتار کښې څۀ بې قاعدګي راغله او د کرښو راکارل پۀ یوۀ شان نۀ وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو دا زېرِ تجزيه مصرعه پهٔ وزن کښې نۀ ده - د تجربه کارو شاعرانو کلام پهٔ وزن کښې وي نو د دوي پهٔ کلام دا مشق ښهٔ ښکلے کېږي - که يو کس د موزون غزل هرې مصرعې ته مخامخ د کرښو يو مستقل (constant) تعداد راکاږي نو دا پهٔ دې فن کښې د مهارت نخښه ده - د وزن د معلومولو دا ذکر شوې طريقه د پښتو پهٔ اوږد رکني بحرونو کښې زياته کاميابه ده-

OWNED BY 0300 9792115

بحر

سپکو او خجنو سېلابونو ته يو خاص او ټاکلے شوے ترتيب ورکولو ته بحر وايي - دغه دوه ډوله سېلابونه (سپک او خجن) چې پهٔ يوۀ خاص او ټاکلي شوي ترتيب پهٔ يوه مصرعه کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راشي نو يو خاص ډول اهنګ (rhythm) يا بحر ترې جوړ شي -که چرته دا ټا شوے ترتيب په يوۀ بل ټاکلي شوي ترتيب بدل شي نو بحر هم ورسره بدلېږي -که چرته د دغو دوه ډوله سېلابونو يو ټا شوے ترتيب يوې داسې جملې ته وردننه شي چې د سېلابونو شمېر يې د مصرعې هومره وي ، نو په دغې جملې کښې بحر راشي او جمله په مصرعې بانډې بدله شي -

په هره ژبه کښې د يوۀ خاص شمېر بحرونو ګنجائش وي- دا خبره د هغې ژبې د شاعرۍ نه په طبعي توګه څرګندېږي- داسې نۀ ده چې لومړي خلقو دا بحرونه معلوم کړي دي - په پښتو کښې په طبعي توګه چې د څومره بحرونو ګنجائش وو هغه د زمونږ په شفاهي او اولسي شاعرۍ کښې ټول راڅرګند شوي دي- دا شفاهي او اولسي شاعرۍ چې چاکړېده هغوي نۀ بحر پېژندلو او نۀ اهنګ-

د پوهانو لۀ څېړنو څخه دا نتيجه اخذ کړې شوې ده ، چې په پښتو شاعرۍ کښې د رکن د قسمونو او د رکن د تکرار لۀ مخې دوه قسمه بحرونه کارولي شوي دي بيا دا دوه قسمه بحرونه بېل بېل ښاخونه هم لري ؛

اوږد رکني بحرونه

لومړے اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

دويم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

دريم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

څلورم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم اوږد رکني بحر (پنځۀ ښاخونه لري)

لنډ رکني بحرونه

لومړے لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

دويم لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

دريم لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

تر دې وخته پۀ پښتوشعر کښې پۀ دې حساب دېرش (۳۰) بحرونه کارولي شوي دي - د دغو ټولو بحرونو پېژندګلو او تفصيل پۀ څلورم باب کښې را روان دے -

د وزنونو شمېره

(د مجاور احمد زيار د څېړنو پۀ رڼا کښې)

OWNED BY 0300-9792115

د سېلابونو د شمېر (څپيز څومره والي يا هجايي کميت) لۀ مخې د پښتو شعر مصرعه لۀ پنځۀ څپيزې تر شپاړس څپيزې رسي نو د دې سره دولس وزنونه لاس ته راځي (۷،۶،۵،۸،۹،۱۰،۱۱، ۱۲،۱۳،۱۴،۱۵، ۱۶ سېلابيزې مصرعې) - اوس رکنونه څلور قسمه دي که ۱۲ وزنونو ته پۀ ۴ رکنونو کښې ضرب ورکړو نو اتۀ څلوېښت (۴۸) وزنونه پيدا کېږي بيا د غبرګې مصرعې د شمېر ۲ سره د وزنونو شمېر ۴۸ ضرب کړو نو دوه ګنا يا شپږ نوي (۹۶) وزنونه پيدا کېږي - پايخجي قافيه وا ل شعر سره پرې بله اتۀ څلوېښت (۴۸) شمېره ورزياتېږي نو دا شمېره به يوسل او څلور څلوېښت (۱۴۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړه شي او چې د ازاد شعر مصرعه ييز رنګا رنګي (لهٔ يوې څپيزې تر دوه پنځوس څپيزې) ورسره پهٔ پام کښې ونيسو يعني يو سل او څلورڅلوېښت (۱۴۴) ته دوه پنځوس (۵۲) ور جمع کړو نو يوسل او شپږ نوي(۱۹۶) وزنونه لاس ته راځي -

پهٔ دې باندينۍ تجزيه کښې ، زما پهٔ خيال' وزن د بحرسره هم معني ګڼلے شوے دے اوس که د دغو ۱۹۶ بحرونو څخه مونږ صرف هغه بحرونه راوباسو چې (پخوانيو او اوسنيو شاعرانو کښې)د کومو بحرونو د استعمال عام رواج را دے نو بيا مونږ ته پهٔ لاس صرف هم هغه بحرونه ا و د دوي شمېر ۳۰راځي پهٔ کومو چې را روانو پاڼو (څلورم باب) کښې مناسب بحث شوے دے -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم باب : تقطيع او د تقطيع قاعدې

تقطيع

پۀ انګرېزۍ کښې دې اصطلاح دپاره د (scansion) ټکے کارو شي - د تقطيع لغوي معنا ده قطع کول ، ټکړې کول او پرې کول - پۀ انګرېزۍ کښې د Scansion مراد دا دے چې پۀ يوه مصرعه کښې د خج پۀ لحاظ " تا شوے ترتيب" څنګه دے او سېلابونه پکښې څومره دي ؟ د " ټاکلي شوي ترتيب " نه مراد د خجنو او سپکو سېلابونو يو خاص او مقرر داسې ترتيب دے چې پۀ يوه مصرعه کښې د ننه ددې ترتيب د بدلولو اجازت نۀ وي -

OWNED BY 0300 9792115

د تقطيع تعريف : د علمِ عروض پۀ اصطلاح کښې تقطيع دې ته وايي چې ټکي د بحر رکنونه ته مخامخ داسې راوړل شي چې د ساکن مخ ته ساکن ټکي او د متحرك مخ ته متحرك ټکي راشي او بيا د شعر ټکي د بحر پۀ رکنونو کښې صحيح راشي -

د پښتو شاعرۍ پۀ تناظر کښې به د تقطيع تعريف داسې کوو چې د شعر ټکي د بحر رکنونو ته مخامخ داسې راوړل شي چې د لازمي خجن سېلاب ځاې ته مخامخ خجن سېلاب راشي او د سپکو سېلابونو ځاې ته مخامخ سپك سېلابونه -

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تقطیع قاعدې

۱ – د پښتو عروضو وړه اکایي سپلاب ده ، سپلاب رکنونه جوړوي ، رکنونه مصرعه جوړوي او دوې مصرعې یو شعر جوړوي-

۲ – پهٔ پښتو کښې څلور حرکتونه (زوَر ، زېر ، پېش او زور یا نیم زوَر) دي ا و هر یو حرکت یو سپلاب جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۳ – پهٔ پښتو کښی څلور د علت حرفونه (و،ا،ي،ه) دي - پهٔ خپلو ځایونو کښې "و" د پېش حرکت ، "ا" د زوَر ، "ي" د زېر حرکت او "ه" د زوَر حرکت ورکوي لکه د "مور " ټکي "و" یا د صبا ټکي "ا" یا د "دېر" ټکي "ې" یا د "هغه" ټکي دویمه "ه" -

۴ – " ۀ " د زورکی حرکت ورکوي او یو سپلاب جوړوي - یا به داسې ووایو چې "ۀ" د ځان نه مخکښې حرف ته د زورکي حرکت ورکړي او خپله خاموشه یا ګونګه شي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ - ساکن ټکے سږلاب نۀ شی جوړو -

۶ - زور ځان لۀ سږلاب

رغوي لکه "زما" ، رنړا ، او څنګه- پۀ دې درو واړو ټکو کښې لومړے سږلاب زورکي جوړ کړے دے-

۷ - ساکن ټکے د ځان نۀ

مخکښې (ماقبل) حرکت سره د ګډون نه پس سږلاب جوړوي لکه "لَر" ، "بَر" او "غَر" ټکو کښې "ر"-

OWNED BY 0300-9792115

۸ - کله د یوۀ متحرك حرف

نه مخکښې هم ساکن او وروستو هم ساکن حرفونه وي نو دا ساکن حرفونه پۀ مینځینې حرکت پورې ښخ شي او یو سږلاب جوړ کړي لکه "ورځ" کښې "ر" باندې د زوَر حرکت دے خو "و" او "ځ" پکښې ساکن دي-

۹ - کله د یوۀ متحرك ټکی

نه شاته دوه یا درې ساکن حرفونه راشي لکه دوست ، خوست - دلته "س" او "ت" د پېش حرکت پورې ونخښلي او یو سږلاب جوړ کړي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰ - صرف د سپلابونو

شمېر د وزن دپاره کافي نهٔ دے بلکه دا کتل شي
چې پهٔ مصرعه کښې خجن سپلاب بې ځايه
شوے خو نهٔ دے-

۱۱ - پهٔ پښتو کښې دوه قسمه
رکنونه کارول کېږي ، پهٔ يوهٔ قسم رکن کښې
څلور سپلابونه وي چې اوږد رکن ورته وايي اوپهٔ
دويم قسم رکن کښې درې سپلابونه وي چې لنډ
رکن ورته وايي-

۱۲- د اوږدهٔ رکن تکرار اوږد
رکني بحرونه جوړوي او د لنډ رکن تکرار لنډ
رکني بحرونه جوړوي -

۱۳ - پهٔ هر رکن کښې يو
سپلاب لازمي خجن وي پهٔ کوم چې د مصرعې
بحر ولاړ وي او نور پکښې سپک سپلابونه وي -
د اوږدهٔ رکن (څلور سپلابيز) خج يا پهٔ لومړي
سپلاب ، يا پهٔ دويم ، ياپهٔ دريم ، او يا پهٔ څلورم
سپلاب راځي او لهٔ څلورم سپلاب وروستو نهٔ
شي را - د لنډ رکن (درې سپلابيز)خج يا پهٔ
لومړي يا پهٔ دويم او يا پهٔ دريم سپلاب راځي - د

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډ رکن خج لهٔ دریم سېلاب وروستو نهٔ شي
را -

۱۴- د دوو سېلابونو رکن هم
پهٔ پښتو شاعرۍ کښې نهٔ شته -

۱۵ - اوږد رکن (ځلور څپیز)

کم نا کم یو ځل ا و زیات نا زیات ځلور ځله
تکرار کېږي ما سیوا د پنځم اوږد رکني بحر د
پنځم ښاخ نه ، چې پهٔ هغهٔ کښې پوره رکن هم
ځلور ځله او نیمګړے رکن هم ځلور ځله تکرار
کېږي -

OWNED BY 0300 9792115

۱۶ - لنډ رکن کم نا کم دوه
ځله او زیات نه زیات ځلور ځله تکرار کېدے
شي -

۱۷ - د رکنونو پهٔ قطار کښې
د لازمي خجن سېلاب ځاي ته مخامخ د شعر
خجن سېلاب راځي او د رکن سپک سېلاب
ځاي ته مخامخ د مصرعې سپک سېلاب راځي
-

۱۸ - که د رکن خجن
سېلاب ځاي ته مخامخ د مصرعې سپک

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېلاب راشي نو بحر ماتېږي او که د رکن سپک سېلاب ځاي ته مخامخ د مصرعې خجن سېلاب راشي نو هيڅ فرق نۀ غورځوي -

۱۹ - خج پۀ خپل ځاي ټينګ ولاړ وي او يون نۀ کوي خو اهنګ پۀ مصرعه کښې ښکته ،پورته يا هوار يون کوي -

۲۰ - هغه يوسېلابيز ټکی چی پۀ يواځې ځان هيڅ معنا نۀ ورکوي بلکه د بل ټکي سره د ګډون نه پس معنا ورکوي ، تل د سپک سېلاب پۀ توګه کارول شي لکه چې ، مې ، د ، کښې ، نه ، يې، دې ، مو او داسې نور -

۲۱ - هغه يو سېلابيز ټکی چی پۀ يواځې ځان معنا ورکو شي ، خجن هم کېدې شي او سپک هم ؛ لکه شپه ، څۀ ، زۀ ، ښۀ ، ورځ او داسې نور -

۲۲ - د لومړي |ا ۲ ۳ ۴| اوږدۀ رکن ، دويم |ا ۲ ۳ ۴| اوږدۀ رکن او د څلورم |ا ۲ ۳ ۴| اوږدۀ رکن د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیر کښې درې سېلابیز نیمګړے رکن غواړي -

۲۳ - د دریم اوږدهٔ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پهٔ اخیر کښې نیمګړے رکن نهٔ غواړي -

۲۴ - د څلورم اوږدهٔ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴| د تکرار نه پنځم اوږد رکنې بحر هم جوړېږي خو فرق پکښې دومره دے چې دا بحر پهٔ اخیر کښې د یوهٔ سېلاب نیمګړے رکن غواړي -

OWNED BY 0300 9792115

۲۵ - د دویم لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه نیمګړے رکن نهٔ غواړي -

۲۶ - د لومړي لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | او د دریم لنډ رکن | ۱ ۲ ۳| د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پهٔ اخیر کښې د یوهٔ سېلاب نیمګړے رکن غواړي -

۲۷ - د پښتو په ډېرو ټکو کښې عادي او منطقي خج په اخيرني سېلاب راځي - چې کوم ټکي پنځۀ يا زيات سېلابونه لري ، لکه "اهورا مزدا" او يا "نکارا ګووا "، په دغو ټکو کښې خج په پنځم سېلاب دے ، نو داسې ټکي په پښتو شعر کښې نۀ شي راتلې ، ولې چې د اوږدۀ رکن خج تر څلورم سېلاب وروستو نۀ شي را -

۲۸ - لۀ درو سېلابونو کم لاندې باندې وا دومره غږ تاوان نۀ لري لکه څومره چې د خج بې ځايه کول تاوان لري -

۲۹ - په خپل عروضي نظام کښې چې د رکنونو کوم شکلونه او ډولونه بيان شوي دي په هغو کښې د ګوتو وهلو ډېر کم ګنجائش دے خو که بيا هم څوک څۀ نا څۀ کول غواړي نو هغه د بحرونو په وروستينيو رکنونو کښې کېدې شي لکه دا چې ، که د يوۀ بحر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پهٔ پاى کښې نيمګړے رکن وي نو بيا
هغه ورپوره کړے شي يا که پهٔ پاى کښې
پوره رکن وي نو بيا هغه نيمګړےکړے
شي خو شرط به دا وي چې پهٔ دغسې
کولو سره بحر کوم شکل اخلي پهٔ هغهٔ
کښې به اهنګ هم وي او لهٔ خپله وزنه
به وځي هم نه -

۳۰ - پهٔ تقطيع کښې دا اړينه
(ضروري) نهٔ ده چې زوَر ته مخامخ زوَر
، يا پيښ ته مخامخ پيش او يا زير ته
مخا مخ زير راشي -

OWNED BY 0300 9792115

۳۱ - د تقطيـــــــــــــــــع
دار و مدار پهٔ اواز باندې دے نهٔ پهٔ حرفونو باندې
-

۳۲ - آ (الف ممدوده) پهٔ
پښتو کښې نهٔ شته خو که چرته د عربۍ پهٔ يوهٔ
ټکي کښې راشي نو دا به د "اَ" برابر وي او يو
سيلاب وي -

۳۳ - چې پهٔ کوم حرف
باندې شد (ّ) وي هغه حرف د دوو حرفونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

برابر وي لکه محبت (محب +بَت) او تصوّر (تصو+ وُر) -

۳۴ - تنوین د نون برابر حسابیږي لکه پهٔ فوراً کښې (فورَن) -

۳۵ - د عربی ټکی اخیر ساکن الف غورځیږي لکه "لا تقنطوا" کښې -

۳۶ - الف مقصوري( ) د الف برابر حسابیږي لکه رحمٰن او رحمان -

۳۷ - د داؤد او د طاؤس "ؤ" د دوو واوونو برابر دے لکه "داوود" - پهٔ دې ټکي کښې دوه واوونه یو سپلاب جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۳۸ - دا ذکر شوې قاعدې پهٔ ذهن کښې محفوظولو نه پس ، د یوې مصرعې د تقطیع پهٔ وخت پکار ده چې د دې مصرعې د ویئلو سره د دې بحر وپېژند شي - پهٔ دې لړ کښې د مصرعې لومړي ځلورو سپلابونو ته فکر کیږي چې لومړے ،که دویم ، که دریم ، که ځلورم سپلاب یې خجن دے - که لومړے

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپلاب يې خجن وي نو په دې مصرعه کښې
لومړے اوږدرکن په کار راو شوے دے۔اوس
د ځلورو ځلورو سپلابونو رکنونه جوړوو که دا
لومړے اوږد رکن يو ځل را وي نو دا د
لومړي اوږد رکني بحر د لومړي ښاخ مصرعه ده
،که دوه ځله دا رکن را وي نو دا لومړي اوږد
رکني بحر د دويم ښاخ مصرعه ده که درې ځله دا
رکن را وي نو دا د لومړي اوږد رکني بحر د
دريم ښاخ مصرعه ده ۔ که ځلور ځله دا رکن
تکرار شوے وي او يا دا مصرعه د لومړي ښاخ د
مصرعې غبرګ صورت وي نو بيا دا مصرعه د
لومړي اوږد رکني بحرد ځلورم ښاخ مصرعه ده ۔
لنډه دا ده چې د خجن سپلاب نمبر(شمېر) به
درکن نوم وي د رکن نمبر (شمېر) به د بحر نوم
وي او د رکن تکرار (يو ، دوه ، درې ، ځلورځله)
به د دې بحر د ښاخ نوم وي ۔

۳۹ - په يوې مصرعې باندې

غور کولو نه پس که دا معلومه شي چې هر دريم
سپلاب يې خجن دے بيا به د دې تقطيع په لنډ
رکن (درې سپلابيز) باندې کوو۔ طريقه به د

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاعدې نمبر۳۸ کارولې شي - بیا به د لنډۍ رکني
بحر هم معلوم شي او ددۀ ښاخ هم-

پۀ ځینې ځای کښې پۀ - ۴۰

یوۀ شعري ځېل کښې د یوې څپې یا زیا د
وزن تاوان نۀ لري پۀ دې لړ کښې هغه شعري ځېل
راځي چې لۀ خچپلې سربیت (مطلع) سره شروع
شوے وي یا به داسې ووایو چې د مطلع شعر یې
پۀ اخیري خجن سېلاب پوره شي - اوس به قافیه
دارې مصرعې د بې قافیه (ناپښېلیزو) مصرعو نه
یو یو سېلاب کمې وي - د بېلګې پۀ توګه د دریم
اوږد رکني بحر دریم ښاخ به واخلو کوم چې ۱۲
سېلابونه مصرعه لري- د دې مصرعې اخیري
خجن سېلاب یولسم دے - اوس که یوه مصرعه
پۀ یولسم سېلاب پوره شي نو دا اخیري خجن
سېلاب اوږد شي او د دوو سېلابونو ځای ونیسي
او بحر ته هیڅ زیان هم نۀ ورکوي اوس د د دې
غزل ټولې قافیه دارې مصرعې یولس سیلابه
راځي او بې قافیه مصرعې به دولس سېلابه
راځي لکه د خوشال خان دا غزل:

بیا لۀ کومه را پیدا شو دا بهار

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱

چې پۀ هر لورې يې ملک کړلو ګلزار

۱۱

درست پښتون لۀ قند هاره تر اټکه

۱۲

سر ه يو د ننګ پۀ کار پټ و اشکار

۱۱

۴۱ - د تقطيع پۀ کار کښې د رکن

سېلابونه يوۀ تر بله لرے او جدا ليکل

کېږي ولې چې د خجن سېلاب پۀ

پېژنګلو کښې څۀ ابهام نۀ شي پاتې

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم باب

د پښتو شاعرۍ دودیز (مروج) بحرونه

بحرونه په دوه قسمه دي يو اوږد رکني بحرونه دي ا و بل لنډ رکني بحرونه - اوږد رکني بحرونه د اوږدو رکنونو نه او لنډ رکني بحرونه د لنډو رکنونو نه جوړېږي - په دې با ب کښې مې د رکنونو په قالبونو کښې د سېلابونو په ځاي اعداد (هندسې) لګولي دي او د خجن سېلاب د پاره مې په هند سه باندې ضمه () لګولې ده خو د مصرعو په تقطيع کښې مې صرف په خجن سېلاب ضمه () لګولې ده او په سپکو سېلابونو د نخښې ضرورت نهٔ شته - د تقطيع په وخت د مصرعې په اخيري رکن کښې د نخښې ¯ نه مراد د نيمګړي رکن غورځېدلي سېلاب ته اشاره ده -

اوږد رکني بحرونه

دا بحرونه دڅلورو اوږدو رکنونو نه جوړېږي - لومړے اوږد رکن لومړے اوږد رکني بحر ، دويم اوږد رکن دويم اوږد رکني بحر ، دريم اوږد رکن دريم اوږد رکني بحر ، څلورم اوږد رکن څلورم اوږد رکني بحر، او په اخير کښې يو ځل بيا څلورم اوږد رکن پنځم اوږد رکني بحر جوړوي - د هر يوهٔ بحر بيا څلور څلور ښاخونه دي ما سوا د پنځم اوږد رکني بحر نه چې هغه پنځهٔ ښاخونه لري -

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړے اوږد رکني بحر

دا بحر د لومړي اوږدۀ رکن | ۴۳۲۱ | چې لومړے سپلاب يې خجن دے ، د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن دويم، دريم او څلورم سپلابونه سپک وي - د رکن د تکرار پۀ لحاظ د دې بحر څلور ښاخونه دي او هر ښاخ يې د درو سپلابونو نيمګړے رکن هم غواړي -

۱ - ~~لومړے اوږد رکني بحر (لومړے ښاخ)~~ : پۀ دې بحر کښې لومړے اوږد رکن | ۴۳۲۱ | يو ځل پۀ پوره توګه راځي او پۀ اخير کښې درې سپلابيز نيمګړے رکن غواړي - د دې بحر مصرعه اووۀ (۷) سپلابه وي - دا مصرعه د دې بحر تر ټولو لنډه مصرعه ده -

OWNED BY 0300 9792115

اوس د رحمت الله درد د يوۀ غزل نه څوشعرونه را اخلم :

يا خالقه ! لمر مې کړې
زيړے د سحر مې کړه
ماسوا لۀ خپل وجود
يا الله ! کافر مې کړه
زۀ د شبنم څاڅکےيم
خدايه ! سمندر مې کړه
تۀ سنګ پارس او زۀ
کاڼے يمه زر مې کړه
مينه د انسان راکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

درد یم چاره ګرمې کړه

د لوستلو نه پس یې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطیع کوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ |

| یُا خا ل قه | لمُر مې کړه - |

| زُي ر ے د س | حُر مې کړه - |

| مُا س وا لۀ | خپُل و جود - |

| یُا اللّٰه کا | فُر مې کړه - |

| زُۀ د شب نم | څُاخ یم - |

| خدُا یه !س من | دُر مې کړه - |

| تُۀ سن ګک پا | رُس او زۀ - |

| کُا ښے ي مه | زُر مې کړه - |

| مُي نه د ان | سُا ن راک ړه - |

| دُرد یم چا ره | ګُر مې کړه - |

-------ا ټیمګړے رکن

د دې بحر د مصرعې لومړے او پنځم سېلابونه خجن وي او نوره یې سپک وي - لکه څنګه چې د باندې قالب نه ښکاره کېږي - دا شعرونه پۀ څلور سېلابیز رکنونو کښې ووېشل شول نو معلومه شوه چې د مصرعې لومړے او پنځم سېلابونه خجن دي که لړ نور فکر وکړے شي نو د اتم سېلاب خانې د پاره زمونږ سره بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېلاب نۀ شته يعنې د اتم سېلاب ځاې خالي دے - لومړے اوږد رکن اول ځل پۀ پوره توګه او بيا پۀ نيمګړې درې سېلابيز شکل کښې را اوس که چرته د اول ا و يا د پنځم خجنو سېلابونو پۀ ځاې سپک سېلاب راشي نو بحر ماتېږي -

۲ - ~~لومړے اوږد رکني بحر (دويم ښاخ)~~ : دا بحر هم د لومړي اوږدۀ رکن ا ۱ ۲ ۳ ۴ ا د تکرار څخه جوړېږي د دويم ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور سېلابه اوږده وي - دا ذکر شوے رکن دوه ځله پۀ پوره توګه او يوځل پۀ نيمګړې درې سېلابيز شکل کښې راځي - د دې بحر مصرعه يولس(۱۱) سېلابه وي او خجن سېلابونه يې لومړے ، پنځم او نهم دي - پۀ دې ښاخ کښې د عبد الرحيم مجذوب د يوۀ غزل نه څو شعرونه عرض کوم :

OWNED BY 0300 9792115

خو مې کتلي درته سم نۀ دي
تم شه ګله اوښکې مې لا تم نۀ دي
غم د جدا يي پۀ زړۀ غلبېل يمه
دا شانې سيخونه خو د زغم نۀ دي
ښکلي مې چې وګوري مسکا کوي
زۀ به لېو يمه دوي ګرم نۀ دي
زخم مې داغي دا مې علاج کوي
سوے دے مسلسل دا خو ملهم نۀ دي
پوه دے دمجذوب پۀ زړګي پوه دے ښۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکلي که وليان نۀ دي څۀکم نۀ دي

اوس هم دغه شعرونه د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې داسې

وېشلي شوي دي :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

| لُا خو مې ک | تُ لي د ر ته | سُم نۀ دي – |

| تُم شه ګک له | اُوښ کې مې لا | تُم نۀ دي – |

| غُم د ج دا | يُي پۀ زړۀ غل | بُېل ي مه – |

| دُا شا نې سي | خُو نه خو دا | زغُم نۀ دي – |

| ښکُ لي مې چې | وُ ګو ري مس | کُا کوي – |

| زُۀ به لې و | زُ ي مه دوي | ګرُم نۀ دي – |

| زُخم مې دا | غُي دا مې ع | لُاج کوي – |

| سوُے د ے م سل | سُل دا خو مل | هُم نۀ دي – |

| پُوه د ے د مج | ذُوب پۀ زړګي | پُوه د ے ښۀ – |

| ښکُ لي که ول | يُان نۀ دي څۀ | کُم نۀ دي – |

۱ ـــــــــ ۲ ـــــــــ نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - ~~لومړے اوږد رکني بحر (دریم ښاخ)~~ : پۀ دې ښاخ

کښې هماغه لومړے اوږد رکن پۀ پوره توګه درې ځله تکرار کېږي او پۀ اخیر کښې د درو سپلابونو نیمګړے رکن هم غواړي- د دې ښاخ هره مصرعه پنځلس (۱۵) سپلابه وي او د دویم ښاخ د مصرعې نه شلور سپلابه زیاته وي - خجن سپلابونه یې لومړے ، پنځم ، نهم او دیارلسم دي او باقي نوره سپلابونه یې سپک دي -

دې نه پس پۀ دې ښاخ کښې شوے د خوشال خان د غزل نه څو شعرونه وړاندې کول شي :

نۀ شته پۀ دا ښهرخوک چې نۀ دي خریدار ستا

څۀ رنګه ډېر تو د دے چې مې ولیدۀ بازار ستا

ښه ده سروې ونه ، نۀ چې ښه د ه ستا ترقده

شهد که شېرین دے ، نۀ شېرین دےترګفتارستا

چا چې تا ته کړے یونظر دے پۀ درست عمر

څو پۀ دنیا پایي نور به تل وي طلبګار ستا

ډېر طبیبان راغلل لکه راغلل هسې لاړل

راشه حال یې ګوره چې څۀ حال لري بیمار ستا

سر لري خوشال درته پېش کش که دې پکاروي

نوره تر دا څۀ چې د چا سر راشي پکار ستا

د خوشال بابا د دغو شعرونو لۀ لوستلو پس ، د دې بحر

پۀ رکنونو کښې یې لاندې تقطیع کېږي :

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

| ١ُ ٢ ٣ ۴ | ۵ ٦ ٧ ٨ | ٩ ١٠ ١١ ١٢ | ١٣ُ ١۴ ١۵ ١٦ |

|نُهٔ شته پهٔ دا | شُ هر څوک چې| نُهٔ دي خ ري | دُار ستا (¯) ¯|

|څُهٔ رن ګه ډېرا تُود دے چې مې| وُ لي دهٔ با | زُار ستا (¯) ¯|

|ښُه ده سر وې| وُنه ، نهٔ چې | ښُه ده ستا تر| قُ د ه (¯) ¯ |

|شُ هد که شې | رُين دے ، نهٔ شې |رُين دے تر ګف | تُارستا (¯) ¯|

|چُا چې تا ته | کُړے يون | ظُر دے پهٔ درست | عُ مر(¯) ¯|

|څُو پهٔ دن يا | پُا يي نور به | تُل وي ط لب ګُار ستا (¯) ¯|

|ډُېر ط بي بان| رُاغ لل ل که | رُاغ لل ه سې | لُا ړل (¯) ¯|

|رُا شه حال يې| کُو ره چې څهٔ| حُال ل ري بي| مُار ستا (¯) ¯|

|سُر ل ري خو| شُال در ته پېش| کُش که دې پ | کُار وي(¯) ¯|

|نُو ره تر دا | څُهٔ چې د چا| سُر را شي پ| کُار ستا (¯) ¯|

ا ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ٢ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ٣ ـ ـ ـ
نيمګړے رکن

ياده دې وي چې د دې بحر مصرعه ١۵ سېلابونه لري خود دغو باندينو شعرونو ټولې مصرعې څوارلس (١۴) سېلابونه لري پهٔ دې کښې اخيرې خجن سېلاب (ديارلسم) د اوږد سېلاب پهٔ توګه کارو شوے دے پهٔ تقطيع کښې د نخښې (¯) نه دغه مراد دے او د اخېري ¯ نه درې سېلابيز نيمګړي رکن ته اشاره ده -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - لومړے اوږد رکني بحر (څلورم ښاخ) :

کوم وخت چې د پښتو ژبه د خپلوعروضو سره لا اشنا شوې نۀ وه نو هغه وخت کښې چې کوم شعرونه پۀ بحرِ مدید کښې ليکلي شوي وو ، نن د هغوي لۀ تجزيې دا معلومېږي چې د خپلو عروضو پۀ رڼا کښې هغه شعرونه د "لومړي اوږد رکني بحر" د څلورم ښاخ پۀ عروضي چوکاټ کښې ځايېږي لکه د رحمان بابا ؒ دا لاندې شوے غزل-

د لومړي اوږد رکني بحر تر ټولو وړه مصرعه د لومړي ښاخ اووۀ (۷) سپلابيزه مصرعه ده ، لۀ دغو اووۀ سپلابيزو دوو مصرعو څخه جوړه شوې يوه غبرګه مصرعه پۀ دې څلورم ښاخ کښې راځي نو ځکه به د څلورم ښاخ د مصرعې اوږدوالے څوارلس (۱۴) سپلابه وي- اوس يو ځل د دې بحر پۀ دې ښاخ کښې شوے د رحمان باباؒ لۀ غزل نه څو شعرونه عرض کوم ، پس لۀ هغې به يې د دې بحر پۀ رکنونو کښې تقطيع کوم :

سر زما ساما‌ن زما ، زار شه تر جنان زما
زار شه تر جنان زما ، سر زما ساما‌ن زما
زيان زما نقصان زما ، واره د يار هجر دے
واره د يار هجر دے ، زيان زما نقصان زما
مشک زما زعفران زما ، ستا د کوڅې خاورې دي
ستا د کوڅې خاورې دي ، مشک زما زعفران زما

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

باغ زما بوستان زما ، بې تا مېوه نۀ نیسي

بې تا مېوه نۀ نیسي ، باغ زما بوستان زما

زړۀ زما چشمان زما ، بې تا هیڅ حال نۀ لري

بې تا هیڅ حال نۀ لري ، زړۀ زما چشمان زما

د لومړي اوږد رکني بحر د څلورم ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطیع :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

| سُر ز ما سا | مُان ز ما – | زُار شه تر ج | نُان ز ما – |

| زُار شه تر ج | نُان ز ما – | سُر ز ما سا | مُان ز ما – |

| زیُان ز ما نق | صُان زما – | وُا ړه د یار | هُ جر دے – |

| وُا ړه د یار | هُ جر دے – | زیُان ز ما نق | صُان ز ما – |

| مُشک زما زعف | ران ز ما – | ستُا د کو څې | خُاو رې دي – |

| ستُا د کو څې | خُاو رې دي – | مُشک زما زعف | رُان زما – |

| بُاغ ز ما بوس | تُان ز ما – | بُې تا مې وه | نُۀ نی سي – |

| بُې تا مې وه | نُۀ نی سي – | بُاغ ز ما بوس | تُان ز ما – |

| زړُۀ ز ما چش | مُان ز ما – | بُې تا هیڅ حال | نُۀ ل ري – |

| بُې تا هیڅ حال | نُۀ ل ري – | زړُۀ زما چش | مُان زما – |

۱ ---- نیمګړے رکن ----- ۲ ---- نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ دې تقطيع کښې دا ښکاره ده چې لومړے اوږد رکن اول ځل پوره ، بيا نيمګړے، بيا پوره او بيا نيمګړے را دے - دا د لومړي ښاخ د اووۀ سپلابيزې مصرعې غبرګ شکل دے - د دې ښاخ مصرعه څوارلس(١٤) سپلابه راغله - خجن سپلابونه يې لومړے ، پنځم ، نهم او ديارلسم دي - چونکه دلته اتم سپلاب د غورځېدلو (لومړي نيمګړي رکن) لۀ سببه د غبرګې مصرعې پۀ اووم سپلاب سکته يا وقفه راځي نو لوستو به پۀ اووم سپلاب لږ غوندې تم کېږي - لوستو پۀ پيوسته توګه او رواني سره دغه مصرعه لۀ سره تر اخيره پورې نۀ شي لو -

دلته دې يوه بله نکته هم بې د ليکلو نۀ وي پاتې ، هغه دا چې که څوک وغواړي نو د لومړي بحر د د دې څلورم ښاخ غبرګه مصرعه بېرته پۀ دريم ښاخ کښې هم بدلولې شي - د دې غبرګې مصرعې د غورځېدلي ا تم سپلاب ځاې ته به يو سپلاب ورننه کړي نو بيا به د دريم ښاخ پۀ پنځلس سپلابيزې مصرعې کښې بدله شي ، هم دغه شان که د دريم ښاخ مصرعه څلورم ښاخ ته اړول غواړي نو بيا به د مينځ اتم سپلاب ترېنه وغورځوي ، د اتم سپلاب د غورځولو نه پس به يوه څوارلس سپلابيزه غبرګه مصرعه ترېنه جوړه شي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم اوږد رکني بحر

دا بحر د دویم اوږدۀ رکن | ۱ ُ۲ ۳ ۴ | چې دویم سېلاب یې خجن دے ، د تکرار نه جوړېږي - د دې رکن لومړے، دریم او څلورم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لۀ مخې د دې بحر څلور ښاخونه دي - هر ښاخ یې د درو سېلابونو نیمګړے رکن هم غواړي -

<u>۱ - دویم اوږد رکني بحر (لومړے ښاخ)</u> : دا بحر د دویم اوږد رکني بحر تر ټولو لنډ ښاخ دے-پۀ دې بحر کښې دویم اوږد رکن | ۱ ُ۲ ۳ ۴ | یو ځل پۀ پوره توګه راځي او بیا پۀ بل ځل د درې سېلابیز نیمګړي رکن پۀ صورت کښې - د دې بحر مصرعه اووۀ (۷) سېلابه وي - د دې ښاخ پۀ مصرعه کښې خجن سېلابونه دویم او شپږم دي - د غازي سیال یو نظم چې عنوان یې دے " کشمیربه ازادېږي " پۀ هم دې ښاخ کښې شوے دے ، د نمونې پۀ طور لومړي څو شعرونه ترېنه راخیستي شوي دي :

کشمیر به ازادېږي

دا خوب به رښتیا کېږي

ترڅو به پۀ دا خاوره

دا سرې وینې بهېږي

پۀ دغه سرو لمبو کښې

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګلان به زرغونېږي

فریاد د مظلومانو

تر عرشه به رسېږي

د خوبندو لوپتو نه

بېرغ به راجوړېږي

یو ځل د لوستلو نه پس د دغو شعرونو د دې بحر په رکنونو کښې داسې تقطیع کوم :

| ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ ۱ |

۔ ي ږ دې زا	ا به مېر کش ا
۔ ږي کې تيا	رښ به خوب ادا
۔ ره خاو دا	په به څو تر
۔ ږي هې ب	نې وي سرې ادا
۔ کښې بو لم	سرو غه د په
۔ ږي نې غو	زر به لان ګ
۔ نو ما لو	مظ د ياد فر
۔ ي ږ سې ر	به شه عر تر
۔ نه تو پ	لو دو خوين د
۔ ږي ړې جو	را به رغ بې

نیمګړے رکن ------۔۔۔۔ا

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - دويم اوږد رکني بحر (دويم ناخ) : ددې

ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور سپلابه اوږده ده- په دې بحر کښې دويم اوږد رکن | ا ۱ ۲ ۳ ۴ | دوه ځله په پوره توګه راځي او بيا په اخير کښې په درې سپلابيز نيمګړي شکل کښې - د دې بحر مصرعه يولس (۱۱) سپلابه وي - اوس به د دې ښاخ يو غزل را اخلم :

پر سد وم لېو کړم د يا ر ستړګو
زۀ هم د کار سړے کړم د يار ستړګو
بې مينې ژوند په مرګ باندې حساب دے
زۀ مړ وم را ژوند ےکړم د يار ستړګو
پو هېږ مه چې هيڅ لا هم نۀ يم
ورځمه که يو کړم د يا ر ستړګو
کېد ے شي که و يار ته مې ورخپل کړي
لۀ ځانه خو پرد ے کړم د يارستړګو
چې مات شومه د خپل زړګي په سر کښې
زۀ د ا سې يو ا غز ے کړم د يار ستړګو

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې بحر په قالب کښې يې په لاندېنۍ توګه تقطيع کوم :

| ۱ ۲ُ ۳ ۴ | ۵ ۶ُ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ُ ۱۱ ۱۲ |

|پر سُد وم لې |و ُکړم د |يار ستُرګو -|

|زۀ هُم د کار |س ړُے کړم د |يار ستُرګو -|

|بې مُي نې ژوند |پۀ مُرګ بان دې |ح سُاب دے -|

|زۀ مُړ وم را |ژون دُے کړم د |يار ستُرګو -|

|پو هُې ږ مه |چې هُيڅ لا |هم نُۀ يم -|

|ور ځُ مه که |يو ُکړم د |يار ستُرګو -|

|کې دُے شي که |و يُار ته مې |ور خپُل کړي -|

OWNED BY 0300 9792115

|ڼۀ ځُا نه خو |پر دُےکړم د |يار ستُرګو -|

|چې مُات شو مه |د خپُل زړګي |پۀ سُرکښې -|

|زۀ دُا سې يو |اغ زُےکړم د |يار ستُرګو -|

۱------۲------نيمګړے رکن

پۀ تقطيع کښې دا ليد شي چې د دولسم سېلاب خانه خالي ده ، نو دا څلور واره مصرعې يولس يولس (۱۱) سېلابونه لري - د دغو مصرعو څجن سېلابونه دويم، شپږم او لسم دي - دويم اوړد رکن هم دوه ځله پۀ پوره شکل کښې را دے او يو ځل پۀ نيمګړي شکل کښې -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - دويم اوږد رکني بحر (دريم ښاخ) : پۀ دې

ښاخ کښې هم هغه دويم اوږد رکن | ا ُ ۲ ۳ ۴ | کارو شي خو دا ښاخ د دې بحر د دويم ښاخ نه پۀ دې وجه بېل دے چې پۀ دې کښې دغه رکن پۀ پوره شکل کښې درې ځله تکرار کېږي او پۀ اخير کښې پۀ درې سېلابيز نيمګړي شکل کښې - اوس د لوستلو د پاره د مطيع الله قرېشي يو غزل چې پۀ هم دې بحر کښې دے ، وړاندې کوم :

اشنا ! خپله وعده لږه محکمه کړه چې ځمه
زړګے مې بيا د بل ديدن پۀ طمعه کړه چې ځمه
ستا غم مې غموي که پۀ شهرت مې خفا کېږے
خپل غم راځينې واخله ما بې غمه کړه چې ځمه
شپه لاړه د رخصت پۀ اخيستو کښې سپين صبا شو
تۀ زلفې را خورې کړه رڼا کمه کړه چې ځمه
ما ستا لۀ دره بېرته د تلو لار ليدلې نۀ ده
دا لار خو تر ځۀ ځايه راته سمه کړه چې ځمه
پۀ تلو کښې يې ويئل چې قرېشي بيا به راځمه
خوسترګو يې ويئل چې خاطر جمعه کړه چې ځمه

د غزل د لوستلو نه پس يې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطيع کوم :

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

|۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶|

اش نُا خپ له| وع دهُ ل بږه | مح کُ مه کړه | چې خُ مه - |

ازړ کُے مې بيا | د بُل دي دن| پۀ طُ معه کړه | چې خُ مه - |

استا غُم مې غ | م وُي که پۀ | شه رُت مې خ | فا کُې بږے - |

اخپل غُم را ځي | انې واُخ له ما | بې غُ مه کړه |چې خُ مه -|

اشپه لُا ړه د | رخ صُت پۀ |ا خيس تُو کښې سپين| ص بُا شو -|

اتۀ زُل فې را |خو رُې کړه ر | نا کُ مه کړ ه | چې خُ مه -|

اما ستُا لۀ د | ړه بُېر ته د | تلو لُار لي د | لې نُۀ ده - |

اد ا لُار خو تر |خۀ ځُا يه را | ته سُ مه کړه | چې خُ مه -|

OWNED BY 0300 9792115

اپۀ تلُو کښې يې | وي ئُل چې ق | رې شُي بيا به | راځُ مه -|

اخو ستُر ګو يې | وي ئُل چې خا | طر جُ معه کړه | چې خُ مه -|

۱------۲--------۳-------نيمګړے رکن

د دې ښاخ مصرعه پنځلس (۱۵) سېلابه وي د تقيطيع پۀ تجربه کښې دا ښکاره شوه چې دويم اوبد رکن درې ځله پوره او پۀ اخير کښې درې سېلابيز نيمګړي شکل کښې را او خجن سېلابونه يې دويم، شپږم، لسم ا و څوارلسم دي - دا ښاخ هم پۀ پښتو شعر کښې زيات ليدل کېږي- د ښاخ د اهميت او شهرت لۀ مخې ، د تمرين د پاره د سليم قرار لۀ يوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم لوستونکي کولې شي چې پخپله يې د تقطيع هڅه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي ولې چې د تقطيع مهارت پهٔ مشق منحصر دے -

ولاړ راته واعظ دے د جنت پهٔ منارې
وهلې مې تکيه ده د رحمت پهٔ منارې
کوترې به د امن بچي چرته زېږوي
تاو شوي چې ماران دي د قيادت پهٔ منارې
خپل وس پرې حاسدانو ، جابرانو کړ تمام
لا خو نخښې لرو د مروّت پهٔ منارې
بيا هم رابانديې ګران دے داسې ګران لکه جنان
رقيب که وي ولاړ د رقابت پهٔ منارې
قراره ! اور چې لګي پهٔ جونګړې د ښائست
لړزان دې ولې راشي د جرأت پهٔ منارې

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - دویم اورد رکني بحر (لورم اخ)

بحر مضارع د عربی عروضو د مرکب (د مفرد بحرونو د ګډون نه مرکب بحر جوړېږي) بحرونو څخه یو مشهور بحر دے په دې بحر کښې نرمي او پست وا وي- د بحر مضارع سالم وزن داسې وي :

مفاعیلن فاعلاتن مفاعیلن فاعلاتن

د دې بحر د مصرعې په اوله برخه کښې دوه جلا جلا رکنونه راځې ، دویمه برخه کښې یې تکرار دے نو په دې وجه دا مصرعه په دوو سمو حصو کښې تقسیم کېږي-

د دې بحر یو زحاف بحر مضارع مثمن (په یوه مصرعه کښې څلور او په دوو مصرعو کښې اته رکنونه) اخرب دے چې وزن یې داسې دے :

OWNED BY 0300 9792115

مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن

په دې زحاف کښې هم په دوو جلا جلا رکنونو مصرعه شروع شي او د مصرعې په دویمه برخه کښې د لومړۍ برخې تکرار وي - د بحر مضارع سالم په مصرعه کښې شپاړس سېلابونه وي او په زحاف مثمن اخرب کښې دولس - سالم شکل وي که زحاف ، د دې بحر مصرعه یوه غبرګه مصرعه وي -

د عبد العلي کاکړ یو غزل چې په بحر مضارع مثمن اخرب کښې شوے وو ، ترېنه یوه مصرعه را اخلو :

(c) ketabton.com: The Digital Library

يار درومي او زۀ نۀ مرم هرګوره بې وفا يم

د دې مصرعې پۀ اولې برخې کښې داسې رکن استعمال شوے دے چې دويم سپلاب يې خجن دے ، دا رکن دوه ځله تکرار شوے دے د دې مصرعې د اولې برخي وزن هم د مفعول فاعلا تن وزن دے - د مصرعې دويمې برخې کښې د اولې برخې تکرار دے -دا مصرعه د اوو سپلابونو غبرګه مصرعه ده-

د دې بحث نه پس سړے دې نتيجې ته را رسي چې د عروضو تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه چې پۀ بحر مضارع کښې ليکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو "دويم اوږد رکني بحر" پۀ څلورم ښاخ کښې راځي-

OWNED BY 0300 9792115

دا ښاخ هم د دويم اوږدۀ رکن (١ ٬٢ ٣ ٤) د تکرار څخه جوړېږي- د دويم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه مصرعه د لومړي ښاخ اووۀ (٣)سپلابيزه مصرعه ده - دا اووۀ سپلابيزه مصرعه چې دوه ځله يوه پۀ بلې پسې کړې شي نو د څوارلسو (١٤)سپلابونو يوه غبرګه مصرعه به ترېنه جوړه شي - دا غبرګه څوارلس سپلابيزه مصرعه د دې بحر پۀ څلورم ښاخ کښې راځي - د څلورم ښاخ هره مصرعه څلور رکنونه لري چې لومړے او دريم رکن يې پۀ پوره شکل تکرار کېږي خو دويم او څلورم رکن يې پۀ نيمګړي شکل کښې-اوس د غازي سيال هغه نظم(کشمير به ازادېږي) چې ددې بحر پۀ لومړي ښاخ کښې دے ، دلته پېش کوم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

کشمیر به ازاد یږي

دا خوب به رښتیا کېږي

ترڅو به پهٔ دا خاوره

دا سرې وینې بهیږي

پهٔ دغه سرو لمبو کښې

ګلان به زرغونیږي

فریاد د مظلومانو

تر عرشه به رسیږي

د خوبندو لوڅو نه

بیرغ به راجوړیږي

OWNED BY 0300 9792115

د دې نظم هره مصرعه اووهٔ (۷) سپلابه ده او خجن سپلابونه یې دویم او شپږم دي اوس به د دغو مصرعو نه لږ ساعت د پاره خوارلس (۱۴) سپلابیزې غبرګې مصرعې جوړول پکار وي چې د دې ښاخ پهٔ سانچه کښې ځاي شي - لاندینې پنځهٔ غبرګې مصرعې به پهٔ دې ډول پهٔ لاس راشي -

کشمیر به ازاد یږي دا خوب به رښتیا کېږي

ترڅو به پهٔ دا خاوره دا سرې وینې بهیږي

پهٔ دغه سرو لمبو کښې ګلان به زرغونیږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فریاد د مظلو مانو تر عرشه به رسېږي

د خوبندو لوپټو نه بېرغ به را جوړېږي

اوس به دا مصرعې د دې ښاخ پهٔ رکنونو کښې تقطیع غواړي ؛

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

اکش مُیربه ا| زا دُې بږ ي-| دا خُوب به ربښ| تیا کُې بږي-|

| ترڅُو به پهٔ| دا خاُو ره-| ادا سرُې وي نې| ب هُې بږ ي-|

اپهٔ دُغه سرو| لم بُوکښې-| اکُ لُان به زر| غو نُې بږي-|

| فریُاد د مظ| لو مُا نو-| تر عُر شه به| ر سُې بږ ي-|

| د خوُبن دو لو| پ تُو نه-| بې رُغ به را| جو رُې بږي-|

ا------ نیمکړے رکن------۲------نیمکړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

د دې ښاخ د مصرعو د میځیني نیمکړي رکن

(اتم سېلاب د غورځېدو) لهٔ کبله به لوستو پهٔ اووم سېلاب لږ غونډې ایساربږي ، پهٔ روانه توګه یا بې د وقفې یې نه شي لو - د دې ښاخ د مصرعې خجن سېلابونه دویم ، شپږم، لسم او څوارلسم دي خو چې کله یې یو لوستو لولي نو د وېنا پهٔ وخت کښې وروستیني دوه خجن سېلابونه یوه درجه را مخکښې شي او نهم او دیار لسم شي ، دا ځکه چې وقفه یا سکته د وېنا پهٔ وخت کښې پهٔ سېلاب نهٔ حسابېږي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم اوږد رکني بحر

کوم وخت چې نړۍ د ازاد نظم سره لا اشنا شوې نۀ وه او کوم وخت چې د پښتو ادب د عروضو سره نۀ وو اشنا شوې ، هغه وخت (۱۶۰۳ - ۱۶۱۲عيسوي) اخون درويزه باباؒ مخزن وو، چې پۀ کوم ادبي صنف کښې يې وو هغې ته نن ازاد نظم وايي او چې پۀ کوم وزن کښې يې وو هغې ته نن د پښتو عروضو "دريم اوږد رکني بحر" وايي (پۀ دې مفروضو باندې بايد چې خبرېږې وکړې شي) - د مخزن اتۀ سېلابيزې کرښې د ذکر شوي بحر پۀ دويم ښاخ کښې راځي ، دولس سېلابيزې کرښې يې پۀ دريم ښاخ او شپاړس سېلابيزې کرښې يې پۀ څلورم ښاخ کښې راځي -

دا بحر د دريم اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | چې دريم سېلاب يې خجن دے ، د تکرار نه جوړېږي - د دې رکن لومړے، دويم او څلورم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لۀ مخې د دې بحر څلور ښاخونه دي - د دې بحر ځانګړتيا دا ده چې د دې هيڅ يو ښاخ هم نيمګړے رکن نۀ غواړي بلکه د خپل سالم شکل پۀ تکرار سره مصرعه پوره کو شي - دا بحر پۀ پښتو شاعرۍ کښې تر ټولو بحرونو زيات کارو شوے دے.

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

١ - د ريم اوږد رکني بحر (لومړے ماخ)

پۀ دې ښاخ کښې دريم اوږد رکن ا١ ٢ ٣ ٤ا پۀ پوره توګه يو ځل راځي او نيمګړي رکن ته اړتيا نۀ لري - د دې ښاخ مصرعه څلور(٤) سېلابه ده او دريم سېلاب يې خجن دے او لومړے ، دويم او څلورم سېلابونه يې سپک دي - دا د پښتو شاعرئ تر ټولو وړه مصرعه ده - هم دا وجه ده چې د دې بحر دا ښاخ ډېر کم کارو شوے دے -

اوس يو ځل د لوستلو د پاره د غازي سيال د يوۀ غزل نه لومړي څو شعرونه را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

تۀ مغرور
زۀ مجبور
خاورې شه
ستا غرور
تۀ مې خان
زۀ مزدور
زۀ دې ورور
تۀ تر بور
نيت کښې شته
څۀ فتور

اوس يې د دې ښاخ پۀ سانچه کښې يې ځايوم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

| ۱ ۲ ۳۴ |

| تۀ مغ رُور - |

| زۀ مج بُور - |

| خاو رې شُه - |

| ستا غ رُور - |

| تۀ مې خُان - |

| زۀ مز دُور - |

| زۀ دې ورُور - |

| تۀ تر بُور - |

| نیت کښې شتُه - |

| څۀ ف تُور - |

۱

OWNED BY 0300 9792115

لکه څنګه بانديې ذکر وشو چې د دې ښاخ مصرعه څلور سپېلابونه لري ، خو دا مصرعه درې (۳) سپېلابونه لري - اوس چې درې سپېلابونه ولې لري ؟ ګران لوستونکي به د تېرو پاڼو پۀ مرسته د دې سوال د پاره جواب ولټوي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - د ریم اوږد رکني بحر (دویم اخ)

د لومړي ښاخ نه د دې دویم ښاخ مصرعه څلور سېلابه اوږده ده، ځکه چې په دې ښاخ کښې دریم اوږد رکن| ا ۲ ۳ ۴ | په پوره توګه دوه ځله تکرارکېږي ،او نیمګړے رکن هم نۀ غواړي - د دریم اوږد رکني بحر ټول ښاخونه داسې دي چې هغه د خپل سالم شکل په تکرار مصرعه پوره کولې شي- د دې ښاخ مصرعه اتۀ (۸) سېلابونه لري - د نورو بحرونو د لنډو ښاخونو سره که دې ښاخ مقابله کوو نو دا ښاخ ډېر زیات کارو شوے دے ؛ غزل ، نظم او اولسي شاعرۍهم په دې ښاخ کښې ډېره زیاته شوې ده - اوس د رحمان باباؒ د یوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوو چې هم دې ښاخ کښې دے-

OWNED BY 0300 9792115

د دلبرو په درګاه
نۀ حرمت لرم نۀ جاه
غوځوي مې د زړۀ ولې
د چشمانو په نګاه
هومره قدر مې هم نۀ شته
لکه قدر د ګیاه
هیڅ خبر لۀ ځانه نۀ یم
چې زۀ څۀ لرم ګناه
د رحمان په خبر دې نۀ شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حال احوال د چاتباه

د رحمان باباؒ لۀ غزل لوستلو نه وروستو يې اوس د دې

ښاخ پۀ رکنونوکښې تقطيع کوم :

|۱ ۲ ۳ُ ۴ | ۵ ۶ ۷ُ ۸|

| د دل بُ روا پۀ در ګُاه (ˉ) |

| نۀ حر مُت ل ا رم نۀ جُاه (ˉ) |

| غو خ وُي مې ا د زړۀ وُلې |

| د چش مُا نو ا پۀ ن ګُاه (ˉ) |

| هوم ره قُ در ا مې هم نُۀ شته |

| ل که قُ در ا د ګُ يُاه (ˉ) |

| هيخ خ برُ لۀ ا ځا نه نُۀ يم |

| چې زۀ څُۀ ل ا رم ګُ نُاه (ˉ) |

| د رح مُان پۀ ا خبر دې نۀ شي |

| حال اح وُال د ا چا ت بُاه (ˉ) |

۱-----------۲

د دې ښاخ مصرعه اتۀ (۸) سپلابه ده ا و خجن سپلابونه

يې دريم او اووم دي -که پۀ ژور نظر ورته وکتل شي نو دا هم ترېنه

څرګندېږي چې دا ښاخ د دريم بحر د لومړي ښاخ غبرګ شکل

دے - پۀ دې تقطيع کښې دا هم ښکاره شوه چې مطلع او هره

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

همقافیه مصرعه اتهٔ (۸) سپلابه ده او بې قافیه مصرعه اووهٔ (۷) سپلابه ده او بحر ته هیڅ تاوان هم نهٔ دے رسېد - د دې خبرې سپیناوي د پاره به یو ځل بیا لوستونکو ته د اوږد سپلاب ځانګړتیاوې کتل پکار وي -

۳ - دریم اوږد رکني بحر (دریم اخ)

پهٔ دې ښاخ کښې هم هغه دریم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ |

چې دریم سپلاب یې خجن وي ، کارو شي خو دا ښاخ د دې

OWNED BY 0300 0792115

بحر د دویم ښاخ نه پهٔ دې وجه بېل دے چې پهٔ دې کښې دغه رکن پهٔ پوره شکل کښې درې ځله تکرار کېږي نو د دې ښاخ مصرعه به دولس (۱۲) سپلابه اوږده وي- لکه د دې بحر نورو ښاخونو،دا ښاخ هم پهٔ اخیر کښې نیمګړي رکن ته اړتیا نهٔ لري - خجن سپلابونه یې دریم،اووم او یولسم دي- دا ښاخ هم ډېر زیات کارو شوے دے - لهٔ پخوانیو شاعرانو واخله تر ننه پورې پهٔ دې ښاخ کښې غزل او د نظم پهٔ صورت کښې ډېر زیات لیکل شوي دي ، او نن هم لهٔ ډېرو بحرونو زیات قبول کړے شوےدے - پهٔ دې بحر کښې د رحمان بابا رح د یوهٔ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ ښائست زما د يار نۀ دي خبرڅوک
که خبرشي پرې به نۀ ږدي دغه درڅوک

د دنيا چارې همه واړه فاني دي
برناحقه خاورې نولي پۀ خپل سر څوک

که زما د يار پۀ مخ دچا نظر شي
وبۀ نۀ کاندي بل خوا وته نظر څوک

د ديدن طاقت يې هيچا سره نۀ شته
وافتاب ته نۀ شي برابر څوک

چې بېلتون پۀ سترګو ويني اشنايي کا
د رحمان پۀ څېر به نۀ وي باهنر څوک

OWNED BY 0300 9792115

د لوستلو نه وروستواوس يې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې

تقطيع کوم :

|۱ ۲ ۳ُ ۴| ۵ ۶ ُ۷ ۸| ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲|

|پۀ ښا ئُست زا ما د يارُ نۀ| دي خ بُر څوک |

|که خ بُر شي |پرې به نُۀ ږدي| د غه دُر څوک |

|د دن يُا چا| رې ه مُه وا| ړه فا نُي دي |

|بر نا حُ قه |خاو رې نُو لي| پۀ خپل سُرڅوک|

|که ز مُا د| يار پۀ مُخ د| چا ن ظُر شي |

| و به نُۀ کان| دي بل خُوا و| ته ن ظُر څوک|

|د دي دُن طا| قت يې هُي چا| س ره نُۀ شته|

(c) ketabton.com: The Digital Library

|و اف تُاب ته|ک نُۀ شي|ب را بُر څوک|

|چې بېل تُون پۀ|ستر ګو وُي نې| ا ش نا يُي کا|

|د رح مُان پۀ|خپر به نُۀ وي|با ه نُر څوک|

ا۔۔۔۔۔۔۲۔۔۔۔۔۔۔۔۳

۴ - د ریم اوږد رکني بحر (لو رم اخ)

پۀ دې څلورم ښاخ کښې هم هغه دریم اوږد رکن|ا ۲ ۳ُ

۴| چې دریم سپلاب يې خجن وي ،کارو شي خو دا ښاخ د دې

بحر د دریم ښاخ نه پۀ دې وجه بېل دے چې پۀ دې ښاخ کښې دغه

رکن پۀ پوره شکل کښې څلور ځله تکرار کېږي نو د دې ښاخ

مصرعه به شپاړس (۱۶) سپلابه اوږده وي - دغاړو اتۀ سپلابيزې دوې

مصرعې د دې ښاخ يوه غبرګه مصرعه جوړوي - لکه د دې بحر نورو

ښاخونو دا ښاخ هم پۀ اخير کښې نيمګړي رکن ته اړتيا نۀ لري -

خجن سپلابونه يې در يم،اووم ، يولسم او پنځلسم دي - پۀ پښتو

شاعرۍ کښې دا ښاخ هم ډېر زيات کارو شوے دے - د خوشال

خان بابا د يوۀ نظم (د دنيا بې ثباتي او بې وفايي) نه څو شعرونه

وړاندې کوم :

همراهانو دې کوچ وکړ واړه لاړل تر منزله

تۀ لاکلک پۀ خوب اودۀ يې، اې زما دله غافله

لۀ نيستۍ نه و هستۍ ته لۀ هستۍ نه و نيستۍ ته

کا ر و ا نو نه دي چلېږي ، قوا فله ، قوا فله

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دنیا پهٔ دریاب ډوبه ! د پایاب طمعه و مه کړه
دا پایاب دي ډېرو غوښتي خبر نهٔ شول لهٔ ساحله
چې ګفتار کردار یې واړه موافق سره یو رنګ شي
هله هر رنګه خبره ، اثر کاندي لهٔ قایله
پهٔ زېبا ګفتار دې هیڅهٔ تقصیر و نهٔ کړهٔ خوشاله !
که کردار دې هم زېبا وه ، چار به ولې وه مشکله

او یې د دې ښاخ پهٔ عروضي قالب کښې اچوم :

۱ ۲ ۳ ۴	۵ ۶ ۷ ۸	۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲	۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶
هم را هاُ نو	دې کوچ وُکړ	وا ړه لُا ړل	تر من زُ له
تهٔ لا کلُک پهٔ	خوب او دهٔ یې	اې زمُا د	له غا فُ له
لهٔ نېس تۍ نه	و هس تۍ ته	لهٔ هس تۍ نه	و نېس تۍ ته
کار وا نُو نه	دي چ لُې ږي	ق وا فُ له	ق وا فُ له
د دن یُا پهٔ	دریاب ډُوبه	د پا یُاب ط	معه و مُه کړه
دا پا یُاب دي	ډېرو غُوښ تي	خ بر نُهٔ شول	لهٔ سا حُ له
چې ګف تُار کر	دار یې وُا ړه	م وا فُق س	ره یو رُنګ شي
ه له هُر رن	ګه خ بُ ره	ا ثر کُان دي	لهٔ قا يُ له
پهٔ زېبُا ګف	تار دې هُي څهٔ	تق صير وُ نهٔ	کړهٔ خو شُا له !
که کر دُار دې	هم زېبُا وه	چار به وُ لې	وه مش کُ له

۱------۲------۳----------۴

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم اوږد رکني بحر

دا بحر د څلورم اوږدهٔ رکن |۱ ۲ ۳ ۴| چې څلورم سپلاب يې خجن دے ، د تکرار څخه جوړيږي - د دې رکن لومړے، دويم او دريم سپلابونه سپک وي - د رکن د تکرار له مخې د دې بحر هم لکه د نورو بحرونوڅلور ښاخونه دي - د ا بحر هم لکه د لومړي او دويم اوږد رکني بحر درې سپلابيز نيمګړے رکن غواړي او د خپل سالم شکل په تکرار سره مصرعه نهٔ شي پوره کولې - د دې رکن په څلورم سپلاب باندې خج وي نو په نيمګړي رکن کښې دا اخيري (څلورم) خجن سپلاب وغورځيږي او درې سپک سپلابونه يې نيمګړے رکن |۱ ۲ ۳ -| جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۱ - لو رم اوږد رکني بحر (لوم ے اخ)

په دې ښاخ کښې څلورم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| يوځل په پوره توګه او بل ځل په درې سپلابيز نيمګړي شکل کښې راځي - د دې نيمګړي رکن يې خجن (څلورم) سپلاب غورځيږد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن فقط په يوهٔ (څلورم) سپلاب باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه اووهٔ (۷) سپلابه وي - په دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم -

د غازي سيال يو غزل چې په دې ښاخ کښې دے ،ترېنه څو شعرونه را اخلم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

و رکه شه دا زندګي
دا بې لهٔ تا زندګي
څۀ به څوك نازپرې وکړي
نۀ شوه د چا زندګي
زهٔ د هغې زندګي
هغه زما زندګي
چا ته پرانستې غېږه
چا نه خفا زندګي
وايه تېرېږي څنګه
سياله ! پۀ تا زندګي

OWNED BY 0300 9792115

اوس دا باندیني شعرونه د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې وېشم :

۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
-	کي	ګ	د	زن	دا	شه	ور که
-	کي	ګ	د	زن	تا	لهٔ	دا بې
-	ري	ړ	وك	پرې	ناز	څوك	څۀ به
-	کي	ګ	د	زن	چا	د	نۀ شوه
-	کي	ګ	د	زن	غې	ه	زهٔ د
-	کي	ګ	د	زن	ما	ز	ه غه

(c) ketabton.com: The Digital Library

| چا ته پرا نُس | تې غې ږه ـ |

| چا نه خ فُا | زن د ګې ـ |

| وا يه تې رُږ | بږي خن ګه ـ |

| سيا له پهٔ تُا | زن د ګې ـ |

ا ــــــــ نيمګړے رکن

۲ - لو رم اوږد رکني بحر (دويم ړاخ)

پهٔ دې ښاخ کښې څلورم اوږد رکن | ا ۲ ۳ ۴ | دوه ځله پهٔ پوره توګه او بل ځل پهٔ دري سپلابيز نيمګړي شکل کښې راځي - د دې نيمګړي رکن يې خجن (څلورم) سپلاب غورځېد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن فقط پهٔ دوو خجنو (څلورم او اتم) سپلابونو باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه يولس (۱۱) سپلابونه لري - پهٔ دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم - پهٔ دې ښاخ کښې ليکلي شوي د جاوېد احسا س د يوهٔ غزل نه څو شعرونه وړاندې کېږي :

زما ئهٔ خلقو ائينه ورکه ده

پهٔ ائينه کښې تري څهره ورکه ده

پهٔ افسانه کښې حقيقت ورک شوے

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ حقیقت کښې افسانه ورکه ده
لۀ ما هم ستا کړې وعده هېره وه
پرېږده که ستا نه بهانه ورکه ده
ما ته ستر ورور د پلارپۀ ځاي دے مګر
د دۀ د سر نه خو سایه ورکه ده
اوس مینه هم شوه تجربه د احساس
اوس پکښې زړۀ ورک دے جذبه ورکه ده

د لوستلو نه پس د جاوېد احساس د غزل تقطیع به پۀ دې ډول کېږي :

|۱ ۲ ۳ ۴|۵ ۶ ۷ ۸|۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲|

OWNED BY 0300 9792115

ز ما لۀ خُل	قو ا ئي نُه	ور که ده -
پۀ ا ئي نُه	کښې ترې څه رهٔ	ور که ده -
پۀ اف سا نُه	کښې ح قي قُت	ورک ش و ے-
پۀ ح قي قُت	کښې اف سا نُه	ور که ده -
لۀ ما هم ستُا	کړې وع دهٔ	هې ره وه -
پرېږ ده که ستُا	نه ب ها نُه	ور که ده -
ما ته ستر ورُور	د پلار پۀ ځُاي	دے م ګر -
د دۀ د سُر	نه خو سا یُه	ور که ده -
اوس مي نه هُم	شوه تج ر بُه	د اح ساس -

(c) ketabton.com: The Digital Library

| اوس پ کښې زړۀ اورک دے جذ بُه | ورکه ده ⁻|

ا-------۲-------- نیمګړے رکن

دا بحر هم ډېر زیات استعمال شوے دے او نن هم ډېر زیات استعمال کېږي نو د اهمیت لۀ مخې ، د لوستونکو د مشق او تمرین د پاره دلته د حمزه بابا د یوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم - لوستونکي کولي شي چې د حمزه بابا د دغو شعرونو تقطیع پۀ خپله وکړي -

تل به پۀ لار د مېړنو سره ځم
یمه پښتون د پښتنو سره ځم
پام کوه زۀ هغه نظر نۀ یمه
چې به پۀ دود د سپېلنو سره ځم
راستنېدے چې نۀ شي وخت خو نۀ یم
خو د حالت د تقاضو سره ځم
ولړم مستقبل ته د ماضي روایات
زۀ د خپل حال د ولولو سره ځم
حمزه ! سفر که د حجاز وي نو هم
زۀ د پښتون د قافلو سره ځم

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - لو رم اورد رکني بحر (دریم ماخ)

رمل د عربی عروضو د مفرد بحرونو څخه یو بحر دے او د اردو مقبول ترینه بحرونو څخه یو دے د علامه اقبال ؒ څلویښت فیصده شاعري پۀ دې بحر کښې ده- د بحر رمل سالم اصلي وزن داسې دے :

فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن

د بحر رمل سالم شکل پۀ مقابله کښې د دۀ زحاف (زحاف پۀ رکنونو کښې تغیر یا کمي بېشي ته وایي ، د زحاف پۀ ځاي پۀ پښتو کښې د " نیمګړي رکن " اصطلاح شتون لري) زیات کارول کېږي - د بحر رمل یو زحاف ، بحر رمل مثمن مقصور (یوه مصرعه کښې څلور رکنونه یا پۀ دوو مصرعو کښې ا تۀ رکنونه خو چې څلورم رکن یې نیمګړے وي) دے چې وزن یې داسې دے :

فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن فاعلن/ فاعلات

د بحر رمل سالم یا اصلي وزن شپاړس سېلابونه لري او دا ذکر شوے زحاف یې پنځلس - پۀ بحر رمل سالم کښې "فاعلا تن " رکن څلور ځله پوره تکرار شوے دے او پۀ رمل مثمن مقصور کښې درې ځله پوره صورت کښې تکرار شوے دے او پۀ څلورم ځل پۀ نیمګړي صورت کښې - د میاشرف یوغزل چې بحر رمل مثمن مقصور کښې شوے وو ، ترینه یوه مصرعه را اخلو :

اې چې بلبل د عطا تل پۀ چمن ستا کا چغار

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې مصرعې کښې يو داسې رکن کارو شوے دے چې هر څلورم سپلاب يې خجن دے ، دا رکن څلور ځله تکرار شوے دے، درې ځله په پوره صورت کښې او يو ځل په نيمګړي صورت کښې -

د دې بحث نه سرے دې نتيجې ته را رسي چې د عروضو تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه په بحر رمل کښې ليکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو په " څلورم اوږد رکنې بحر " دريم ښاخ کښې راځي -

په دې ښاخ کښې هم هغه څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ُ | درې ځله په پوره توګه راځي او بل ځل په پای کښې په درې سپلابيز نيمګړي شکل کښې - د دې نيمګړي رکن يې خجن (څلورم سپلاب غورځېد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن په درو خجنو (څلورم او اتم او دولسم) سپلابونو باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه پنځلس (۱۵) سپلابونه لري - په دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم -اوس د د مساز شاهين يو غزل وړاندې کوم ، چې په هم دې ښاخ کښې شوے دے :

خومره پاګل وو چې په خلهٔ کښې يې لمبه اخيسته
هغه سړي د تا د شونډو چې بوسه اخيسته
د لته چې چا راسره وېش د ورځو شپو کړے دے
ورځ به د دوي په برخه وه مو نږه به شپه اخيسته

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوي هم رښتيا نۀ خوښول سر تۀ يې امن غوښتو

د انسانيت پۀ قتلِ عام کښې يې حصه اخيسته

هلته د يوۀ خداي خدايي نۀ وه هرې خوا ته خداي وو

مونږ پۀ يواځې ځان به خدا يه ! ستا نامه اخيسته

ژوند ، د روښانه ژوندا نۀ علامت مونږ به ګڼې

مونږ به شاهينه ! د تا ودې سره سره اخيسته

د لوستلو نه پس د دمساز شاهين د غزل تقطيع بۀ پۀ دې ډول کېږي:

|۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸|۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶|

|ځوم ره پا ګُل|وو چې پۀ خلُۀ|کښې يې لم بُه|ا خيس ته -|

|ه غه س ړُي|د تا د شُون|ډو چې بو سُه|ا خيس ته -|

|د ل ته چې چُا|را س ره وېښُ|د ور ځو شپُو|ک ړے دے-|

|ورځ به د دُوي|پۀ بر خه وُه|مون ږه به شپُه|ا خيس ته -|

|دوي هم رښ تيُا|نۀ خو ښ وُل|سر تۀ يې اُ|من غوښ تو -|

|د ان سان يُت|پۀ قت لِ عُام|کښې يې ح صُه|ا خيس ته -|

|هل ته د يوُۀ|خداي خدا يي نُۀ|وه ه رې خوُا|ته خداي وو -|

|مون ږ پۀ يوُا|ځې ځان به خدُا|يه ! ستا نا مُه|ا خيس ته -|

|ژوند د رو ښُا|نه ژون دا نُۀ|علا مت مُون ږ|به ګ ڼي -|

|مون ږ به شا هُي|نه د تاو دُې|س ره س ړُه|ا خيس ته -|

رکن نيمګړے ----۳--------۲-------۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بحر پهٔ پښتو شاعرئ کښې ډېر زيات استعمال شوے دے او نن خو تر ټولو بحرونو زيات استعمال کېږي - د دې شهرت اوعمومي قبوليت لهٔ مخې د مشق ا و تمرين دپاره د عبدالسلام بېتاب يو غزل وړاندې کوم ا و تقطيع يې لوستونکو ته پرېږدم - لوستونکي به دې ته هم پام وکړي چې د دې غزل هم قافيه مصرعې د بې قافيه مصرعو څخه دکوم اصول لهٔ مخې يوه ځپه کمې را ځي -

د چا ګل مخي مسيحا پهٔ انتظار پروت دے
ميئن دې ګله موده وشوه چې بيمار پروت دے
پهٔ دې نه لوي ثبوت د تا د مينې څهٔ درکړمه ؟
پهٔ مرګ مې هم پهٔ سينه ستا د زلفو تار پروت دے
د زړګي درد به مې پهٔ دې کښې هم لا څرګند نهٔ کړي
زما پهٔ مخکښې زما لوټې لوټې ښار پروت دے
دا پهٔ ارمان د سرو ګلونو شهيد شوے ښکاري
دا چې د سرو ګلونو هار يې پهٔ مزار پروت دے
وخت يې شو تېر خو ځي جنان لا پهٔ نيولي قدم
لا يې پهٔ ذهن کښې د کبر زور خمار پروت دے

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - لو رم اوږد رکني بحر (لورم ځاخ)

د دې بحر تر ټولو لنډ ښاخ لومړے ښاخ دے چې مصرعه يې اووۀ (۷) سېلابه د ه ، دغسې اووۀ سېلابيزې دوې مصرعې چې يوه پۀ بلې پسې کړې شي نو پۀ دې څلورم ښاخ کښې راتلونکې يوه غبرګه مصرعه ترينه جوړه شي - پۀ دې څلورم ښاخ کښې څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ُ | لومړے او دريم ځل پوره تکرار کېږي خو دويم او څلورم ځل نيمګړے تکرار کېږي نو د اتم او شپاړسم سېلاب ځايونه (کوم چې خجن هم دي)به خالي راځي - اوس د ارواښاد طاهرکلاچوي يوۀ غزل ،کوم چې د دې بحر پۀدريم ښاخ کښې دے ، ته رجوع کوم او څو شعرونه ترينه را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

داسې پۀ خيال او پۀ ډار نيسم د خوبا نو لمن
لکه چې نيسي څوک غريب د بادشا هانو لمن

چې لۀ رخساره د شفق د ناوې وينې څا څي
پرې لګېدلې ده د چا د سرو لبانو لمن

چې بې نقابه پۀ ډک زړه د يار د يد ن وکړمه
هله به ډکه شي زما د د عاګا نو لمن

د اژ د ها او د لړم نيونه نۀ ده ګرا نه
خو ډېره ګرانه ده نيو نه د سيا لا نو لمن

خوشبويه ځکه دے طاهره ! ستا د فکر نسيم
پرې لګېدلې ده د حسن د ګلا نو لمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس به پهٔ دې غزل کښې لږ ساعت د پاره داسې بدلون راولم چې د څلورم اوږد رکني بحر پهٔ دې څلورم ښاخ کښې ځاي شي ؛ يا به دا ووايم چې د دې بحر د لومړي ښاخ غبرګ شکل ترې جوړوم ؛

نيسم پهٔ خيال او پهٔ ډار ، زهٔ د خوبانو لمن

لکه چې نيسي غريب د باد شاهانو لمن

اوس د شفق د ناوې لهٔ رخسار وينې څاڅي

چا لګولې ده پرې د سرو لبانو لمن

چې بې نقاب پهٔ ډک زړهٔ د يار ديدن وکړمه

شي به مې هله ډکه د دعاګانو لمن

د اژدها ، د لړم نيونه نهٔ ده ګرانه

خوده نيونه ګرانه تل د سيالانو لمن

طاهره ! دے خوشبو يه د تا د فکر نسيم

پرې لګېده د حسن د شوګلانو لمن

اوس به يې د دې ښاخ پهٔ قالب کښې تقطيع وکړم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

| ني سم پهٔ خيال | او پهٔ ډار - | زهٔ د خو با | نو ل من - |

| ل که چې ني | اسي غ ريب - | د باد شا ها | نو ل من - |

| اوس د ش فق | د نا وې - | لهٔ رخ سار وي | نې څا څي - |

| چا ل ګ و | لې ده پرې - | د سرو ل با | نو ل من - |

| چې بې ن قاب | پهٔ ډک زړهٔ - | د يار دي دن | وک ړ مه - |

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

اشي به مېِ هُ ا له ۂ که – ا ا د د عا ګُا ا نو ل من – ا

اد اژ د هُا ا د ل ږم – ا ا ني و نه نُۀ ا ده ګرا نه – ا

اخو ده ني وُ ا نه ګرا نه – ا ا تل د سيا لُا ا نو ل من – ا

اطا ه ره دُے اخوش بو يه – ا ا د تا د فُ ا کر ن سيم – ا

اپرېِ ل ګېِ دهُا د ح سن – ا ا د ثو ګك لُا ا نو ل من – ا

ا ـــــــنيمګړے رکن ـــــــــ۲ـــــنيمګړے رکن

د دېِ ښاخ مصرعه څوارلس (۱۴) سېلابيزه غبرګه مصرعه ده - خجن سېلابونه يې صرف څلورم او دولسم دي - د هر نيمګړي رکن اخيري سېلاب د غورځېدو لۀ مخې د اتم او د شپاړسم سېلابونو پۀ ځاي کښې صرف دا نخښنه لګولې شوې ده - د لومړي نيمګړي رکن (د اتم سېلاب د غورځېدو) لۀ مخې دلته پۀ وېنا کښې يوه فطري وقفه يا سکته راځي نو لوستو به پۀ اووم سېلاب لږ غوندې تم کېږي - د وېنا پۀ وخت به خجن سېلابونه څلورم او يولسم شي -

دلته يوه بله نکته هم د ښکاره کولو وړ ده ، چې که د دې بحر د دريم ښاخ پنځلس (۱۵) سېلابيزې مصرعې نه د مينځ اتم سېلاب لرے شي نو بيا هغه هم دې ښاخ ته راواوړي او دغه شان که د څلورم ښاخ غبرګې مصرعې ته د اتم سېلاب خانې پۀ ځاي يو بل سېلاب ور زيات کړے شي نو دا بيا د دريم ښاخ پۀ مصرعې کښې بدله شي -

OWNED BY 0300 9702115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم اوږد رکني بحر

په څلورم اوږد رکني بحر کښې هم څلورم اوږد رکن ا
۲ ۳ ۴ ا کارو شوے وو او په دغې پنځم اوږد رکني بحر کښې
هم هغهٔ څلورم اوږد رکن کارو شي نو په دې وجه دا دواړه بحرونه
یوهٔ بل ته سره نزدې دي - د دغو دواړو بحرونو فرق یواځې په
وروستیني نیمګړي رکن کښې دے- د څلورم اوږد رکني بحر
نیمګړے رکن د درو سېلابونو وي او څلورم یې لوېد وي خو د
پنځم اوږد رکني بحر په وروستیني رکن کښې درې سېلابونه
غورځېږي او نیمګړے رکن یې فقط د یوهٔ سېلاب پا شي -

OWNED BY 0300 9792115

د ټپې لومړۍ مصرعه هم ددې پنځم اوږد رکني بحر په
دویم ښاخ کښې او دویمه مصرعه یې په دریم ښاخ کښې راځي - د
رکن د تکرار لهٔ مخې دا بحر هم لکه د نورو بحرونو څلور ښاخونه
لري ، خو نن صبا د نوي غزل په لړ کښې نوې نوې تجربې کېږي- لهٔ
دغو تجربو څخه یوه دا هم ده چې د دې رکن تکرار د زیاتولو سره
یې یو پنځم ښاخ هم مخې ته راځي ا و د دې پنځم ښاخ د مصرعې
اوږدوا شلو سېلابونو ته رسي - اګرچه داسې بېلګې ډېرې لږ دي
خو نن صبا دا رجحان په زیاتېدو دے -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ - پنځم اوږد رکني بحر (لومړے باخ)

پۀ دې ښاخ کښې هماغه څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | يو ځل پۀ پوره توګه او بل ځل د يوۀ سېلاب پۀ نيمګړي شکل کښې راځي معنا يې دا ده چې د پاي رکن نه يې درې سېلابونه وغورځېږي - د دې ښاخ مصرعه پنځۀ (۵) سېلابه وي - خجن سيلاب يې څلورم وي اونوره پکښې سپک وي - د دې ښاخ مصرعه د پنځم بحر تر ټولو لنډه يا وړه مصرعه ده - د جاپاني اهنګ دوې هايکوګانې وړاندې کوم :

دعبدالسلام بېتاب هايکو : ۱ ګيله د چا نه

۲ مونږ همېشه ويشتي يو

۳ خپلو د شا نه

د دمساز شاهين هايکو : ۱ چې زړۀ و نۀ خوري

۲ نوره پۀ دې ګرانۍ کښې

۳ غريب به څۀ خوري

پۀ دې هايکو ګانو کښې درې درې مصرعې دي چې لومړۍ مصرعه يې پنځۀ (۵) ، دويمه يې اووۀ (۷)او دريمه يې بيا پنځۀ (۵) سېلابونه لري - د دې هايکوګانولومړۍ او دريمه مصرعه د پنځم اوږد رکني بحر پۀ دې لومړي ښاخ کښې راځي خو دويمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصرعه يې د څلورم اوږد رکني بحر پهٔ لومړي ښاخ کښې راځي - لوستونکي د دويمې مصرعې د تقطيع مشق د څلورم اوږد رکني بحر پهٔ لومړي ښاخ کښې کولې شي- د لومړۍ او دريمې مصرعې تقطيع به پهٔ دې ډول کېږي :

| ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ ۱ |

اکي له د چا| نه - - - | لومړۍ مصرعه

اخپ لو د شا| نه - - - | دريمه مصرعه

ا------ نيمګړے رکن

| ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ ۱ |

اچې زړهٔ و نهٔ |خوري - - - | لومړۍ مصرعه

اغ ريب به څهٔ |خوري - - - | دويمه مصرعه

د تقطيع نه وروستو پهٔ عملي توګه دا ښکاره شوه چې د جاپاني اهنګ د هايکو لومړۍ او دريمه ، دواړې مصرعې ، پهٔ هم دې ښاخ کښې دي- د پاې پهٔ رکن کښې دا نخښې - - - درې غورځېدلي سېلابونه (يو سېلابيز نيمګړے رکن) ظاهروي - د دې ښاخ د پنځهٔ سېلابيزې مصرعې وزن پهٔ څلورم خجن سېلاب باندې ولاړ دے - د دغې څلورم خجن سېلاب پهٔ ځاې که سپک سېلاب راشي نو دا مصرعه به موزونه پاتې نهٔ شي ،خو که د سپکو سېلابونو پهٔ ځاې خجن سېلاب وي نو هيڅ فرق نهٔ غورځوي -

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - پنځم اوږد رکني بحر (دويم ماخ)

د دې ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور څپې زياته ده ولې چې څلورم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴ُ | پۀ پوره توګه پۀ دې ښاخ کښې دوه ځله تکرار کېږي او د پاي نيمګړے رکن يې هماغه شان د يوۀ سېلاب دے نو ځکه د دې ښاخ مصرعه نهۀ (۹) اوږده ده - دغه ښاخ زياتره پۀ بدلو او سندرو کښې ليدل شي - د ټپې دوا ړې مصرعې پۀ پنځم اوږد رکني بحر کښې دي اوله (لنډه) نهۀ سېلابيزه مصرعه يې پۀ دې دويم ښاخ کښې ده - د غازي سيال يو غزل ، چې پۀ هم دې بحر کښې دے ، دلته ترېنه څو شعرونه پېش کوم :

OWNED BY 0300 9792115

چې زوروي ، چې ژړوي مې
را ته خپل زور د حسن ښايي
ستا د مزاج غونډې نا زکه
دا خلق پرخه ورته وايي
هغه پۀ ځان کښې نۀ ځائېږي
سيال پۀ سندره کښې يې ستايي

د تقطيع دپاره د غه درې شعرونه د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ُ | ۵ ۶ ۷ ۸ُ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ُ |

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې زو ر وُي	چې ژ ړ وُي	مې - - -
را ته خپل زُور	د ح سن ښُا	يي - - -
استا د م زُاج	غون دې نا ز	كه - - -
دا خ لق پُر	خه ور ته وُا	يي - - -
ه غه پهٔ څُان	كښې نهٔ ځا ئې	ږي - - -
سيال پهٔ سن دُ	ره كښې يې ستُا	يي - - -

ا-------۲------ نيمګړے ركن

مونږه وينو چې پهٔ دې تقطيع كښې د پاي ركن نه اخيريني

درې (لسم ، يولسم او دولسم) سېلابونه غورځېدلي دي نو پهٔ دې

وجه د پاي ركن نه يو سېلابيز نيمګړے ركن جوړ شو- د دې ښاخ

مصرعه نهٔ (۹) سېلابه راغله ا و خجن سېلابونه پكښې څلورم او

اتم دي-

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - پنځم اوږد رکني بحر (دريم ماخ)

د دې ښاخ مصرعه د دويم ښاخ د مصرعې نه څلور ځپې زياته ده ولې چې څلورم اوږد رکن ا ۲ ۳ ۴ | پهٔ پوره توګه پهٔ دې ښاخ کښې درې ځله تکرار کېږي او د پاي نيمګړے رکن يې هماغه شان د يوۀ سېلاب دے نو ځکه د دې ښاخ مصرعه ديارلس (۱۳) اوږده ده - دغه ښاخ زياتره پهٔ بدلو او اولسې سندرو کښې ليد شي - د ټپې دواړې مصرعې پهٔ پنځم اوږد رکني بحر کښې دي، دويمه ديارلس (اوږده) سېلابيزه مصرعه يې پهٔ دې دريم ښا خ کښې ده - د درويش درا ني يو غزل ، چې پهٔ هم دې ښاخ کښې دے ، دلته را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

د ګل ګريوان دے ، د ظالم اغزي لاسونه
خاونده مات ښۀ دي د دې سپرلي لاسونه
ما ستا د پاره مانۍ جوړه کړه لۀ ستورو
خپلې جونګړې لره څم زخمي لاسونه
دا ازادي ده چې هر څوک دې ربېي ژبې
دا اجازه نۀ شته چې وکري لاسونه
دومره به ياد سا چې بل پۀ کا نو و
پر مخ د زمکې هر سړے لري لاسونه
لۀ ډېره وخته يو لۀ بله ګيله من دي
زما درويش تشه لمن ، سخي لاسونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تقطیع دپاره د غه غزل د دې بحر پۀ رکنونو کښې

اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ُ | ۵ ۶ ۷ ۸ُ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ُ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ُ |

|د ګل ګرېِ وُان | دے د ظا لُم | اغ زي لا سُو | نه - - - |

|خا ون ده مُات | ښۀ دي د دُې | سپر لي لا سُو | نه - - - |

|ما ستا د پُا | ره ما نۍ جُو | ره کړه لۀ ستُو | رو - - - |

|خپ لي جون ګُ | ړې ل ره خُم | زخ مي لا سُو | نه - - - |

|دا ا زا دُي | ده چې هر ځُوک | دې رې بي ژُ | بې - - - |

|دا ا جا زه نُۀ | شته چې وکُ | ري لا سُو | نه - - - |

|دوم ره به یادُ | سا چې بلُ | پۀ کا ښو وُ | - - - |

|پر مخ د زمُ | کې هر س رُے | ل ري لا سُو | نه - - - |

|لۀ دې ره وُخ | ته یو لۀ بُ | له ګي له مُن | دي - - - |

|ز ما در وېُش | ت شه ل مُن | س خي لا سُو | نه - - - |

رکن نیمګړے ---۳-------۲--------۱

مونږه وینو چې پۀ دې تقطیع کښې د پاي رکن نه اخیریني درې (څوارلسم ، پنځلسم او شپاړسم) سپلابونه غورځېدلي دي نو پۀ دې وجه د پاي رکن نه یو سپلابېز نیمګړے رکن جوړ شو- د دې ښاخ مصرعه دیارلس (۱۳) سپلابه راغله او خجن سپلابونه پکښې څلورم ، اتم او دولسم دي-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - پنځم اوږد رکني بحر (لورم اخ) : د

پنځم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه (لنډه) مصرعه د لومړي ښاخ پنځه (۵) سپلابیزه مصرعه ده ، دغسې دوې پنځه سپلابیزې مصرعې چې یوه پهٔ بلې پسې کړې شي نو د دې څلورم ښاخ غبرګه لس (۱۰) سپلابیزه مصرعه ترېنه جوړېږي -

څنګه چې د نورو ژبو شاعرانو د رباعي (څلوریزې) د پاره بحرونه ځانګړي کړي دي هم دغه رنګ زمونږ کلاسیکي شاعرانو پهٔ پښتو کښې دغه بحر د رباعي دپاره ټاکلے دے خو د دې سره سره مونږ پهٔ دې بحر کښې نظمونه او غزلې هم لرو -

OWNED BY 0300 9792115

د محمد نوازخان طائر د یوهٔ نظم (طوفان را) ، چې پهٔ هم دغه بحر کښې دے، څخه لومړي پنځهٔ شعرونه عرض کوم :

هله تا دي کړه ، ګوره باران دے
شابه مړدي کړه ،ګوره طوفان دے
لړ شان نظر کړه ، اسمان پرقیږي
دغه استازے ، د زول باران دے
بزد له پاسه ، اوس خو بیدار شه
د اسمان تندر ، ماتې تمبې کړې
قبلې ته ګوره ، تورې وریځې
بیرغ پهٔ لاس کښې ، دي را روانې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ کړو وروځو ، کښې يې ورا دے

پکښې سېلاب دے، ترينه امان دے

د دې ښاخ پۀ قالب کښې اوس دغه شعرونه د تقطيع د پاره اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ ٗ | ۵ ۶ ۷ ۸ ٗ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ ٗ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ ٗ |

| ه له تا دُ ي | کړه - - - | ګو ره با رُان | دے - - - |

| شا به مړ دُي | کړه - - - | ګو ره طو فُان | دے - - - |

| لړ شان ن ظُرا | کړه - - - | اس مان پړ قُې | ږي - - - |

| د غه اس تُا | زے - - - | د زول با رُان | دے - - - |

| بز د له پُا | سه - - - | اوس خو بي دُار | شه - - - |

| د اس مان تُن | در - - - | ما تې تم بُې | کړي - - - |

OWNED BY 0300 9792115

| قب لې ته ګُوا | ره - - - | تو رې ور يُئ | ځې - - - |

| بې رغ پۀ لُاس | کښې - - - | دي را ر وُا | نې - - - |

| پۀ ک ړو ورُوا | ځو - - - | کښې يې ورا نُز | دے - - - |

| پ کښې سې لُاب | دے - - - | ترې نه ا مُان | دے - - - |

۱ ---- نيمګړے رکن ------ ۲ ---- نيمګړے رکن

پۀ دې قالب کښې مونږ ګورو چې شلورم اوږد رکن اول او دريم ځل پۀ پوره شکل کښې تکرار شوے دے خو پۀ دويم او څلورم ځل پۀ نيمګړي شکل کښې - لکه څنګه چې د تقطيع د قالب نه ښکاره ده 'دا مصرعه يوه غبرګه مصرعه ده - د وېنا پۀ وخت به

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکي پۀ پنځم سپلاب لږ وقفه کوي بيا به مخکښې پاتې مصرعه وايي- داسې مصرعه پۀ روا نه وېنا کښې خپل ابلاغ نۀ شي کولې - پۀ قالب کښې يې خجن سپلابونه څلورم او دولسم دي خو د وېنا پۀ وخت به يو خجن سپلاب څلورم او بل نهم شي -

۵ - پنځم اوږد رکني بحر (پنځم ماخ)

د پنځم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه (لنډه) مصرعه د لومړي ښاخ پنځۀ (۵) سپلابيزه مصرعه ده ، دغسې دوې پنځۀ سپلابيزې مصرعې چې يوه پۀ بلې پسې کړې شي نو د څلورم ښاخ غبرګه لس (۱۰) سپلابيزه مصرعه ترېنه جوړېږي اوس چې داغبرګه لس سپلابيزه مصرعه يو ځل بيا غبرګه کړې شي نو د دې پنځم ښاخ شل (۲۰) سپلابيزه مصرعه ترېنه جوړېږي - نن صبا پۀ نوي کهول کښې ، د غزل پۀ لړ کښې د شل سپلابيزو مصرعو جوړولو رجحان پۀ زياتېدو دے -

اوس پۀ دې ښاخ کښې شوے د ادريس خان ادريس د غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

لۀ دې ماحوله لۀ دې رواجه ساه مې دوېبېږي د ژوند پۀ لارکښې
د ګل پشانې هر يو ارمان مې وينم رېژېږي د ژوند پۀ لارکښې
مينه پۀ لرے او نزدے نۀ ده څۀ که جدا شو مونږ يو تر بله
زړۀ کښې ساتم دې زړۀ کښې ساته مې وخت به تېرېږي د ژوند پۀ لارکښې
تا خو به وېل چې دا کېدے نۀ شي چې تا زۀ پرېږدم تنها جنانه
نن راته وايې پۀ نيمه لارکښې لارې دوې کېږي د ژوند پۀ لارکښې
جنانه راشه د خدا ای دپاره زړۀ مې درزېږي پۀ ځان يرېږم
هسې نه مړ يم چې تۀ را درو حادثې کېږي د ژوند پۀ لارکښې
ا د ريسه ورشه جنان خبر کړه چې درومې دومره پۀ سفر لرے
بيا دې قسمت دے چې څۀ رادرومي څۀ را پېښېږي د ژوند پۀ لارکښې

لاندې د ادريس د غزل تقطيع کوم ؛

|۲۰|۱۹|۱۸ ۱۷ ۱۶| ۱۵ |۱۴ ۱۳ ۱۲ ۱۱ | |۱۰ | ۹ ۸ ۷ ۶ |۵ |۴ ۳ ۲ ۱|

OWNED BY 0300 9792115

الۀ دې ماحُوالها لۀ دې روُاجها ا ساه مې دوُبې|بږيا| د ژوند پۀ لُارا کښې|
اد ګل پ شاُ انې|هريوارمُان|امې| اوي نم رې ژُې ابږيا|د ژوند پۀ لُارا کښې|
امي نه پۀ لُا رےاو نز دےنُۀا دها اڅۀ که ج دا|شوامونږ يو تر بُ ا لها
ازړۀ کښې ساتُم|دې|ازړۀ کښې ساتُه|مې|اوخت به تې رُې ابږي|دژوند پۀلُارا کښې|
اتا خو به وېُل اچې|ادا کې دےنُۀ|شي| اچې تا زۀ پرېږُا دم اتن هاج نُا|نه|
انن را ته واُايې|پۀ ني مه لُارا کښې| الا رې دوې کُې ابږيا|د ژوند پۀ لُارا کښې|
اج نا نه راُ اشه| د خداي دپُا رها ا زړۀ مې در زُې ابږي|پۀ ځان ي رُې ابږم|
اه سې نه مرُ|يم اچې تۀ راد روُا ا احا د ثې کُې ابږي|اد ژوند پۀ لُارا کښې|
|اد ري سه وراُ|شه|ج نان خ برُا کړها اچې درو مي دُوم ره|پۀ س فر لُارےا
ابيادې قس مُت|ادےاچې څۀ رادرُوامي|اڅۀ را پې ښُې ابږي|دژوند پۀ لُار کښې|

(c) ketabton.com: The Digital Library

چونکه د دې ښاخ مصرعه اوږده ده نو پۀ قالب کښې مو د نیمګړي رکن د یوۀ سېلاب دپاره فقط یوه هندسه رکن جوړکړے دے لکه |۵| ، |۱۰| ، |۱۵| ، او |۲۰| - مونږ به د ځان سره دا خبره پۀ ذهن کښې یاده ساتو چې د یوې هندسې رکن نه درې سېلابونه غورځېدلي دي -

پۀ دې تقطیع کښې دا هم ښکاره شوه چې څلورم اوږد رکن پۀ پوره توګه هم څلور ځله تکرار شوے دے او هم دغه رکن بیا پۀ نیمګړي صورت کښې هم څلور ځله تکرار شوے دے- د دې ښاخ مصرعه شل سېلابه راغله او خجن سېلابونه یې څلور (څلورم،نهم،څوارلسم ، ا و نولسم) دي- د دې بحر پۀ څلورم ښاخ کښې خجن سېلابونه دوه وو -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډ رکني بحرونه

کوم بحرونه چې لهٔ لنډو(درې سپلابيزو) رکنونو |ا ۲ ۳ |
څخه جوړېږي هغوي ته لنډ رکني بحرونه وايي - د دغو بحرونو هم شمېر کم دے او هم يې کارونه - د پښتو پهٔ ټولې شاعرۍ کښې د دغو بحرونو کارونه پهٔ اوږو کښې د مالګې برابره هم نهٔ ده - د دغو رکنونو پهٔ تکرار سره چې کوم "اهنګ" پيدا کېږي هغه لهٔ ساده وېنا نه ډېر لرے دے نو ځکه پهٔ دغو بحرونو ژبه اړول لږ ګران وي پهٔ خلاف د اوږد رکني بحرونو چې پهٔ هغوي باندې ژبه پهٔ اسانه روانېږي -

بحرونو ته د نومونو ورکولو پهٔ لړ کښې دې ته کتنه کېږي چې خجن سپلاب يې څويم دے او رکن پکښې کوم يو را دے - پهٔ دې وجه پېل لهٔ هغه بحره څخه کېږي چې لومړے سپلاب يې خجن وي - پهٔ دغسې بحر کښې رکن هم لومړے راځي نو نوم هم د لومړي بحر ورکوو:

OWNED BY 0300-9792115

لومړے لنډ رکني بحر

تر نزدې ماضي پورې لومړي لنډ رکن ته خالي رکن او بحر ته يې خالي بحر ويئل کېدل ولې چې دا رکن د عروضو د پوهانو تر نظره نهٔ وو تېر شوے - هر علم د ارتقا تر مدارجو لهٔ تېرېدو پس وده مومي يعني پوهه يا علم جمود نهٔ قبلوي - د علم د دې ارتقا يې فطرت لهٔ کبله د علمِ عروض پهٔ لړ کښې نوے دريافت داهم دے چې اوس لومړے لنډ رکن او هم يې بحر موند شوے دے -

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بحر د لومړي لنډ رکن |اُ ۲ ۳| چې لومړے سپلاب یې خجن دے د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن دویم او دریم سپلابونه سپک وي - د رکن د تکرار په لحاظ د دې بحر دري ښاخونه دي او هر یو ښاخ یې د یوه سپلاب نیمګړے رکن هم غواړي-

۱ - ~~لومړے لنډ رکنې بحر (لومړے ښاخ)~~: په دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن |اُ ۲ ۳| په پوره توګه دوه ځله تکرار کېږي او په اخیر کښې د یوه سپلاب نیمګړے رکن هم غواړي - مصرعه یې اووه (۷) سپلابونه لري او خجن سپلابونه پکښې لومړے ، څلورم او اووم وي-

OWNED BY 0300 9792115

د بېلګې په طور په دې رکن جوړ شوي د محمد نور څلور شعرونه پېش کوم :

خوند کوي چین په جبین د نګار
سوال نۀ جواب وي نۀ دار و مدار
وران به کړي واړه په جل جل جل
زلفې لري الول- ول- ول

ماه د فلک دے که جن که ملک
لمر که قمر که سما که سمک
پا تې به شي یو ځل ځل ځل
زلفې لري- الول- ول -ول

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس د باندینیو شعرونو څخه دوه شعرونه (دویم او څلورم) د لړ بدلون سره لیکم چې هره مصرعه یې اووۀ سېلابه اوږده وي او د قاعدې تر مخه پۀ دې لومړي ښاخ کښې ځلي شي:

وران به کړي واره پۀ جل

زلفې لري الو ول

پاتې به شي پۀ یو ځل

زلفې لري الو ول

مونږه ګورو چې دا مصرعې پۀ لومړي خجن سېلاب شروع شوې دي ، اووۀ اووۀ سېلابونه لري ، هر دریم سېلاب (لومړے ، څلورم او اووم) یې خجن دے او هره مصرعه اووۀ (٧) سېلابونه لري - اوس دغه شعرونه د عروضوپۀ قالب کښې اچوم :

OWNED BY 0300 9792115

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
ورُان	به	کړي	وُا	ره	پۀ	جُل	-	-
زُل	فې	ل	رُي	ا	لو	وُل	-	-
پُا	تې	به	شُي	پۀ	یو	ځُل	-	-
زُل	فې	ل	رُي	ا	لو	وُل	-	-

۱ ۲ نیمګړے رکن

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - ~~لومړے لنډ رکني بحر (دويم ښاخ)~~ : پۀ دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن |ا ۲ ۳| پۀ پوره توګه درې ځله تکرار کېږي او پۀ اخير کښې د يوۀ سپلاب نيمګړے رکن هم غواړي - مصرعه يې لس (۱۰) سپلابونه لري او خجن سپلابونه پکښې لومړے ، څلورم ، اووم او لسم وي -

اوس د لومړي لنډ رکني بحر پۀ شروع کښې ليکلې شوو د محمد نور څلورو شعرونو څخه دوه شعرونه (لومړے او دريم) يو ځل بيا دلته وړاندې کوم ، کوم چې پۀ هم دغې دويم ښاخ کښې دي :

خوند کوي چين پۀ جبين د نګار
سوال نۀ جواب وي، نۀ دار و مدار
ماه د فلک دے که جن که ملک
لمر که قمر که سما که سمک

د لوستلو نه پس دا شعرونه د دې ښاخ پۀ عروضي پيمانه ګزوم :

|ا ۲ ۳ | ۴ ۵ ۶ | ۷ ۸ ۹ | ۱۰ ۱۱ ۱۲|

خوند ک وي	چين پۀ ج	بين د ن	ګار - -
سوال نۀ ج	واب وي نۀ	دا رو م	دار - -
ماه د ف	لک دے که	جن که م	لک - -
لمر که ق	مر که س	ما که س	مک - -

۱ ۲ ۳ نيمګړے رکن

(c) ketabton.com: The Digital Library

د باندیني بحث پهٔ رڼا کښې د تقطیع دې تجربې ته که پهٔ غور سره وګورو نو دا شعرونه د دغې ښاخ پهٔ معیار پوره پرېوځي -

۳ - ~~لومړے لنډ رکنې بحر (دریم ښاخ)~~: پهٔ دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن |اُ ۲ ۳| پهٔ پوره توګه څلور ځله تکرار کېږي او پهٔ اخیر کښې د یوهٔ سپلاب نیمګړے رکن هم غواړي - مصرعه یې دیارلس (۱۳) سپلابونه لري او خجن سپلابونه پکښې لومړے ، څلورم ، اووم ، لسم او دیارلسم دي -

اوس د محمد نور پهٔ پورتنیو دوو (لومړے او دریم) شعرونو کښې لږ داسې بدلون راولم چې مصرعې یې تر دیارلس سیلابونو پورې اوږدې شي:

OWNED BY 0300 9792115

خوند کوي چین پهٔ جبین د نګار همېشه
سوال نهٔ جواب وي نهٔ دار و مدار همېشه
ماه د فلک دے که جن که ملک دے جنان
لمر که قمر که سما که سمک دے جنان

اوس د دې ښاخ پهٔ رکنونو کښې د دغو شعرونو تقطیع کول دي -

|اُ ۲ ۳|۴ُ ۵ ۶|ےُ ۸ ۹|۱۰ُ ۱۱ ۱۲|۱۳ُ ۱۴ ۱۵||

|خوُند ک وي|چیُن پهٔ ج|بیُن د ن|ګاُر ه مې|شهُ - -|

|سوُال نهٔ ج|واُب وي نهٔ|داُر و م|داُر ه مې|شهُ - -|

(c) ketabton.com: The Digital Library

ا ماه د ف ا لُک دے که ا جُن که م ا لُک دے ج انُان – – ا

ا لمُر که ق ا مُر که س ا مُا که س ا مُک دے ج ا نُان – – ا

۱ ۲ ۳ ۴ نیمګړے رکن

په دې تقطیع کښې دا صفا لیدے شي چې هره مصرعه دیارلس (۱۳) سېلابونه لري - خج یې د لومړي سېلاب نه شروع کېږي او بیا یې هر دریم سېلاب خجن دے په هره مصرعه کښې لومړے لنډ رکن په پوره توګه څلور ځله تکرار شوے دے او په اخیر کښې د یوۀ سیلاب په نیمګړي صورت کښې را دے-

OWNED BY 0300 9792115

دویم لنډ رکني بحر

دا بحر د دویم لنډ رکن ا ا ۲ ۳ ا چې دویم سېلاب یې خجن دے ، د تکرار څخه جوړېږي- د دې رکن لومړے او دریم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار په لحاظ د دې بحر درې ښاخونه دي- دا دویم لنډ رکن چې څو ځله هم په مصرعه کښې تکرار کېږي نو په پوره توګه تکرار کېږي او نیمګړے رکن نۀ غواړي-

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – ~~دویم لنډ رکني بحر (لومړے ښاخ)~~: په دې ښاخ کښې

دویم لنډ رکن په پوره توګه دوه ځله تکرار کېږي او نیمګړے رکن

هم نه غواړي د دې ښاخ مصرعه شپږ (۶) سېلابه وي خو پنځه (۵)

سېلابه هم کېدې شي- خجن سېلابونه یې دویم او پنځم دي - اوس

په دې ښاخ کښې شوے یو خپل غزل وړاندې کوم :

هغه نه څه کار کړي

نه کار نه انکار کړي

هر کار نه اسان دے

تنقید چې بسیار کړي

د غم استقبال کښې

خوشي کله بار کړي

اغیارنه به څوك کړي

ګیله یار له یار کړي

سالك بیرند دے

خو وار ته به وار کړي

OWNED BY 0300 9792115

د لوستلو نه وروستودا غزل د تقطیع د پاره د دې ښاخ په

رکنونو کښې اچوم ؛

| ۶ ۵ ۴ | ۳ ۲ ۱ |

| ه غُه نهٔ | څهٔ کار کړي |

| نهٔ کار نه | ان کار کړي |

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر كُار نه	ا سُان دے
تن قيُد چې	بس يُار كړي
د غُم اس	تق بُال كښې
خو شُي كځ	ده بُار كړي

اغ يُار نه	به څُوك كړي
كي لُه يار	لۀ يُار كړي
سا لك بيُ	ړن دُے دے
خو وُار ته	به وُار كړي

۲--------۱

OWNED BY 0300 9792115

۲ – ~~دويم لنډ ركني بحر (دويم ښاخ)~~ : پۀ دې ښاخ كښې دويم لنډ ركن پۀ پوره توګه درې ځله تكرار كېږي او نيمګړے ركن هم نۀ غواړي - ددې ښاخ مصرعه نهۀ (۹) سېلابه وي خو اتۀ (۸) سېلابه هم كېدې شي- خجن سېلابونه يې دويم ، پنځم او اتم دي - پۀ دې ښاخ كښې شوے خپل يو غزل وړاندې كوم ، پس لۀ لوستلو به يې د دې ښاخ پۀ ركنونو كښې تقطيع كوم:

يو ځل چې را ضي شي جنان بيا
د قرب مساوي شي هجرا ن بيا
چې غم شي د زغم نه با هر نو
ضرور سو د ا يي شي ا نسان بيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ذوق او اخلاص را پیدا شي
په عشق کښې کافي شي سامان بیا
چمن مې له تندې و چېږي
مګر که ساقي شي اسمان بیا
سالک د زړه ملک جوګه نه دے
پکښې چې جاري شي بحران بیا

اوس یې د دې بناخ په رکنونو کښې ځایوم ؛

| ۱ ۲ | ۳ | ۴ ۵ ۶ | ۷ ۸ ۹ |

یو ځُل چې	را ضُي شي	ج نُان بیا
د قُرب م	سا وي شي	هج رُان بیا
چې غُم شي	د زغُم نهٔ	با هُر نو
ض رُور سوا	دا یُي شي	ا ن سُان بیا
چې ذُوق او	اخ لُاص را	پي دُا شي
په عُشق کښې	کا فُي شي	سا مُان بیا
چ مُن مې	لهٔ تُن دې	و چُې ږي
م ګُر که	سا قُي شي	ا س مُان بیا
سا لُک د	زړهٔ مُلک جوا	ګه نُهٔ دے
پ کُښې چې	جا رُي شي	بح رُان بیا

۱ــــــــ۲ــــــــ۳

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - ~~دويم لنډ رکني بحر (دريم ښاخ)~~ : پهٔ دې ښاخ کښې دويم لنډ رکن پهٔ پوره توګه څلور ځله تکرار کېږي او نيمګړے رکن هم نهٔ غواړي - ددې ښاخ مصرعه دولس (۱۲) سېلابه وي خو يولس (۱۱) سېلابه هم کېدې شي- خجن سېلابونه يې دويم ، پنځم ، اتم اويولسم دي - اوس پهٔ دې ښاخ کښې د امر دين شاعر لهٔ يوې اولسي سندرې څخه پنځهٔ مصرعې دلته را اخلم :

غريب ا مر دينه يغبا ل دي کوټه شو
چې يار نازنين اوس لهٔ تا بېګا نه شو
ساقي رخصت راکړ چې څه مېخانې ته
مطرب حواله کړم سارنګ و طبلې ته
بلبل ر و انه کړمه با غ و باغچې ته

OWNED BY 0300 9792115

اوس يې د عروضو پهٔ رکنونو کښې اچوم ؛

| ۱ ۲ُ ۳ | ۴ ۵ُ ۶ | ۷ ۸ُ ۹ | ۱۰ ۱۱ُ ۱۲ |

غ رُيب ا	مر دُي نه	يغ بُال دي	کو ټُه شو
چې يُار نا	ز نُين اوس	لهٔ تُا بې	ګا نُه شو
سا قُي رخ	صت رُا کړ	چې څُه مې	خا نُې ته
مط رُب ح	وا لُه کړم	سا رُنګ و	طب لُې ته
بل بُل ر	وا نُه کړ	مه بُاغ و	باغ چُې ته

۱-------۲-------۳-------۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لنډ رکني بحر

دا بحر د دریم لنډ (درې سپلابیز) رکن | ا ۲ ۳ | چې دریم سپلاب یې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - د اخیر رکن نه یې دوه سپلابونه غورځېږي نو نیمګړے رکن یې تش د یوهٔ سپلاب پا شي -

کله چې مونږ د یوهٔ بحر تر ټولو لنډ یا لومړے ښاخ معلومول غواړو نو د هغهٔ بحر د یوهٔ پوره رکن او بل د نیمګړي رکن سپلابونه سره جمع کوو - د دغې اصول لهٔ مخې اوس چې د دریم لنډ رکني بحر تر ټولو لنډ یا لومړے ښاخ جوړوو نو چې د یوهٔ پوره رکن (درې سپلابیز) او بل د یوهٔ سپلاب نیمګړي رکن سپلابونه سره جمع کړو نو څلور سپلابونه لاس ته راځي او هغه هم پهٔ دې ډول چې پهٔ دې څلورو سپلابونو کښې دریم سپلاب خجن وي اوس ستونځه دا ده چې د دریم اوږد رکني بحر د لومړي ښاخ جوړښت هم داسې دے چې پهٔ څلور سپلابه مصرعه کښې یې دریم سپلاب خجن وي - د دغو دواړو جلا جلا بحرونو د مصرعو عروضي جوړښت به پهٔ یوهٔ شان داسې وي :

| ا ۲ ۳ ۴ |

اوس به دا ابهام پیدا کېږي چې یوه خاصه مصرعه مونږ د کوم بحر وشمارو ؟

د دې ستونځې د هوارولو د پاره دا اصول وضع کړے

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوے دے چې د دریم لنډ رکني بحر د لومړي ښاخ پهٔ جوړولو کښې به دریم لنډ رکن دوه ځله پهٔ پوره توګه او یو ځل پهٔ یوهٔ سیلابیز د نیمګړي شکل پهٔ توګه تکرار کېږي نو بیا به د دې ښاخ مصرعه اووهٔ (۷) سېلابه راشي او د دریم اوږد رکني بحر سره به یې توپیر (فرق) ښکاره شي -

ا - ~~دریم لنډ رکني بحر (لومړے ښاخ)~~: د پورتني بحث پهٔ رڼا کښې د دې ښاخ مصرعه د دریم لنډ رکن |ا ۲ ۳| چې دریم سېلاب یې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوے رکن دوه ځله پهٔ پوره ډول او یو ځل پهٔ یوهٔ سېلابیز نیمګړي ډول تکرار کېږي - مصرعه یې اووهٔ (۷) سېلابه اوږده وي او خجن سېلابونه پکښې دریم او شپږم وي - پهٔ دې ښاخ کښې شوے یو خپل غزل د لوستلو دپاره پېش کوم :

د اقا ستا مقام دے
د زما د غلام دے
چې مرید د مراد شم
د طلب مې انجام دے
ګنا ه ګا ر مقتد ي یم
محبت مې امام دے
اوس توبه شوه رایاده
دځوانۍ چې ماښام دے

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

سالک یارته اشعارکښېږي
ور لېږ سلام دے

د لوستلو نه پس يې اوس د دې ښاخ پهٔ عروضي سانچه
کښې اچوم :

| ۱ ۲ ۳ | ۴ ۵ ۶ | ۷ ۸ ۹ |

د ا قا	ستا م قام	دے - -
د ز ما	د غ لام	دے - -
چې م ريد	د م راد	شم - -
د ط لب	مې ان جام	دے - -
ګ نا ه ګار	مق ت دي	يم - -
م حب بت	مې ا مام	دے - -
اوس تو به	شوه را يا	ده - -
د څوا نۍ	چې ما ښام	دے - -
سا لک يا	ته اش عار	کښې - -
ور لې ږ	س لام	دے - -

۱ــــــــ۲ــــــ نيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ – ~~دریم لنډ رکني بحر (دویم ښاخ)~~

بحرِ خفیف د عربی عروضو د مرکب بحرونو څخه یو مشهور بحر دے - دا بحر د وعظ او اخلاقي مضمونونو د پاره زیات مشهور دے-د بحرِ خفیف سالم وزن داسې دے:

فاعلاتن مستفعلن فاعلاتن

د دې بحر سالم وزن کم او زحافات یې زیات استعمال کیږي - د دې بحر یولس وزنونه دي -

دا بحر د مسدس (یوه مصرعه کښې درې او دوو مصرعو کښې شپږ رکنونه) په صورت کښې زیات کارو کیږي - د عروضو د تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه چې په بحرِ خفیف کښې لیکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو د " دریم لنډ رکني بحر" په دویم ښاخ کښې راځي لکه د دولت لواڼي له یوه غزل نه اخیستې شوې دا مصرعه :

دا جهان دے په مثل بهار

د دې ښاخ مصرعه د دریم لنډ رکن |ا ۲ ۳ُ | چې دریم سپلاب یې خجن وي ، د تکرار څخه جوړیږي - دا ذکر شوے رکن درې ځله په پوره ډول او یو ځل په یوه سپلابیز نیمګړي ډول تکرار کیږي، مصرعه یې لس (۱۰) سپلابه اوږده وي او خجن سپلابونه پکښې دریم ، شپږم او نهم وي- په دې ښاخ کښې اولسي سندرې هم ویئلې شوي دي- دلته د نمونې په حیث د حاجي استرانه بلوچستاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سندرۍ څخه لوړې نیمه برخه را اخلم :

بلبلان نن پر لور د بوستان ځي

د بهار موسم را خزان ځي

بورا ګان نن د ګل کړي سپلونه

عندلیب پهٔ باغچې کښې خندان ځي

طبیبان د عا لم سو بې خونده

لهٔ علاج یې واپس بیما ران ځي

د ترکانو پر ملک لوي خطر دے

نن عراق ځي کابل ځي ایران ځي

پهٔ دنیا کښې هر خوا خرخشې دي

ټول قومونه د جنګ پر میدان ځي

OWNED BY 0300-9792115

د سندرۍ دا برخه د دې ښاخ پهٔ عروضي ساخت کښې ګورم :

|١ ٢ ٣ُ | ٤ ٥ ٦ُ | ٧ ٨ ٩ُ | ١٠ ١١ ١٢ُ|

| بل ب لُان | نن پر لُور | د بوس تُان | ځي - - |

| د ب هُار | مو سم رُا | خ زُان | ځي - - |

| بو را ګُان | نن د ګُل | کړي سپ لُو | نه - - |

| عن د لیُب | پهٔ باغ چُې | کښې خن دُان | ځي - - |

| ط بي بُان | د عا لُم | سو بې خوُن | د ه - - |

| لهٔ ع لُاج | یې وا پُس | بي ما رُان | ځي - - |

| د تر کُا | نو پر مُلک | لوي خ طُر | دے - - |

(c) ketabton.com: The Digital Library

ا نن ع رُاق ا ځي کا بُل ا ځي اې رُان ا ځي - - ا
ا پهٔ دن يُا ا کښې هر خوُا اخر خ شُې ادي - - ا
ا تهٔول قو مُوا نه د جُنګ ا پر مي دُان ا ځي - - ا
ا ـــــــــ ۲ ــــــــ ۳ ـــــ نیمګړے رکن

۳ - ~~دريم لنډ رکني بحر (دريم ښاخ)~~ : د دې ښاخ مصرعه

د دريم لنډ رکن ا ا ۲ ۳ُ ا چې دريم سپلاب يې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوے رکن څلور ځله پهٔ پوره ډول او يو ځل پهٔ يوهٔ سپلابيز نيمګړي ډول تکرار کېږي، مصرعه يې ديارلس (۱۳) سپلابه اوږده وي او خجن سپلابونه پکښې دريم ، شپږم، نهم او دولسم وي- پهٔ دې ښاخ کښې غزل هم شتون لري او نظم هم - پهٔ دې ښاخ کښې لکلې شوې د درویش دراني د يوې سندرې څخه سر بيت او دوه بندونه را اخلم :

تهٔ مې ګل زهٔ بلبل، ستا د مخ صفت وايم
تهٔ د بل شوے جنانه خو زهٔ به تل ستا ؑيم
ستا دلارې اغزي پهٔ خپل زړهٔ کښې رانغاړم
چې وي ستا پر نامه ، پهٔ هر هغه درد وياړم
د ملا ل پهٔ دا حا ل سرو کال زهٔ رضا يم
دا خبره تر لمر هم روښانه ده ما ته
چې غوږ نهٔ تهٔ زما شور او غوغا ته

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو درویش به همېش بیا هم داسې لګیا یم

ته د بل شوې جنانه خو زهٔ به تل ستا، یم

اوس به دا سندره د دې ښاخ پهٔ عروضي چوکاټ کښې د

ځایولو کوشش هم وکړم :

|۱ ۲ ۳ُ| ۴ ۵ ۶ُ| ۷ ۸ ۹ُ| ۱۰ ۱۱ ۱۲ُ| ۱۳ ۱۴ ۱۵ُ |

|تهٔ مې ګُل| زهٔ بل بُل | ستا د مُخ | ص فت وُا| یم - - |

|تهٔ د بُل اشوې ج نُا| نه خو زُهٔ| به تل ستُا | یم - - |

|ستا د لُا| ارې اغ زُي | پهٔ خپل زړُهٔ|کښې ران غُا| ړم - - |

|چې وي ستُا | پر نا مُه| پهٔ هر هُ| غه درد ویُا| ړم - - |

|د م لُال | پهٔ دا حُال| س رو کُال| زهٔ ر ضُا| یم - - |

OWNED BY 0300 9792115

|دا خ بُ| ره تر لمُر| هم رو ښُا| نه د ه مُا| ته - - |

|چې غوږ نُهٔ| ني تهُٔ| ز ما شُور| او غو غُا| ته - - |

|خو در وُېش| به ه مُېش | بیا هم دُا| سې لګ یُا| یم - - |

|تهٔ د بُل اشوې ج نُا | نه خو زُهٔ| به تل ستُا| یم - - |

۱ــــــــ۲ــــــــ۳ــــــ۴ــــــ نیمګړې رکن

ناویئلي دې پا نهٔ وي چې د ټپې دویمه مصرعه هم

دیارلس (۱۳) سېلابونه لري او دا لنډ رکني دریم ښاخ هم ؛ خو د ټپې

دویمه مصرعه پهٔ دې ښاخ کښې ځکه نهٔ ځائیږي چې د هغې خجن

سېلابونه بېل دي ا و د دې ښاخ بېل دي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخذ لیک یاکتابیات (Bibliography)

۱ -عروض و بدیع ، ډاکټر صابر کلوروي (شعبۀ اردو پېښور یونیورستي) ۲۰۰۱ ء علمي کتابخانه اردو بازار لاهور-

۲ -اصنافِ ادب ، رفیع الدین هاشمي ، سنګ میل پبلیکېشنز لاهور-

۳ - جوهرِعروض (اردو)، ۱۹٦۷ ء اغا صادق حسین،کوټه -

۴ - پښتو عروض ، درویش دراني ، ۲۰۰۷ ء ، صحاف نشراتي مؤسسه کراچي-

۵- پښتو بدلمېچ ، دویم چاپ ۲۰۱۰ ء ، دوکتور مجاوراحمد زیار ، دانش خپرندویه ټولنه پېښور-

٦- د پښتو ژبې او ادب تاریخ ۲۰۰٦ ء (ایم اې پښتو او سي ایس ایس لپاره) ، پروفېسر حنیف خلیل، یونیورستي پبلیشرز قصه خوانی پېښور-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

٧- علم و ادب ، ۲۰۱۲ ء ، مقدر شاه مقدر، نیوز اېجنسي جمرود نیو مارکيټ -

۸- چاربېته (pdf file) ، شیرین یار یوسفزے ، ناچاپ نشر ۲۰۱۱ ء،
www.pukhto.net/ebook-journal.php%3Fmain-ebook-id%3D1

۹- د پښتو املاء (ځوارلس حرفونه دوه ویشت اوازونه) ، منتظر بېټنے ، پرمختګ بنو ۲۰۱۲ ء-

OWNED BY 0300 9792115

۱۰- پښتو قاعده (د اول ادنیٰ د پاره)،خیبر پښتونخوا ټېکسټ بک بورډ پېښور، پښتوقومي نصاب ۲۰۰۹ ء-

۱۱- د پښتو عروض ، میاشرف ، پښتوټولنه کابل، ۱۳۴۴ل -

۱۲ - مخزن ، اخوند دروېزه باباؒ ، دویم اېډیشن ، پښتو اکېډمي پېښور ۱۹۸۷ ء -

۱۳ - د خوشال خان خټک کلیات

(c) ketabton.com: The Digital Library

،دانش خپرندویه ټولنه ۲۰۱۰ ء / ۱۳۹۱
ل -

۱۴- دیوانِ عبدالرحمان بابا مومند ، تاج
محل کمپني محله جنګي قصه خوانۍ
، پېښور

۱۵- رنګونه بهارونه ، ۲۰۰۷ ء ،غازي
سیال ، دانش خپرندویه ټولنه پېښور -

۱۶ - اکسفورډ اېډوانسډ لرنرز ډکشنري
،څلورم اېډیشن ۱۹۸۹ ء ، اکسفورډ
یونیورسټي پرېس -

۱۷ - شعري غورچاڼ ، انتخاب ،
۲۰۰۷ ء ، خورو عمردراز مروت،
دانش خپرندویه ټولنه -

۱۸ - وفا ، پروفېسر رحمت الله درد ،
۲۰۱۰ ء،دانش خپرندویه ټولنه پېښور -

۱۹ - غزو ،امیرحمزه خان شینواري ،
حمزه اکېډمي ، څوارلسم اېډیشن
۲۰۱۰ ء، جدون پرنټنګ پرېس پېښور -

۲۰ - سرچینه ، جاوېد احساس ، اول

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځل ۲۰۱۰ ء ، الميزان پبلشرز لاهور-
۲۱ - بنګالي سندرې ، د قاضي نذرالاسلام نظمونه په پښتو ژبه ، ۱۹۶۴ ء، محمد نواز خان طائر، پښتو اکېډمي ، خيبر مېل پرېس پېښور -
۲۲- د مينې غېږ،طاهر کلاچوي ،الجمعيه اکېډمي محله جنګي پېښور ،۱۹۹۷ ء، منظور عام پرېس پېښور-
۲۳ - ژغژغۀ ، مؤلف بېتاب عادلوي ، ۲۰۰۶ ء، خورو تنقيدي ټولنه بنو ،العمران پرنټرز بنو -
۲۴ - مثالونه مشالونه ، شېخ نور علي نور ، ۲۰۱۳ ء، دي پرنټ مېن پرنټرز پېښور، محکمه ثقافت خيبر پښتونخوا -
۲۵ - ناچاپ شعري اثر ، عبدالسلام بېتاب-
۲۶ - ناچاپ شعري اثر ، دمساز شاهين -
۲۷ - ناچاپ شعري اثر ، نقيب الله

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

سالک -

Da Pakhto Sher Uroozi Nizam

ازغن سفر

"د پښتو شعر عروضي نظامٌ" زما د بنو د ډېر ګران ملګري نقيب الله سالک هغه زيار دے چې زۀ تر اوسه حېران يم چې د عروضو د موضوع د انتخاب پۀ وخت د دې سړي مازغه پۀ ځاي وو که نه ------! ځکه چې ښاغلي سالک چې کومې غنې پۀ لاسونو کښې راټيولې دي دا د هوښيارو لېونو کار دے ------ معلومه نۀ ده چې د ازغو او اور پۀ دې مزل کښې به يې څومره سختې زغملې وي؟ د کوم کوم طوفان سره به مخ شوے وي؟ د دې کتاب ځېرنې به چا، چا ته مجبور کړے وي ؟ لوستونکي د دې اندازه کولې شي- خو دې ښاغلي شکست نۀ دے منلے او د خپلې مورنۍ ژبې پښتو يې يو بې حده مشکل اړخ ما او تاته رابرسيره کړے دے-

اګر چې زمونږ څو مشرانو هم پۀ دغه موضوع زمونږ لار ښودنه کړې ده هغه مشران چې د ننني پښتو ادب محسنان او استاذان دي، خو سالک پۀ صورت کښې چې کوم ساده باده يو کلي وال سړي کوم کار کړے دے هغه يې زما پۀ خيال د خپل قد او وس نه ډېر زيات او پۀ زړه پورې کړے دے چې ډېر د ستائينې ور دے- د ځېړنې کار هيڅکله هم حرف آخر نۀ شي کېدے، دا سفر به که ځبر وي جاري وي خو تر دې دمه پۀ دې موضوع د سالک کړاؤ هغه کارنامه ده چې سالک د پښتو ژبې سوچه مېنن ثابتوي او ښاغلے سالک به په پښتو ادب کښې هميشه ياد ساتل کېږي-

پۀ ډېره مينه
رشيد جوهر
رسالپور

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library